

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES



ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΣ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ»

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

**«Αμοιβαία αναγνώριση και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων: το
παράδειγμα της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Καλλιόπη Κυρικλίδη

Αθήνα, 2025

Τριμελής Επιτροπή

Όλγα Τσόλκα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Βασίλης Χατζόπουλος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Δομίνικος Αρβανίτης, Διδάκτωρ Παντείου Πανεπιστημίου



Copyright © Καλλιόπη Κυρικλίδη

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στους γονείς μου, Θεόφιλο και Χρυσάνθη

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	8
Κεφάλαιο πρώτο: Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και θεμελιώδη δικαιώματα: η βασική προβληματική	10
1. Επί της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο	10
1.1. Έννοια και σημασία της αρχής.....	10
1.2. Σχέση της αρχής με την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης.....	14
1.3. Κίνδυνοι από την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης....	15
2. Επί των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης	15
2.1. Κανονιστικό πλαίσιο και σημασία στο ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο	15
2.2. «Σύγκρουση» μεταξύ της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.....	17
Κεφάλαιο δεύτερο: Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας ως μέτρο εφαρμογής της αμοιβαίας αναγνώρισης.....	21
1. Η γένεση και ο σκοπός της ΕΕΕ.....	21
2. Έννοια, πεδίο εφαρμογής και γενικά χαρακτηριστικά.....	24
3. Έκδοση και διαβίβαση της ΕΕΕ	29
3.1. Τρόποι έκδοσης και αρχή έκδοσης.....	29
3.2. Προϋποθέσεις έκδοσης της ΕΕΕ	31
3.3. Διαβίβαση της ΕΕΕ.....	32
4. Αναγνώριση και εκτέλεση της ΕΕΕ	33
4.1. Παραλαβή, αναγνώριση και (υπό όρους) εκτέλεση	33
4.2. Λόγοι αναβολής εκτέλεσης της ΕΕΕ	39
4.3. Λόγοι μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης της ΕΕΕ.....	39
Κεφάλαιο τρίτο: Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά την έκδοση και αναγνώριση ή εκτέλεση της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας	42
1. Η ρητή πρόβλεψη στην Οδηγία 2014/41/ΕΕ και στον Ν. 4489/2017 της ρήτηρας επιφύλαξης της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως όριο στην αμοιβαία αναγνώριση.....	42
2. Η αρχή ne bis in idem ως λόγος μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης της ΕΕΕ	47
3. Ειδικότερες εκφάνσεις της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε επιμέρους διατάξεις της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ και του Ν. 4489/2017.....	50
3.1. Το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.....	50
3.2. Η προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα	51
3.3. Η αρχή της αναλογικότητας	53

4. Τα ποινικοδικονομικά δικαιώματα υπόπτων και κατηγορουμένων κατά τη διαδικασία έκδοσης και αναγνώρισης ή εκτέλεσης της ΕΕΕ	57
4.1. Η αιτιολόγηση της ΕΕΕ	57
4.2. Το δικαίωμα υποβολής αίτησης έκδοσης της ΕΕΕ	58
4.3. Το τεκμήριο αθωότητας	59
4.4. Το δικαίωμα πληροφόρησης	60
4.5. Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης.....	62
4.6. Το δικαίωμα σε συνήγορο.....	63
4.7. Το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων	64
Συμπεράσματα.....	71
Πηγές - Βιβλιογραφία.....	72

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει την Οδηγία 2014/41/ΕΕ της 3^{ης} Απριλίου 2014 για την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, καθώς και τον Ν. 4489/2017 με τον οποίο ενσωματώθηκε η Οδηγία στην ελληνική έννομη τάξη, ιδίως υπό το πρίσμα της αμοιβαίας αναγνώρισης και της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας συνιστά το δεύτερο σημαντικότερο νομοθετικό εργαλείο της αμοιβαίας αναγνώρισης στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης». Με την Οδηγία θεσπίζεται ένα ενιαίο και ολοκληρωμένο σύστημα διασυννοριακής συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων, προς αντικατάσταση του προϊσχύσαντος κατακερματισμένου θεσμικού πλαισίου, στο κέντρο του οποίου βρίσκεται ένα και μοναδικό μέσο, η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας. Μέσα από την ανάλυση των επιμέρους διατάξεων του θεσμού επιχειρείται να διαπιστωθεί κατά πόσο καθίσταται, πράγματι, ταχεία και αποτελεσματική η διαδικασία συλλογής αποδεικτικού υλικού μέσω της έκδοσης και εκτέλεσης της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας, καθώς και να αναδειχθούν τα ερμηνευτικά και πρακτικά προβλήματα που ανακύπτουν. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην εξέταση της Οδηγίας υπό το πρίσμα της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων, ως των άμεσα θιγόμενων προσώπων από την εφαρμογή της. Στα συμπεράσματα επιχειρείται μια συνολική αποτίμηση του θεσμού ως εργαλείου αμοιβαίας αναγνώρισης, με αναφορά τόσο στα πλεονεκτήματα που προσφέρει στη διασυννοριακή δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις όσο και στις προκλήσεις που ανακύπτουν αναφορικά με την επάρκεια και την αποτελεσματικότητα των εγγυήσεων προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων.

Λέξεις-κλειδιά: Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (ΕΕΕ), αμοιβαία αναγνώριση, θεμελιώδη δικαιώματα, δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις, ερευνητικά μέτρα, αποδεικτικά στοιχεία

Mutual Recognition and the Protection of Fundamental Rights: The Example of the European Investigation Order

Kalliopi Kyriklidi

Abstract

The present master's thesis examines Directive 2014/41/EU of 3 April 2014 on the European Investigation Order, as well as Greek Law 4489/2017 by which the Directive was transposed into the Greek legal order, in particular in light of the principle of mutual recognition and the protection of fundamental rights. The European Investigation Order constitutes the second most significant legislative instrument implementing the principle of mutual recognition in the field of judicial cooperation in criminal matters within the European Union, understood as an "Area of Freedom, Security and Justice". Through this Directive, a unified and completed system for the cross-border gathering of evidence is established, replacing the previously fragmented institutional framework, at the center of which lies a single instrument: the European Investigation Order. Through the analysis of the individual provisions of the instrument, the thesis seeks to assess whether the procedure for the collection of evidentiary material through the issuance and execution of a European Investigation Order is indeed rendered faster and more effective, while also highlighting the interpretative and practical issues that arise in its application. Particular emphasis is placed on examining the Directive from the perspective of the protection of the fundamental rights of suspects and accused persons, as those directly affected by its application. In the conclusions, an overall assessment of the instrument as a tool of mutual recognition is undertaken, with reference both to the advantages it offers for cross-border judicial cooperation in criminal matters and to the challenges that arise with regard to the adequacy and effectiveness of the guarantees for the protection of the fundamental rights of suspects and accused persons.

Keywords: European Investigation Order (EIO), mutual recognition, fundamental rights, judicial cooperation in criminal matters, investigative measures, evidence

Εισαγωγή

Από την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, μετέπειτα με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, αλλά ιδίως με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, η δημιουργία ενός διεθνικού «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» χωρίς εσωτερικά σύνορα, εντός του οποίου θα γίνονται σεβαστά τα θεμελιώδη δικαιώματα, τέθηκε στο επίκεντρο ευρωπαϊκής θεωρίας και πράξης και αναδείχθηκε σε μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις κατά τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Για την επίτευξη του στόχου αυτού κρίθηκε αναγκαία η υιοθέτηση κατάλληλων μέτρων στους τομείς του ασύλου, της μετανάστευσης, καθώς της πρόληψης και καταστολής της εγκληματικότητας. Η πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας κρίθηκε ιδιαίτερος σημαντική καθώς η κατάργηση των συνόρων και συνακόλουθα η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων συνέβαλε επίσης στην αύξησή της. Η εξέλιξη αυτή ανέδειξε την ανάγκη καταπολέμησης του φαινομένου σε ενωσιακό επίπεδο μέσω της ενίσχυσης της συνεργασίας των κρατών μελών στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης. Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Ένωση έθεσε ως αντίβαρο της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων, η οποία συνέβαλε στην άνθιση της διασυνοριακής εγκληματικότητας και του οργανωμένου εγκλήματος, τη θέσπιση μέτρων πρόληψης και καταστολής της. Κομβικό σημείο αποτέλεσε η καθιέρωση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης ως «ακρογωνιαίου λίθου» της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με την αρχή αυτή οι αποφάσεις των δικαστικών αρχών των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης κυκλοφορούν ελεύθερα εντός αυτής και αναγνωρίζονται και εκτελούνται σχεδόν αυτόματα, χωρίς χρονοβόρες και πολύπλοκες διαδικασίες. Ένα εκ των μέτρων εφαρμογής της αμοιβαίας αναγνώρισης αποτελεί η Οδηγία 2014/41/ΕΕ για την ευρωπαϊκή εντολή έρευνας, με την οποία θεσπίστηκε ένα σύγχρονο νομικό πλαίσιο αμοιβαίας δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις, που διευκολύνει τη διασυνοριακή συλλογή αποδεικτικών στοιχείων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, η ενίσχυση της δικαστικής συνεργασίας μέσω της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και η επιδίωξη ταχύτητας και αποτελεσματικότητας στη διασυνοριακή ποινική καταστολή εγείρουν κρίσιμα ζητήματα ως προς την επαρκή προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των προσώπων που θίγονται από την εφαρμογή των σχετικών μέτρων. Εκ πρώτης όψεως, η Οδηγία για την ευρωπαϊκή εντολή έρευνας συνιστά μια προσπάθεια συμβιβασμού

της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Κεφάλαιο πρώτο: Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και θεμελιώδη δικαιώματα: η βασική προβληματική

1. Επί της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο

1.1. Έννοια και σημασία της αρχής

Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης αποτέλεσε μέσο για την υλοποίηση των πολιτικών στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήδη από τις δεκαετίες του 1980 και 1990. Συγκεκριμένα, στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες χρησιμοποιήθηκε με μεγάλη επιτυχία, κατά γενική ομολογία, ως εργαλείο για τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς, όπου τα κράτη μέλη σύμφωνα με την αρχή αυτή αναγνώριζαν ως νόμιμη την ελεύθερη κυκλοφορία στην επικράτειά τους εμπορευμάτων που είχαν ήδη τεθεί νόμιμα σε κυκλοφορία στην επικράτεια κάποιου άλλου κράτους μέλους βάσει του εθνικού του δικαίου, αναγνωρίζοντάς τα ως εμπορεύματα που πληρούσαν τις δικές τους νόμιμες προϋποθέσεις χωρίς να χρειάζεται να επανελεγχθούν. Κατ' αυτόν τον τρόπο, επετεύχθη ο στόχος της εσωτερικής αγοράς δίχως να χρειαστεί να εναρμονιστούν τα διαφορετικά νομικά συστήματα των κρατών μελών, γεγονός που θα επιβράδυνε και θα δυσχέραινε τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στο πεδίο αυτό.¹ Συνεπώς χρησιμοποιήθηκε η αρχή αυτή ως «εναλλακτική λύση απέναντι στις δυσκολίες που έκαναν την εμφάνισή τους από την προσπάθεια για ευρεία εναρμόνιση των εθνικών κανόνων».²

Τα θετικά αποτελέσματα που επήλθαν από την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στον χώρο της εσωτερικής αγοράς άνοιξαν τον δρόμο για την περαιτέρω αξιοποίησή της από τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης και συγκεκριμένα στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις, όπου κρίθηκε ότι η δικαστική συνεργασία μπορεί να επωφεληθεί από την έννοια της αμοιβαίας αναγνώρισης.³ Ωστόσο, ενώ στην εσωτερική αγορά το διακύβευμα ήταν οικονομικό, στον τομέα του ποινικού δικαίου διακυβεύονταν ατομικές ελευθερίες και θεμελιώδη δικαιώματα αλλά και η εθνική

¹ Θ. Παπακυριάκου σε Μ. Καϊάφα - Γκμπάντι, Θ. Παπακυριάκου, Στοιχεία ενωσιακού ποινικού δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2019, σελ 178.

² Ι. Κυριτσάκη, Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και η αρχή του διττού αξιοποιύνου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2009, σελ. 40 επ.

³ Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο - Αμοιβαία αναγνώριση των οριστικών αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις /* COM/2000/0495 τελικό / (προσβάσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52000DC0495>).

κυριαρχία και οι νομικές παραδόσεις των κρατών μελών. Γι' αυτό και η εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο πεδίο του ποινικού δικαίου υπήρξε σημείο έντονων συζητήσεων και προβληματισμών.

Για αρκετά έτη η συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών σε ποινικές υποθέσεις βασιζόταν σε διμερείς και πολυμερείς συμβάσεις, όπως ίσχυε και για όλα τα υπόλοιπα κράτη του κόσμου. Η διαφοροποίηση επήλθε με δύο πολυμερείς συμβάσεις, οι οποίες υπεγράφησαν στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και αποτέλεσαν τη βάση της δικαστικής συνεργασίας, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα. Επρόκειτο για την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως της 13-12-1957 και τα πρόσθετα πρωτόκολλα αυτής⁴, και για την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Αμοιβαίας Δικαστικής Συνδρομής σε Ποινικές Υποθέσεις της 20-4-1959 και πρόσθετα πρωτόκολλα αυτής⁵. Το 1990 υπεγράφη η Σύμβαση για την Εφαρμογή της Συμφωνίας του Σένγκεν (εφεξής ΣΕΣΣ),⁶ η οποία περιλάμβανε σημαντικά, για τα τότε δεδομένα, μέτρα ενίσχυσης της δικαστικής συνεργασίας, και ακολούθησαν και άλλες συμβάσεις σχετικά με την έκδοση και τη δικαστική συνδρομή. Πάρα ταύτα, το σύστημα της δικαστικής συνεργασίας στον ενωσιακό χώρο παρέμενε χρονοβόρο, δυσκίνητο και συχνά ατελέσφορο καθώς αντιμετώπιζε πολλά εμπόδια στην πράξη, ορισμένα από αυτά ήταν τα μεγάλα περιθώρια άρνησης των αιτημάτων δικαστικής συνδρομής που κατέλειπαν οι διατάξεις, η εμπλοκή της εκτελεστικής εξουσίας στην ικανοποίηση των αιτημάτων συνδρομής, το διττό αξιόποινο και η επίκληση γενικών λόγων άρνησης εκτέλεσης.

Απόρροια όλων αυτών ήταν η αναζήτηση ενός νέου τρόπου συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών που θα καθιστούσε τη δικαστική συνδρομή ευκολότερη και κυρίως αποτελεσματικότερη. Αρχικά, με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, με την οποία ιδρύθηκε η ΕΕ, οργανώθηκε η συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών στους τομείς της Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών Υποθέσεων (εφεξής ΣΔΕΥ), και έλαβε τη μορφή του «τρίτου πυλώνα» της ΕΕ. Ο τομέας της ΣΔΕΥ λειτουργούσε υπό τον έλεγχο των κρατών μελών, τα οποία «αλληλοενημερώνονταν και συνεννοούνταν

⁴ Παρ' ημίν κυρώθηκε με το ΝΔ 4165/1961. Βλ. επίσης το πρόσθετο πρωτόκολλο της 15-10-1975 και το δεύτερο πρόσθετο πρωτόκολλο της 17-3-1978.

⁵ Παρ' ημίν κυρώθηκε με το ΝΔ 4218/1961 Βλ. επίσης το πρόσθετο πρωτόκολλο της 17-3-1978 και το δεύτερο πρόσθετο πρωτόκολλο της 8-11-2001.

⁶ Η Συμφωνία του Σένγκεν και η ΣΕΣΣ κυρώθηκαν από την Ελλάδα με τον Ν.2514/1997.

προκειμένου να συντονίσουν τη δράση τους», αναγνωρίζοντας πάντως ότι μια «από κοινού» δράση είχε μεγαλύτερη αξία συγκριτικά με τη μεμονωμένη εθνική δράση.⁷

Ωστόσο, το σημαντικότερο βήμα για την καθιέρωση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης ως κανονιστικού σημείου αναφοράς σε ενωσιακό επίπεδο αποτέλεσε η Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1999 με την οποία τέθηκε και επίσημα ως στόχος της ΕΕ η συγκρότηση ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης (εφεξής ΧΕΑΔ). Με θέμα τη δημιουργία του ΧΕΑΔ συνήλθε σε ειδική σύνοδο το ίδιο έτος το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε, όπου έγινε δεκτό ότι η ΕΕ είχε ήδη διαμορφώσει για τους πολίτες της τις βασικές προϋποθέσεις ενός ενιαίου χώρου ευημερίας και ειρήνης, μέσα από την καθιέρωση της ενιαίας αγοράς, την οικονομική και νομισματική ένωση, και ότι καλούνταν με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ να διασφαλίσει ότι το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας θα ασκούνταν υπό συνθήκες ασφάλειας και δικαιοσύνης για κάθε ευρωπαϊό πολίτη. Προκειμένου αυτό να καταστεί εφικτό θα έπρεπε να διευκολυνθεί η συνεργασία μεταξύ των αρχών και η δικαστική προστασία των ιδιωτών γι' αυτό και προκρίθηκε ως λύση η εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων, η οποία είχε ήδη αναφερθεί και στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Κάρντιφ. Με βάση τα συμπεράσματα της προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Τάμπερε⁸ της 15^{ης} - 16^{ης} Οκτωβρίου του 1999 η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης ανακηρύχθηκε ως ο «ακρογωνιαίος λίθος της δικαστικής συνεργασίας τόσο σε αστικά όσο και σε ποινικά θέματα εντός της Ένωσης», όπως αναγράφεται στο σημείο 33 των Συμπερασμάτων της Προεδρίας. Κρίθηκε ότι η εφαρμογή μιας βελτιωμένης αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων, σε συνδυασμό με την εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών, θα διευκόλυνε τη συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων αρχών και θα ενίσχυε τη δικαστική προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, στο σημείο 35 των Συμπερασμάτων της Προεδρίας, κάλεσε τα κράτη μέλη να εξετάσουν τη δυνατότητα θέσπισης ταχέων διαδικασιών έκδοσης, χωρίς να παραβιάζεται η αρχή της δίκαιης δίκης, ενώ επεσήμανε ακόμη στο σημείο 36 των Συμπερασμάτων ότι η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης θα έπρεπε να εφαρμοστεί επίσης στις αποφάσεις της προδικασίας ιδίως σε εκείνες που επιτρέπουν στις αρμόδιες αρχές να ενεργούν άμεσα για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων και

⁷ Ρ. - Ε. Παπαδοπούλου σε Δ. Κιούπη / Ρ. - Ε. Παπαδοπούλου / Δ. Μουζάκη, Το Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011, σελ. 4.

⁸ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε της 15^{ης}-16^{ης} Οκτωβρίου 1999, Συμπεράσματα της Προεδρίας (προσβάσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/21052/91400.pdf>).

την κατάσχεση περιουσιακών στοιχείων που μεταφέρονται εύκολα. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε ακολούθησε η υιοθέτηση σειράς μέτρων για την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης των ποινικών αποφάσεων.

Έκτοτε, η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης αποτέλεσε το βασικό εργαλείο ενοποίησης στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις, αποτελώντας το νομικό έρεισμα για την έκδοση πράξεων του παραγώγου δικαίου, έως ότου κατοχυρώθηκε ρητώς σε επίπεδο πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου αρχικά στη Συνταγματική Συνθήκη, η οποία τελικά δεν κυρώθηκε, και τελικώς στη Συνθήκη της Λισαβόνας. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 82 παρ. 1 εδάφιο α' της Συνθήκης για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής ΣΛΕΕ) ρητά ορίζεται ότι «η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις στην Ένωση θεμελιώνεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών.».

Η ιστορική εξέλιξη της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης καταδεικνύει τη βαρύνουσα σημασία της για το ενωσιακό ποινικό δίκαιο, καθώς από τη νομολογιακή διαμόρφωσή της ως εργαλείου υλοποίησης του στόχου της εσωτερικής αγοράς η αρχή κατέληξε να κατοχυρωθεί στο πρωτογενές δίκαιο ως θεμελιώδης πυλώνας της δικαστικής ποινικής συνεργασίας. Παρά το γεγονός ότι δεν απαντάται ρητός ορισμός της αρχής σε καμία εκ των Συνθηκών, η ενσωμάτωση της στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις σημαίνει ότι κάθε κράτος μέλος της ΕΕ υποχρεούται να αναγνωρίζει ως δεσμευτικές και να εκτελεί δικαστικές αποφάσεις και διαταγές που έχουν εκδοθεί νομίμως από τις αρμόδιες δικαστικές αρχές των λοιπών κρατών μελών, σαν να πρόκειται για αποφάσεις ή διαταγές που έχουν εκδοθεί από τις δικές του δικαστικές αρχές. Αναλυτικότερα, στο πλαίσιο της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, η διασυνοριακή εκτέλεση και αναγνώριση δικαστικών αποφάσεων και διαταγών, που έχουν εκδοθεί από τη δικαστική αρχή ενός κράτους μέλους της Ένωσης, πραγματοποιείται, κατά κανόνα, με ταχείες διαδικασίες και έπειτα από περιορισμένο έλεγχο εκ μέρους της δικαστικής αρχής του κράτους μέλους προς το οποίο απευθύνονται, με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση ενός συστήματος σχεδόν αυτοματοποιημένης αναγνώρισης και εκτέλεσης.⁹ Κατά αυτόν τον τρόπο είναι δυνατή η διαχείριση της πολυπλοκότητας των εθνικών συστημάτων καθώς δημιουργείται ένα σύστημα ελεύθερης κυκλοφορίας των ποινικών αποφάσεων μέσα

⁹ Δ. Αρβανίτης, Η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας: Συστηματική προσέγγιση του θεσμού της συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατά τη διαχρονική του διάσταση, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2021, σελ. 93.

στον ΧΕΑΔ, όπου οι δικαστικές αποφάσεις και οι διαταγές κάθε κράτους μέλους αναγνωρίζονται και ισχύουν στα υπόλοιπα κράτη μέλη ως τέτοιες, αποκτώντας τη λεγόμενη εξωεδαφικότητα των δικαστικών αποφάσεων.¹⁰

Η επιλογή της αμοιβαίας αναγνώρισης αποδείχθηκε ιδιαίτερα λειτουργική τόσο για τα κράτη μέλη όσο και για την ίδια την Ένωση. Για τα κράτη μέλη διότι η εφαρμογή της αρχής δεν απαιτεί να τροποποιήσουν τους εθνικούς ποινικούς τους κανόνες, περιορίζοντας έτσι την έκταση της απώλειας της κυριαρχίας τους. Για την Ένωση επειδή η αμοιβαία αναγνώριση της επιτρέπει να παρακάμψει τη χρονοβόρα διαδικασία της εναρμόνισης του εθνικού ποινικού δικαίου των κρατών μελών και να πετύχει πιο άμεσα τον στόχο της, ήτοι την αποτελεσματική συνεργασία στον ποινικό τομέα.¹¹ Έτσι, αναπτύσσεται ένας ευρωπαϊκός χώρος ποινικής δικαιοσύνης, όπου τα κράτη λειτουργούν όχι πλέον ως απομονωμένα συστήματα άσκησης ποινικής δικαιοδοσίας, αλλά ως μέρη ενός ευρύτερου ενωσιακού πλαισίου που επιδιώκει την αποτελεσματική καταπολέμηση του διασυνοριακού εγκλήματος και προωθείται η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης συμβάλλει, επομένως, αποφασιστικά στην προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στον ποινικό τομέα, καθώς μεταβάλλει την ίδια τη φύση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών: από ένα παραδοσιακό μοντέλο διακρατικής συνδρομής, σε ένα σύστημα σχεδόν ενιαίας εφαρμογής των δικαστικών αποφάσεων σε ολόκληρη την ΕΕ.

1.2. Σχέση της αρχής με την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης

Η αμοιβαία αναγνώριση προϋποθέτει εννοιολογικά και λειτουργικά την αμοιβαία εμπιστοσύνη, η οποία αποτελεί το θεμέλιο πάνω στο οποίο οικοδομείται η αποδοχή και εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων άλλων κρατών μελών. Ειδικά στον χώρο της ΕΕ, η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης συνίσταται στο ότι κάθε κράτος μέλος «αποδέχεται από κοινού με τα υπόλοιπα κράτη μέλη και αναγνωρίζει ότι τα εν λόγω κράτη αποδέχονται, από κοινού με αυτό, μια σειρά κοινών αξιών επί των οποίων στηρίζεται η Ένωση, όπως διευκρινίζει το άρθρο 2 της ΣΕΕ. Η παραδοχή αυτή συνεπάγεται και δικαιολογεί την ύπαρξη αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών ως προς την αναγνώριση των εν λόγω αξιών και, επομένως, ως προς την

¹⁰ Α. Τζαννετής, Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του εκζητουμένου στην ενωσιακή ποινική συνεργασία, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2020 σελ. 29 - 30.

¹¹ Μ. Καϊάφα - Γκμπάντι, Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο και Συνθήκη της Λισσαβώνας, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2011.

τήρηση του δικαίου της Ένωσης που υλοποιεί τις αξίες αυτές» (σκ. 168).¹² Στον ευρωπαϊκό ποινικό χώρο, η αμοιβαία εμπιστοσύνη των κρατών μελών δεν βασίζεται μόνο στην ύπαρξη κοινών αξιών αλλά και στο σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και στη λειτουργική ισοδυναμία των αντίστοιχων εθνικών συστημάτων ποινικής δικαιοσύνης.

1.3. Κίνδυνοι από την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης

Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης προϋποθέτει την ύπαρξη αμοιβαίας εμπιστοσύνης, προκειμένου να καταστεί αποτελεσματική η διασυνοριακή δικαστική συνεργασία εντός του ευρωπαϊκού ποινικού χώρου, η πρακτική εφαρμογή της αμοιβαίας αναγνώρισης ανέδειξε σημαντικούς κινδύνους για την ουσιαστική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και τις επιπτώσεις της στη νομική θέση των θιγομένων προσώπων, θέτοντας υπό αμφισβήτηση τα θεμέλια της αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Όπως αναφέρει η Ξανθοπούλου «η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των δικαστικών αρχών των κρατών μελών δεν μπορεί να βασίζεται σε «τεκμήρια» - λ.χ. στο πλαίσιο μιας αυτόματης εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης -, παρά στον αποδεικνυόμενο *in praxi* σεβασμό των δικαιωμάτων αυτών, λογιζόμενων ως του πραγματικού ακρογωνιαίου λίθου του ενωσιακού «χώρου» δικαιοσύνης».¹³ Για τον λόγο αυτό η επιφύλαξη της ενωσιακής δημόσιας τάξης στο πεδίο των θεμελιωδών δικαιωμάτων τέθηκε ως όριο της εξωεδαφικής επενέργειας των εθνικών ποινικών αποφάσεων ή διαταγών. Η επιφύλαξη της ενωσιακής δημόσιας τάξης προβλέπεται ρητώς ως λόγος άρνησης εκτέλεσης αποκλειστικά στις νομικές πράξεις που υιοθετήθηκαν μετά την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας, με αφετηρία την Οδηγία 2014/41/ΕΕ σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (εφεξής ΕΕΕ).

2. Επί των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

2.1. Κανονιστικό πλαίσιο και σημασία στο ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο

Μεταξύ των αρχών και αξιών στη βάση των οποίων έχει δομηθεί η ΕΕ πρωτεύοντα ρόλο κατέχουν, σύμφωνα με το άρθρο 2 ΣΕΕ, ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου,

¹² Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ολομέλεια, Γνωμοδότηση 2/13 της 18^{ης} Δεκεμβρίου 2014, EU:C:2014:2454, σκ. 168.

¹³ E. Xanthopoulou, Mutual trust and rights in EU criminal and asylum law: three phases of evolution and the uncharted territory beyond blind trust, Common Market Law Review 2018, σελ. 504.

και ο σεβασμός των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παρότι στην προ Λισαβόνα εποχή τα θεμελιώδη δικαιώματα δεν κατοχυρώνονταν ρητά σε καμία από τις αρχικές ιδρυτικές Συνθήκες, το ΔΕΚ από πολύ νωρίς σταδιακά μέσω της νομολογίας του αναγνώρισε την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, που πηγάζουν από τις διεθνείς Συνθήκες και τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, ως άγραφη γενική αρχή του ευρωπαϊκού δικαίου.¹⁴ Συγκεκριμένα, με την απόφαση *Stauder*¹⁵ το Δικαστήριο τόνισε ότι εξασφαλίζει τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων τα οποία περιλαμβάνονται στις γενικές αρχές του ενωσιακού δικαίου, ενώ με την απόφαση *Internationale Handelsgesellschaft*¹⁶ το Δικαστήριο συνέβαλε καθοριστικά στην εξέλιξη της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, επιβεβαίωσε την υπεροχή του δικαίου της Ένωσης, ακόμη και έναντι των εθνικών συνταγμάτων, και αποφάνθηκε ότι εμπνέεται από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών αλλά και ότι η εγκυρότητα του δικαίου της ΕΕ δεν μπορεί να εξαρτάται από τις συνταγματικές διατάξεις των κρατών μελών. Επομένως, μοναδικές πηγές των θεμελιωδών δικαιωμάτων ήταν η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ) και τα εθνικά Συντάγματα. Με τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας συντελέστηκε ένα μεγάλο άλμα προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση καθώς ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής ΧΘΔΕΕ) κατέστη νομικά δεσμευτικός για όλα τα κράτη μέλη, αποτελώντας, σύμφωνα με το ισχύον άρθρο 6 παρ. 1 της ΣΕΕ, δεσμευτική πηγή πρωτογενούς δικαίου, ισότιμη με τις Συνθήκες, προσδίδοντας στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων ενωσιακή διάσταση. Ο Χάρτης περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα αστικών, πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και εφαρμόζεται σε όλα τα θεσμικά όργανα της ΕΕ ενώ παράλληλα τα κράτη μέλη της ΕΕ υποχρεούνται να τον σέβονται κατά την εφαρμογή από αυτά του ευρωπαϊκού δικαίου ενώ η τήρησή του ελέγχεται από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής ΔΕΕ). Τα δικαιώματα που περιλαμβάνονται στον ΧΘΔΕΕ αντλούν σε σημαντικό βαθμό το περιεχόμενό τους από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1950), η οποία λειτούργησε ως πρότυπο για τη διαμόρφωσή του, και τον Κοινωνικό Χάρτη (1965) του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η ενσωμάτωση των

¹⁴ Β. Τζέμος, Γενική θεωρία θεμελιωδών δικαιωμάτων και πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο, ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ, Επιστημονικό Περιοδικό Ένωσης Ελλήνων Δημοσιολόγων (ΕΕΔ) Έτος 2018 (3), Τεύχος 2, 3 (Απρίλιος - Σεπτέμβριος), σελ. 215 (προσβάσιμο σε: http://www.publiclawjournal.com/docs/2018/2_3/2018_3_2_3_tzemos.pdf).

¹⁵ Απόφαση C-29/69, ECLI:EU:C:1969:57.

¹⁶ Απόφαση C-11/70, ECLI:EU:C:1970:114.

ανωτέρω δικαιωμάτων στο πρωτογενές δίκαιο της Ένωσης ενίσχυσε ουσιωδώς τη συνταγματική διάσταση της ευρωπαϊκής έννομης τάξης, επηρεάζοντας άμεσα την ερμηνεία και εφαρμογή του παράγωγου δικαίου, ιδίως στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις. Άλλωστε, τα δικαιώματα που προστατεύει ο ΧΘΔΕΕ μπορούν να θεωρηθούν όπως έχει υποστηριχθεί, κατά μία έννοια, γενικές αρχές του ποινικού δικαίου, οι οποίες είναι σε θέση να περιορίσουν την άσκηση των διευρυμένων αρμοδιοτήτων που έχουν αποδοθεί τα τελευταία χρόνια στα νομοθετικά όργανα της ΕΕ στον συγκεκριμένο τομέα.¹⁷ Εξάλλου, στο άρθρο 6 παρ. 3 ΣΕΕ ορίζεται ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, αποτελούν μέρος των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης.

2.2. «Σύγκρουση» μεταξύ της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων

Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω, η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης εδράζεται και προϋποθέτει την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, υπό την έννοια ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ, τα οποία είναι συγχρόνως και συμβαλλόμενα μέρη της ΕΣΔΑ, συμμερίζονται κοινές αξίες και αρχές, όπως η δημοκρατία και η ελευθερία, και διασφαλίζουν στον ίδιο βαθμό την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στο ενωσιακό δίκαιο. Η ιδιότητα του κράτους μέλους της ΕΕ τεκμαίρεται ότι συνεπάγεται τον πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, γεγονός που θεμελιώνει την αμοιβαία εμπιστοσύνη και, κατ' επέκταση, δικαιολογεί την αυτοματοποιημένη διακρατική συνεργασία στον ΧΕΑΔ.¹⁸ Η θεώρηση αυτή κατοχυρώνεται ρητώς στο άρθρο 67 παράγραφος 1 ΣΛΕΕ, σύμφωνα με το οποίο «η Ένωση συγκροτεί χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης με σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, καθώς και των διαφορετικών νομικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών μελών.». Υπό το πρίσμα αυτό, καθίσταται δυνατή η αναγνώριση και η εκτέλεση των ποινικών αποφάσεων ή διαταγών που έχουν εκδοθεί σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο ενός κράτους μέλους από τις αρμόδιες αρχές στο σύνολο των λοιπών κρατών μελών της Ένωσης. Εντούτοις, στο πεδίο της ενωσιακής

¹⁷ V. *Scala*, Protection of Fundamental Rights and Criminal Law, 2015, Vol.10(3), eucrim, σελ. 2.

¹⁸ V. *Mitsilegas*, The Limits of Mutual Trust in Europe's Area of Freedom, Security and Justice: From Automatic Inter-State Cooperation to the Slow Emergence of the Individual, Yearbook of European Law 2012, σελ. 322.

δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις καθίσταται σαφές ότι η πρακτική εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης δεν είναι απαλλαγμένη από προβληματισμούς ως προς τη διασφάλιση της ουσιαστικής και αποτελεσματικής προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου η διαδικασία. Πράγματι, το σύστημα ταχείας, και σε μεγάλο βαθμό, αυτοματοποιημένης αναγνώρισης και εκτέλεσης ποινικών δικαστικών αποφάσεων ή διαταγών, το οποίο προωθείται μέσω της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, όχι μόνο δεν εγγυάται την επαρκή προστασία των ατομικών δικαιωμάτων του καθ' ου, αλλά, αντιθέτως, εγκυμονεί κινδύνους για την αποτελεσματική προστασία αυτών, ευνοώντας τον περιορισμό τους, καθόσον συνεπάγεται τη διεύρυνση των ποινικών επεμβατικών αρμοδιοτήτων κάθε κράτους μέλους πέραν των εδαφικών του ορίων, ήτοι στο σύνολο του ενωσιακού χώρου.¹⁹ Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από τις καταδίκες κρατών μελών της ΕΕ από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για παραβίαση των άρθρων 6 και 3 ΕΣΔΑ. Ήδη από τα πρώτα έτη εφαρμογής του πρώτου εργαλείου προηγμένης διακρατικής συνεργασίας εντός του ΧΕΑΔ, ήτοι του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης (εφεξής ΕΕΣ), το οποίο θεσπίστηκε με την Απόφαση Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ, η νομική επιστήμη εξέφρασε έντονους προβληματισμούς ως προς το κατά πόσον ένα σύστημα αυτοματοποιημένης αναγνώρισης ποινικών αποφάσεων και διαταγών, το οποίο εκ των πραγμάτων περιορίζει σημαντικά τα περιθώρια ελέγχου της εκτελούσας αρχής, διασφαλίζει επαρκώς τη νομική θέση του ενδιαφερόμενου προσώπου μέσω της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων του ή εάν εν τέλει οδηγεί σε συρρίκνωση των εγγυήσεων που απορρέουν από τα θεμελιώδη δικαιώματα, στο μέτρο που η εκτέλεση αλλοδαπών δικαστικών αποφάσεων και διαταγών πραγματοποιείται χωρίς ουσιαστική επανεξέταση της συμβατότητάς τους με τα εθνικά και ενωσιακά πρότυπα προστασίας. Οι ανωτέρω εκτιθέμενοι προβληματισμοί σύντομα απασχόλησαν και το ΔΕΕ, που κλήθηκε μέσω των αποφάσεών του, να εξισορροπήσει την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης με την ανάγκη διασφάλισης της αποτελεσματικής προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και να απαντήσει στο ερώτημα σχετικά με τα όρια εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης υπό το πρίσμα της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Μέχρι το 2016, το ΔΕΕ σε υποθέσεις που αφορούσαν την ερμηνεία και εφαρμογή του ΕΕΣ σχετικά με την υποχρέωση

¹⁹ Θ. Παπακυριάκου, ό.π., σελ. 180.

σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων, αγνοώντας σε μεγάλο βαθμό τη νομολογία του ΕΔΔΑ, υιοθετούσε μία ιδιαίτερα αυστηρή προσέγγιση υπέρ της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Συγκεκριμένα, αποφαίνονταν ότι η δικαστική αρχή εκτέλεσης δεν δύναται να υπαγάγει την εκτέλεση του εντάλματος σε πρόσθετες προϋποθέσεις πέραν εκείνων που προβλέπονται ρητώς στις διατάξεις της οικείας Απόφασης-Πλαίσιο, απορρίπτοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την αναγνώριση της επιφύλαξης της ενωσιακής δημόσιας τάξης ως λόγου περιορισμού της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης. Ως αποτέλεσμα, η πρόβλεψη της παρ. 3 του άρθρου 1 της Απόφασης-Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ στην οποία προβλέπεται ότι η εφαρμογή της «δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την τροποποίηση της υποχρέωσης σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών νομικών αρχών» παρέμενε ουσιαστικά ανενεργή. Ενδεικτικές είναι οι αποφάσεις *Radu*²⁰ και *Melloni*²¹ στις οποίες το ΔΕΕ δίνει το προβάδισμα στη διασυννοιακή ποινική καταστολή και την αποτελεσματικότητα του ενωσιακού δικαίου, μέσω της ομοιόμορφης και αποτελεσματικής εφαρμογής του ΕΕΣ και κατ' επέκταση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, έναντι της ενίσχυσης της προστασίας των δικαιωμάτων του καθ' ου. Χαρακτηριστικά, στην υπόθεση *Radu* το Δικαστήριο έκρινε ότι «η τήρηση των άρθρων 47 και 48 του Χάρτη δεν επιβάλλει να αναγνωρίζεται στη δικαστική αρχή κράτους μέλους το δικαίωμα να μην εκτελέσει ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης το οποίο έχει εκδοθεί στο πλαίσιο της άσκησης ποινικής δίωξης, για τον λόγο ότι δεν παρασχέθηκε από τις δικαστικές αρχές έκδοσης στον καταζητούμενο δυνατότητα ακρόασης πριν την έκδοση του εντάλματος αυτού» (σκ. 39). Ευλόγως, η στάση αυτή του ΔΕΕ αποτέλεσε αντικείμενο έντονης κριτικής στην ποινική θεωρία διότι, όχι μόνο ερχόταν σε αντίθεση με τις σκέψεις 12 και 13 της οικείας Απόφασης-Πλαίσιο και της παρ. 3 του άρθρου 1, αλλά και με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο, ήτοι από τα άρθρα 2 και 6 ΣΕΕ. Μάλιστα, εν προκειμένω το ΔΕΕ δεν εναρμονιζόταν ούτε με προγενέστερη δική του νομολογία στον τομέα του ασύλου. Ειδικότερα, στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις *N.S.* και *M.E.*²² είχε αποφανθεί ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν επιτρέπει τη θεμελίωση αμάχητου τεκμηρίου συμμόρφωσης ως προς τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων εκ μέρους του κράτους μέλους που ορίζεται ως υπεύθυνο δυνάμει του

²⁰ Απόφαση C-396/11, ECLI:EU:C:2013:39.

²¹ Απόφαση C-399/11, ECLI:EU:C:2013:107.

²² Απόφαση C-411/10 και C-493/10, ECLI:EU:C:2011:865.

κανονισμού 343/2003. Τη θέση αυτή είχε, εξάλλου, υιοθετήσει και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην οικεία έκθεση αξιολόγησης του ΕΕΣ. Επιπροσθέτως, η ερμηνευτική αυτή στάση του Δικαστηρίου δεν ευθυγραμμιζόταν ούτε και με τις απόψεις Γενικών Εισαγγελέων, όπως αυτές είχαν εκφραστεί με τις προτάσεις τους σε αντίστοιχες υποθέσεις, οι οποίες τόνιζαν την ανάγκη να ερμηνεύεται η Απόφαση-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, λαμβάνοντας υπόψη τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης.²³ Ωστόσο, η νομολογιακή στάση του ΔΕΕ άλλαξε ουσιωδώς από το 2016 και έπειτα με την απόφαση του Δικαστηρίου *Aranyosi και Caldaru*²⁴ για την εφαρμογή του ΕΕΣ, όπου το ΔΕΕ έκρινε ότι σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 3 της Απόφασης-Πλαίσιο, τόσο το κράτος έκδοσης όσο και το κράτος που καλείται να εκτελέσει το ένταλμα δεσμεύονται από την υποχρέωση διασφάλισης του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως αυτά κατοχυρώνονται πρωτίστως στον ΧΘΔΕΕ. Υπό το πρίσμα της ανωτέρω κριτικής στη νομολογία του ΔΕΕ, προτού συντελεστεί η μεταστροφή του όπως αναφέρεται ανωτέρω, καθίσταται εμφανές ότι η μονομερής έμφαση στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης και η συνακόλουθη υποβάθμιση της κανονιστικής σημασίας της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων ως ορίου της εφαρμογής της μέχρι το 2016 έπαιξαν καταλυτικό ρόλο για τη παρέμβαση του ενωσιακού νομοθέτη.

Πράγματι, η υιοθέτηση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ για την ΕΕΕ το 2014, η οποία θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο, μπορεί να θεωρηθεί ως άμεση απάντηση στις δογματικές και πρακτικές αδυναμίες της μέχρι τότε νομολογιακής προσέγγισης του ΔΕΕ. Σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν ανωτέρω, αποτελεί κοινό τόπο ότι η προώθηση μιας αποτελεσματικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις εντός του ενωσιακού χώρου δεν θα πρέπει επομένως να καθίσταται επιζήμια για τα θεμελιώδη δικαιώματα. Η διαπίστωση της αρχής αυτής, ενώ στη θεωρία είναι εύκολη, στην πράξη η διασφάλισή της παραμένει σύνθετο και δύσκολο εγχείρημα.²⁵

²³ Ο. Τσόλκα, Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ο «διάλογος» μεταξύ του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ποινικά Χρονικά, 2018, σελ. 429.

²⁴ Απόφαση C-404/15, ECLI:EU:C:2016:198 και Απόφαση C-658/15, ECLI:EU:C:2017:870.

²⁵ I. Armada, The European investigation order and the lack of European standards for gathering evidence: Is a Fundamental Rights-Based Refusal the Solution?, New Journal of European Criminal Law, 2015, σελ. 8.

Κεφάλαιο δεύτερο: Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας ως μέτρο εφαρμογής της αμοιβαίας αναγνώρισης

1. Η γένεση και ο σκοπός της ΕΕΕ

Όπως εκτέθηκε ανωτέρω, η προοδευτική κατάργηση των συνόρων στο πλαίσιο της ΕΕ συνέβαλε καθοριστικά στην ενίσχυση της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και στην εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Παράλληλα, ωστόσο, η άρση των φυσικών και διοικητικών εμποδίων μεταξύ των κρατών μελών διευκόλυνε και την ανάπτυξη διασυνοριακών μορφών εγκληματικότητας, αναδεικνύοντας τις εγγενείς αδυναμίες των αποκλειστικά εθνικών μηχανισμών ποινικής διερεύνησης. Υπό τις συνθήκες αυτές, η ανάγκη για αποτελεσματική, ταχεία και αξιόπιστη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών στον τομέα της συλλογής αποδεικτικών στοιχείων σε ποινικές υποθέσεις και η ύπαρξη μηχανισμών που να επιτρέπουν στις αρμόδιες δικαστικές αρχές να υπερβαίνουν τα εθνικά σύνορα χωρίς να προσκρούουν σε δυσανάλογα διαδικαστικά εμπόδια κατέστη ιδιαίτερα επιτακτική. Παραδοσιακά, η συνεργασία αυτή υλοποιούνταν μέσω μηχανισμών αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής, οι οποίοι βασίζονταν στην αρχή της κρατικής κυριαρχίας και στην ευρεία διακριτική ευχέρεια του κράτους αποδέκτη να αποφασίζει επί της αποδοχής ή μη αιτημάτων προερχόμενων από αλλοδαπές αρχές. Ορισμένες συμβάσεις που εκδόθηκαν στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τη δικαστική συνεργασία των κρατών σε ποινικές υποθέσεις και έχουν χαρακτηριστεί ως «μητρικές» είναι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως²⁶ και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί Αμοιβαίας Δικαστικής Συνδρομής σε Ποινικές Υποθέσεις (ΕΣΑΔΣΠΥ).²⁷ Οι κλασικές μορφές αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής χαρακτηρίζονταν από τυπικές, συχνά χρονοβόρες διαδικασίες, σημαντικό βαθμό ελέγχου εκ μέρους του κράτους εκτέλεσης, καθώς και από την έντονη πολιτικοποίηση ορισμένων σταδίων της διαδικασίας. Επιπλέον, προϋποθέσεις όπως αυτές του διπλού αξιοποιήσιμου και της αμοιβαιότητας υποδήλωναν ότι η παροχή διεθνούς δικαστικής συνδρομής σε ποινικές υποθέσεις εξαρτιόταν από τη βούληση των κυρίαρχων κρατών, και δεν θεωρούνταν δεδομένη, αλλά παρεχόταν κατά περίπτωση. Το παραδοσιακό αυτό μοντέλο, μολονότι ανταποκρινόταν στις ανάγκες μιας περιορισμένης διακρατικής συνεργασίας, αποδείχθηκε ανεπαρκές υπό τις συνθήκες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και της ενίσχυσης της ελεύθερης

²⁶ Παρ' ημίν κυρώθηκε με τον Ν. 4165/1961.

²⁷ Παρ' ημίν κυρώθηκε με το Ν.Δ. 4218/1961.

κυκλοφορίας προσώπων, αγαθών και υπηρεσιών σε έναν χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.

Αναλυτικότερα, με τη σύναψη της Συμφωνίας του Σένγκεν τέθηκαν τα θεμέλια για την κατάργηση των εσωτερικών συνόρων μεταξύ ορισμένων κρατών μελών της ΕΕ, ενώ εν συνεχεία προς τον σκοπό υλοποίησης της ανωτέρω Συμφωνίας, υπεγράφη η Σύμβαση Εφαρμογής της Συμφωνίας του Σένγκεν. Ευλόγως, η κατάργηση των συνόρων ανέδειξε την ανάγκη εισαγωγής ρυθμίσεων για τη διακρατική συνεργασία σε ποινικά ζητήματα, ιδίως για την παρακολούθηση και δίωξη εγκλημάτων που υπερβαίνουν τα εθνικά σύνορα και την καταπολέμηση των διασυνοριακών μορφών εγκληματικότητας. Γι' αυτό και η δεύτερη σύμβαση για την εφαρμογή της συμφωνίας του Σένγκεν εμπεριείχε και τις πρώτες διατάξεις για τη μικρή δικαστική συνδρομή. Ως μικρή δικαστική συνδρομή ("mutual legal assistance") νοείται το σύνολο των πράξεων, με τις οποίες υποβοηθείται μια ποινική διαδικασία²⁸ και συγκεκριμένα εμπεριέχεται η συλλογή και παράδοση αποδεικτικών μέσων από ένα κράτος μέλος σε άλλο, ύστερα από αίτημά του, προκειμένου αυτά να χρησιμοποιηθούν για την αποτελεσματικότερη διερεύνηση και αξιολόγηση της τέλεσης συγκεκριμένου εγκλήματος.²⁹ Οι ανωτέρω συμβάσεις εξακολουθούν να ισχύουν μέχρι και σήμερα αποτελώντας το «κεκτημένο του Σένγκεν», μολονότι ορισμένες διατάξεις τους έχουν καταργηθεί για τα κράτη μέλη με μεταγενέστερες ενωσιακές πράξεις. Μετά την εισαγωγή των πρώτων ρυθμίσεων στο πλαίσιο του Σένγκεν, η Σύμβαση για την αμοιβαία δικαστική συνδρομή σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ το 2000 και το αντίστοιχο Πρωτόκολλο του 2001 σηματοδότησαν μια προσπάθεια ενοποίησης και εκσυγχρονισμού των διαδικασιών διακρατικής συνεργασίας στον ευρωπαϊκό χώρο με στόχο την περαιτέρω ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των δικαστικών αρχών των κρατών μελών στο πεδίο της μικρής δικαστικής συνδρομής. Η Σύμβαση για την αμοιβαία δικαστική συνδρομή σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ παραμένει σε ισχύ, καθώς η Οδηγία για την ΕΕΕ αντικατέστησε μόνο τις αντίστοιχες διατάξεις της, περιορίζοντας πάντως κατά πολύ το πεδίο εφαρμογής της. Την ανωτέρω Σύμβαση ακολούθησε η Απόφαση-Πλαίσιο 2002/465/ΔΕΥ σχετικά με τις κοινές ομάδες έρευνας και η

²⁸ Ο. Τσόλκα σε Ό. Τσόλκα / Δ. Αρβανίτης, Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις - Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ και άλλες διατάξεις, Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι: ερμηνεία κατ' άρθρον, Π.Ν. Σάκκουλας, 2021, σελ. 16.

²⁹ Γ. Τριανταφύλλου, Διεθνής δικαστική συνδρομή στην ποινική απόδειξη, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2009, σελ. 15 επ.

Απόφαση-Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για το ΕΕΣ. Ακολούθησαν, η Απόφαση-Πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ για την εκτέλεση των αποφάσεων δέσμευσης περιουσιακών ή αποδεικτικών στοιχείων και η Απόφαση-Πλαίσιο 2008/978/ΔΕΥ για το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων. Μετά και την έκδοση αυτών κατέστη σαφές ότι το ισχύον κανονιστικό πλαίσιο που αφορούσε τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων σε ποινικές υποθέσεις χαρακτηρίζονταν από έντονο κατακερματισμό και αυξημένη πολυπλοκότητα.

Υπό τις συνθήκες αυτές, αναδείχθηκε η ανάγκη υιοθέτησης μιας νέας, πιο συνεκτικής και λειτουργικής προσέγγισης στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις και, ειδικά, αναφορικά με τη συγκέντρωση των αποδεικτικών στοιχείων. Συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2009 δημοσίευσε την Πράσινη Βίβλο «για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ κρατών μελών και την εξασφάλιση του παραδεκτού τους» με την οποία, αφού έκανε μια συνοπτική επισκόπηση της μέχρι τότε κατάστασης, επισημαίνοντας τα προβλήματα και τις δυσχέρειες που υπήρχαν στη διασυνοριακή συλλογή αποδεικτικών στοιχείων, προσκάλεσε τα κράτη μέλη, καθώς και τους λοιπούς ενδιαφερόμενους φορείς, να διατυπώσουν τις απόψεις τους και να απαντήσουν σε ορισμένα ερωτήματα προκειμένου να αξιοποιηθούν οι απαντήσεις τους για τον σχεδιασμό των μελλοντικών αλλαγών του συστήματος. Οι εξελίξεις συνεχίστηκαν στον υπό συζήτηση τομέα καθώς ακολούθησε άμεσα το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης, το οποίο καθόρισε τις προτεραιότητες της Ένωσης για τον ΧΕΑΔ για την περίοδο 2010-2014, όπου το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο διαπίστωσε το πρόβλημα στο καθεστώς αυτό και έκρινε αναγκαία τη διαμόρφωση ενός νέου ολοκληρωμένου πλαισίου που θα διέπει τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων σε ποινικές υποθέσεις με διασυνοριακό χαρακτήρα, βασισμένου στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης και το οποίο θα αντικαθιστούσε όλα τα υπάρχοντα νομοθετήματα. Προτού προλάβει η Επιτροπή να αναλάβει δράση επί του θέματος, λίγο καιρό μετά την έκδοση της Πράσινης Βίβλου, ήρθε η πρωτοβουλία επτά κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήτοι του Βελγίου, της Βουλγαρίας, της Εσθονίας, της Ισπανίας, της Αυστρίας, της Σλοβενίας και της Σουηδίας, για μια Οδηγία «σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας».

Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για την έγκριση της Οδηγίας για την ΕΕΕ από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της ΕΕ, η Οδηγία

συζητήθηκε εκτενώς και υπέστη πλήθος παρατηρήσεων και επικρίσεων.³⁰ Οι επιφυλάξεις που εκφράστηκαν θεωρούνται δικαιολογημένες δεδομένου ότι η εφαρμογή της ΕΕΕ θα έθετε τους ευρωπαίους πολίτες υπό την ερευνητική διαδικασία οποιουδήποτε άλλου κράτους μέλους κατά το προκαταρκτικό στάδιο της ποινικής διαδικασίας, το οποίο είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο από την άποψη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς τα κράτη μέλη ενδέχεται κατά την εφαρμογή της ΕΕΕ να χρησιμοποιήσουν ερευνητικά μέτρα που επηρεάζουν τις ατομικές ελευθερίες.³¹ Στη χώρα μας η Οδηγία ενσωματώθηκε στην εθνική έννομη τάξη καθυστερημένα, ήτοι τέσσερις μήνες μετά την προβλεπόμενη μέγιστη προθεσμία μεταφοράς της, το 2017 με τον Ν. 4489/2017.

2. Έννοια, πεδίο εφαρμογής και γενικά χαρακτηριστικά

Η ΕΕΕ σηματοδοτεί τη μετάβαση από το παραδοσιακό μοντέλο αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής σε ένα περισσότερο συνεκτικό και λειτουργικό σύστημα δικαστικής συνεργασίας στον ποινικό τομέα μεταξύ των κρατών μελών. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 1 της Οδηγίας και 2 παρ. 1 του Ν. 4489/2017, η ΕΕΕ συνιστά δικαστική απόφαση την οποία εκδίδει ή επικυρώνει αρμόδια δικαστική αρχή του «κράτους έκδοσης», με σκοπό την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων στο «κράτος εκτέλεσης», ή για τη λήψη αποδεικτικών στοιχείων τα οποία, βρίσκονται ήδη στην κατοχή των αρχών του κράτους εκτέλεσης. Ήδη από τον ορισμό της προκύπτει ο χαρακτήρας της ως μέσου άμεσης συγκέντρωσης αποδεικτικού υλικού, σε αντιδιαστολή με τα παραδοσιακά αιτήματα δικαστικής συνδρομής. Μάλιστα, το γεγονός ότι η ΕΕΕ διαβιβάζεται αποκλειστικά μέσω των αρμόδιων δικαστικών αρχών χωρίς εμπλοκή των Υπουργείων Εξωτερικών, ενισχύει περαιτέρω τον δικαστικό και λειτουργικό χαρακτήρα της ΕΕΕ και αντανakλά τη λογική της αμοιβαίας αναγνώρισης ως μηχανισμού άμεσης συνεργασίας μεταξύ των αρμόδιων δικαστικών αρχών των κρατών μελών. Όπως προβλέπεται στη παρ. 2 του άρθρου 1 της Οδηγίας, τα κράτη μέλη οφείλουν να εκτελούν όλες τις ΕΕΕ βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, κατ' αυτόν τον τρόπο το σύστημα της ΕΕΕ απομακρύνεται από την αρχή της αίτησης που ίσχυε στη μικρή δικαστική συνδρομή, διατηρώντας, ωστόσο,

³⁰ Ορισμένοι φορείς, όπως η μη κυβερνητική οργάνωση Fair Trials, εξέφρασαν ανησυχίες ότι η εφαρμογή της θα μπορούσε να οδηγήσει σε αυξημένη αστυνομική παρακολούθηση και υπερβολική χρήση ανακριτικών εξουσιών σε υποθέσεις μικρής σημασίας (προσβάσιμο σε https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1490-FRA-Opinion-EIO-Directive-15022011.pdf).

³¹ I. Armada, ό.π., σελ. 8.

κάποια στοιχεία από το προηγούμενο καθεστώς. Έχει διατυπωθεί η άποψη³² ότι η Οδηγία καθιερώνει ένα μικτό σύστημα δικαστικής συνεργασίας, στο πλαίσιο του οποίου η ΕΕΕ, ως θεσμική μετεξέλιξη της παραδοσιακής μικρής δικαστικής συνδρομής, συγκροτεί έναν αυτοτελή, «*suí generis* μηχανισμό συνεργασίας». Ήδη στο άρθρο 1 παρ. 4 της Οδηγίας, και άρθρο 2 παρ. 3 του Ν. 4489/2017, επισημαίνεται ρητά ότι η εφαρμογή της Οδηγίας δεν θίγει την υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και νομικών αρχών, όπως αυτά κατοχυρώνονται στο άρθρο 6 ΣΕΕ, περιλαμβανομένων των δικαιωμάτων υπεράσπισης των προσώπων που εμπλέκονται σε ποινικές διαδικασίες.

Το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας ορίζεται στο άρθρο 3, αντίστοιχα άρθρο 4 Ν. 4489/2017, και καθιερώνει την καθολική εφαρμογή της. Συγκεκριμένα, η ΕΕΕ καλύπτει κατ' αρχήν «κάθε ερευνητικό μέτρο», ωστόσο από τη ρυθμιστική εμβέλεια της Οδηγίας εξαιρείται η σύσταση κοινής ομάδας έρευνας³³ και τα εξ αυτής παραγόμενα αποδεικτικά στοιχεία, τα οποία κατά την αιτιολογική σκέψη 8 του προοιμίου της Οδηγίας θα πρέπει να υπαχθούν σε ειδικούς κανόνες γι' αυτό και, με την επιφύλαξη της οδηγίας, τα υπάρχοντα μέσα θα πρέπει να συνεχίσουν να ισχύουν γι' αυτά τα ερευνητικά μέτρα. Όπως διακηρύσσεται στην ίδια σκέψη του προοιμίου η ΕΕΕ θα πρέπει να έχει «οριζόντιο πεδίο εφαρμογής» και να έχει εφαρμογή σε όλα τα ερευνητικά μέτρα που αποσκοπούν στη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων. Η επιδίωξη για καθολική εφαρμογή των διατάξεων της Οδηγίας αντικατοπτρίζει τη βούληση του ενωσιακού νομοθέτη να αντικαταστήσει το προϋπάρχον νομικό πλαίσιο.³⁴

Σύμφωνα με τον Τζαννετή «το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου [ερευνητικά μέτρα] δεν εξειδικεύεται με συνέπεια να παραμένει ασαφές αν υπάρχουν και άλλα ερευνητικά μέτρα - πέρα από τα αναφερόμενα στα άρθρα 10 παρ. 2 και 23 επ. της Οδηγίας - που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο της Οδηγίας».³⁵ Μάλιστα, στην αιτιολογική σκέψη 16 του προοιμίου της Οδηγίας παρέχονται κάποιες ενδεικτικές κατευθύνσεις για τα μη παρεμβατικά μέτρα, τα οποία θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν ενέργειες που δεν θίγουν το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή ή στην ιδιοκτησία, ανάλογα με τις προβλέψεις του εθνικού δικαίου. Ωστόσο, η αναφορά

³² Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ 168.

³³ Βλ. Απόφαση-Πλαίσιο 2002/465/ΔΕΥ.

³⁴ Όπως ρητά προβλέπεται στο άρθρο 34 της Οδηγίας, οι νέες ρυθμίσεις αντικαθιστούν τις προηγούμενες διατάξεις που αφορούν τη διασυνοριακή δικαστική συνδρομή.

³⁵ Α. Τζαννετής, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας - Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ με το Ν. 4489/2017, ΠοινΧρ, ΞΗ/2018, σελ. 84.

αυτή παραμένει γενική και αφήνει σημαντικό περιθώριο αμφισημίας, καθώς δεν διευκρινίζεται πότε ένα μέτρο θεωρείται παρεμβατικό ή μη, με αποτέλεσμα να προκαλεί περισσότερη σύγχυση παρά σαφήνεια στον τρόπο εφαρμογής της Οδηγίας. Λαμβανομένου, όμως, υπόψη του ιδιαίτερου χαρακτήρα της ενωσιακής έννομης τάξης η επιλογή αυτή μπορεί να δικαιολογηθεί εν μέρει από τον ευρύ και ποικίλο χαρακτήρα των ερευνητικών μέτρων που χρησιμοποιούνται στις ποινικές διαδικασίες των κρατών μελών, τα οποία διαφέρουν ως προς τη φύση τους. Ωστόσο, στο κεφάλαιο 4 αυτής στα άρθρα 22 με 29, ενώ στον Ν. 4489/2017 στο κεφάλαιο Δ' στα άρθρα 24 έως 31, περιλαμβάνονται ειδικές διατάξεις για ορισμένα διερευνητικά μέτρα³⁶, όπως επίσης, τα άρθρα 30 και 31 αναφέρονται ειδικώς στην παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών. Ακόμα, το άρθρο 32 της Οδηγίας επιτρέπει την έκδοση ΕΕΕ με στόχο την αποτροπή καταστροφής, μετατροπής, απομάκρυνσης, μεταφοράς ή διάθεσης στοιχείων που ενδέχεται να χρησιμεύσουν ως αποδεικτικά. Έτσι, η ΕΕΕ δεν περιορίζεται μόνο στη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων, αλλά μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για τη διασφάλιση ή δέσμευσή τους. Η θέσπιση των εν λόγω μέτρων κρίνεται εύλογη, αφού έτσι μπορεί να αποφευχθεί η δυσχέραση ή η αποτυχία της απόκτησης συγκεκριμένων αποδεικτικών μέσων.³⁷ Στην εθνική έννομη τάξη ως ερευνητικά μέτρα νοούνται οι ανακριτικές πράξεις που προβλέπονται στα άρθρα 251 επόμενα του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και σε άλλους ειδικούς νόμους. Σύμφωνα, άλλωστε, με το άρθρο 178 ΚΠΔ κατ' αρχήν είναι επιτρεπτό κάθε είδους αποδεικτικό μέσο.³⁸

Η ΕΕΕ μπορεί να εκδοθεί για κάθε είδους εγκλήματα υπό την προϋπόθεση ότι αυτά διαθέτουν κάποια διασυννοριακή διάσταση. Αυτό σημαίνει είτε ότι τα αποδεικτικά μέσα βρίσκονται στο κράτος εκτέλεσης είτε ότι η εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων για τη συλλογή τους πρέπει να πραγματοποιηθεί σε αυτό. Η ΕΕΕ εκδίδεται μόνο στο πλαίσιο ποινικών υποθέσεων καθώς θεσπίστηκε με νομική βάση το άρθρο 82 παρ. 1 περ. α' ΣΛΕΕ, το οποίο προβλέπει τη συνεργασία των κρατών μελών στον ποινικό τομέα με σκοπό την αποτελεσματική διεξαγωγή ποινικών

³⁶ Τα οποία είναι η προσωρινή μεταγωγή κρατουμένων στο κράτος έκδοσης ή στο κράτος εκτέλεσης με σκοπό την εκτέλεση ερευνητικού μέτρου, η εξέταση με εικονοτηλεδιάσκεψη ή άλλου είδους οπτικοακουστική μετάδοση, η εξέταση με τηλεφωνική διάσκεψη, οι πληροφορίες σχετικά με τραπεζικούς και άλλους χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς ή σχετικά με τραπεζικές και άλλες χρηματοοικονομικές συναλλαγές, ερευνητικά μέτρα που συνεπάγονται τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σε πραγματικό χρόνο, συνεχώς και για ορισμένο χρονικό διάστημα, οι μυστικές έρευνες.

³⁷ Ο. Τσόλκα σε Ο. Τσόλκα / Δ. Αρβανίτης, Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις - Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ και άλλες διατάξεις, ό.π., σελ. 33.

³⁸ Α. Τζαννετής, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας ό.π., σελ. 84.

διαδικασιών.³⁹ Με το άρθρο 4 της Οδηγίας, όπου ορίζονται τα είδη διαδικασιών στο πλαίσιο των οποίων μπορεί να εκδοθεί ΕΕΕ, υιοθετείται μια ευρεία και λειτουργική αντίληψη της έννοιας της ποινικής διαδικασίας και αποτυπώνεται η βούληση του ενωσιακού νομοθέτη να προσδώσει στην ΕΕΕ ευρύ χρονικό και λειτουργικό πεδίο εφαρμογής. Ειδικότερα, η ΕΕΕ δύναται να εκδοθεί στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας που διεξάγεται από δικαστική αρχή. Επίσης, μπορεί να εκδοθεί σε προκαταρκτικό στάδιο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας που ακόμα δεν έχει κινηθεί, αλλά μπορεί να κινηθεί ενώπιον της δικαστικής αρχής για ποινικό αδίκημα σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους έκδοσης. Συγκεκριμένα, η ΕΕΕ μπορεί να εκδοθεί σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, συμπεριλαμβανόμενης της διαδικασίας στο ακροατήριο. Πέραν από τις αμιγώς ποινικές διαδικασίες, προβλέπεται ότι στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας εμπίπτουν και διαδικασίες που κινούν διοικητικές αρχές, εφόσον αφορούν πράξεις τιμωρούμενες βάσει της εθνικής έννομης τάξης ως παραβάσεις κανόνων δικαίου και υπό την προϋπόθεση ότι η σχετική απόφαση δύναται να οδηγήσει σε δίκη ενώπιον ποινικού δικαστηρίου. Ειδικότερα, η Οδηγία καταλαμβάνει περιπτώσεις στις οποίες η σχετική διαδικασία δύναται να καταλήξει σε εκδίκαση ενώπιον δικαστηρίου που διαθέτει ποινική δικαιοδοσία.⁴⁰ Τέλος, στην περίπτωση δ' ορίζεται ότι η ΕΕΕ μπορεί να εκδοθεί για τις παραπάνω διαδικασίες σχετικά με αδικήματα ή παραβάσεις νομικών προσώπων. Η πρόβλεψη αυτή αντικατοπτρίζει το γεγονός ότι σε πολλά κράτη μέλη της ΕΕ αναγνωρίζεται ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων και εξ αυτού του λόγου καθίσταται αναγκαία η ρύθμιση αυτή, ιδίως στον τομέα των οικονομικών εγκλημάτων, όπως η απάτη, η διαφθορά και η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, όπου η συλλογή αποδεικτικών στοιχείων συχνά προϋποθέτει διασυνοριακή συνεργασία. Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, η ΕΕΕ είναι δικαστική απόφαση, η μορφή και το ελάχιστο περιεχόμενο της οποίας καθορίζονται στο άρθρο 5 της Οδηγίας και στο Παράρτημα Α αυτής, στο οποίο ρητά παραπέμπει

³⁹ Σημειωτέον ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, ο χαρακτηρισμός μιας διαδικασίας ως «ποινικής» δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τον τυπικό χαρακτηρισμό της στο εθνικό δίκαιο, αλλά εξετάζεται αν αυτή έχει «ποινικό χαρακτήρα» βάσει των κριτηρίων Engel του ΕΔΔΑ. Βλ. ενδεικτικά για τη σχετική νομολογία *I. Δημητρακόπουλο*, Διοικητικές κυρώσεις και θεμελιώδη δικαιώματα, Σύνταγμα-ΕΣΔΑ-Δίκαιο ΕΕ, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, σελ. 45 επ.

⁴⁰ Σχετικώς έχει υποστηριχθεί από την ελληνική και αλλοδαπή θεωρία ότι οι περιπτώσεις β και γ χαρακτηρίζονται από ασάφεια και αοριστία *L. Bachmaier Winter*, Cross-border Investigation of Tax Offences in the EU: Scope of Application and Grounds for Refusal of the European Investigation Order, *EuCLR*, 1/2017, σελ. 49, όπου υποστηρίζει ότι η ασάφεια της διάταξης δεν οφείλεται σε έλλειψη γλωσσικών ικανοτήτων, αλλά στη δυσκολία περιγραφής με αφηρημένο τρόπο των διαδικασιών που υπάρχουν στα κράτη μέλη για την επιβολή ποινικών κυρώσεων, *Δ. Αρβανίτης*, ό.π., σελ. 179.

το άρθρο. Η ύπαρξη ενιαίας και απλής φόρμας στοχεύει στη δημιουργία ενός συνεκτικού και λειτουργικού συστήματος συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών, διευκολύνοντας την αναγνώριση και εκτέλεση της ΕΕΕ χωρίς περιττές καθυστερήσεις ή αμφισημίες. Σύμφωνα με το άρθρο 5, κάθε ΕΕΕ πρέπει να περιλαμβάνει κατ' ελάχιστον συγκεκριμένα στοιχεία.⁴¹ Η τυποποίηση της μορφής και του περιεχομένου της ΕΕΕ αποσκοπεί στη διευκόλυνση της άμεσης αναγνώρισης και εκτέλεσής της από το κράτος εκτέλεσης. Το κράτος εκτέλεσης, ωστόσο, δύναται, εφόσον το κρίνει αναγκαίο, να ζητήσει συμπληρωματικές πληροφορίες ή διευκρινίσεις από το κράτος έκδοσης, προκειμένου να αποκτήσει πλήρη εικόνα όσων αναφέρονται στην ΕΕΕ, καθώς και του ερευνητικού μέτρου που ζητείται με αυτή, όπως προκύπτει και από την παράγραφο 6 του άρθρου 9 της Οδηγίας.

Όσον αφορά τις προθεσμίες γενικά, σε αντίθεση με τα προγενέστερα συστήματα δικαστικής συνδρομής, τα οποία χαρακτηρίζονταν από έλλειψη δεσμευτικών χρονικών ορίων και συχνές καθυστερήσεις στην εκτέλεση των αιτημάτων, η Οδηγία 2014/41/ΕΕ, επιχειρώντας να θεραπεύσει ένα από τα βασικά μειονεκτήματά τους, εισάγει ρητές και συγκεκριμένες προθεσμίες για την αναγνώριση και την εκτέλεση της ΕΕΕ. Ήδη στην αιτιολογική σκέψη 21 του προοιμίου της Οδηγίας υπογραμμίζεται η ανάγκη για «ταχεία, αποτελεσματική και συνεπή συνεργασία των κρατών μελών σε ποινικές υποθέσεις» και τονίζεται ότι η θέσπιση των προθεσμιών εξυπηρετεί αυτή ακριβώς την ανάγκη. Ειδικότερα, με το άρθρο 12 της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ θεσπίζεται ένα σαφές και δεσμευτικό χρονικό πλαίσιο για την αναγνώριση και την εκτέλεση της ΕΕΕ, αντανakλώντας τον κατεξοχήν στόχο της αποτελεσματικότητας της δικαστικής συνεργασίας στο πλαίσιο της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης. Ειδικότερα, προβλέπεται ότι τόσο η απόφαση περί αναγνώρισης ή εκτέλεσης όσο και η ίδια η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου πραγματοποιούνται με την ταχύτητα και την προτεραιότητα που θα ίσχυαν για «παρόμοια εγχώρια υπόθεση». Η αρχή εκτέλεσης οφείλει να αποφασίσει επί της αναγνώρισης ή εκτέλεσης της ΕΕΕ το συντομότερο δυνατό και, σε κάθε περίπτωση, εντός προθεσμίας τριάντα ημερών από την παραλαβή της, εκτός αν συντρέχουν λόγοι αναβολής. Εφόσον δεν υφίστανται τέτοιοι λόγοι ή εφόσον τα ζητούμενα αποδεικτικά

⁴¹ Αυτά είναι α) στοιχεία σχετικά με την αρχή έκδοσης και, κατά περίπτωση, την αρχή επικύρωσης, β) το αντικείμενο και τους λόγους έκδοσης της ΕΕΕ, γ) τις απαραίτητες διαθέσιμες πληροφορίες για το ή τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα, δ) περιγραφή της αξιόποινης πράξης που αποτελεί αντικείμενο έρευνας ή διαδικασίας, και των ισχυουσών διατάξεων του ποινικού δικαίου του κράτους έκδοσης, ε) περιγραφή του ή των ερευνητικών μέτρων που ζητούνται και των αποδεικτικών στοιχείων που πρέπει να συγκεντρωθούν.

στοιχεία βρίσκονται ήδη στην κατοχή του κράτους εκτέλεσης, το εντελλόμενο ερευνητικό μέτρο πρέπει να εκτελεστεί αμελλητί και το αργότερο εντός ενενήντα ημερών από τη λήψη της σχετικής απόφασης. Παράλληλα, το άρθρο 12 εισάγει έναν μηχανισμό τρόπον τινά επείγουσας ανάγκης προβλέποντας ότι σε περιπτώσεις δικονομικών προθεσμιών ή σοβαρότητας του διερευνώμενου αδικήματος ή λόγω άλλων ιδιαίτερα επειγουσών περιστάσεων, η αρχή έκδοσης δύναται να αιτηθεί συντομότερη προθεσμία ή εκτέλεση του μέτρου σε συγκεκριμένη ημερομηνία, την οποία η αρχή εκτέλεσης οφείλει να λάβει υπόψη στο μέτρο του δυνατού. Όμως, και η ίδια η Οδηγία προβλέπει στο άρθρο 32 συντομότερη προθεσμία για τη λήψη απόφασης από την αρχή εκτέλεσης περί της αναγνώρισης και εκτέλεσης της ΕΕΕ. Συγκεκριμένα, στο εν λόγω άρθρο ορίζεται ότι όταν μια ΕΕΕ εκδίδεται για να ληφθεί οποιοδήποτε μέτρο προκειμένου να προληφθεί η καταστροφή, η μετατροπή, η απομάκρυνση, μεταφορά ή η διάθεση ενός αποδεικτικού στοιχείου το οποίο μπορεί να χρησιμεύσει ως απόδειξη, τότε η αρχή εκτέλεσης καλείται να αποφασίσει και να κοινοποιήσει την απόφασή της σχετικά με τα προσωρινά μέτρα το συντομότερο δυνατόν και, εφόσον είναι πρακτικά εφικτό, «εντός είκοσι τεσσάρων ωρών από την παραλαβή της ΕΕΕ». Από την άλλη μεριά, όταν η τήρηση των προβλεπόμενων προθεσμιών δεν είναι πρακτικά εφικτή, η αρχή εκτέλεσης υποχρεούται να ενημερώσει αμελλητί την αρχή έκδοσης, αιτιολογώντας την καθυστέρηση και εκτιμώντας τον απαιτούμενο χρόνο, με δυνατότητα περιορισμένης παράτασης ή διαβούλευσης μεταξύ των αρχών. Πρέπει πάντως να επισημανθεί ότι η θέσπιση των προθεσμιών δεν συνεπάγεται και την τήρησή τους, ιδίως όταν δεν προβλέπονται κυρώσεις.⁴²

3. Έκδοση και διαβίβαση της ΕΕΕ

3.1. Τρόποι έκδοσης και αρχή έκδοσης

Η ΕΕΕ εκδίδεται από την αρμόδια αρχή του κράτους μέλους που διεξάγει την ποινική έρευνα και το οποίο χρειάζεται τα αιτούμενα αποδεικτικά στοιχεία. Σημαντική καινοτομία του θεσμού αποτελεί η πρόβλεψη της παρ. 3 του άρθρου 1, η οποία θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο. Η έκδοση, λοιπόν, της ΕΕΕ μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε κατόπιν αίτησης από τον ύποπτο ή κατηγορούμενο είτε με απόφαση της αρμόδιας αρχής του κράτους μέλους έκδοσης. Όσον αφορά την αρμόδια

⁴² L. Bachmaier Winter, Transnational evidence: Towards the transposition of Directive 2014/41 Regarding the european investigation order in criminal matters, EuCrIm., σελ. 56.

«αρχή έκδοσης» ο ορισμός της παρέχεται στο άρθρο 2 περ. γ' της Οδηγίας⁴³ σύμφωνα με το οποίο ως αρχή έκδοσης νοείται ο δικαστής, το δικαστήριο, ο ανακριτής ή ο εισαγγελέας που έχει αρμοδιότητα επί της συγκεκριμένης υπόθεσης αλλά και οποιαδήποτε άλλη αρμόδια αρχή που ορίζεται από το κράτος έκδοσης και η οποία, εν προκειμένω, ενεργεί ως ανακριτική αρχή, έχοντας την εξουσία να διατάσσει τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο. Η ΕΕΕ, συνεπώς, μπορεί να εκδοθεί και από άλλες αρμόδιες αρχές, όπως αστυνομικές ή τελωνειακές, όταν το εθνικό δίκαιο τους έχει αναθέσει αυτή την αρμοδιότητα, όμως σε μία τέτοια περίπτωση η ΕΕΕ απαιτείται να επικυρωθεί από «δικαστική αρχή» πριν διαβιβαστεί για εκτέλεση σε άλλο κράτος μέλος. Σε προδικαστικό ερώτημα που τέθηκε στο ΔΕΕ ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής, στο πλαίσιο της οδηγίας για την ΕΕΕ, προγενέστερης νομολογίας του Δικαστηρίου για το ΕΕΣ και συγκεκριμένα για την ερμηνεία της αυτοτελούς έννοιας της «δικαστικής αρχής έκδοσης» το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι, κατά πάγια νομολογία του, η ερμηνεία διάταξης του δικαίου της Ένωσης απαιτεί την εξέταση όχι μόνο του γράμματος της διάταξης, αλλά και του πλαισίου στο οποίο εντάσσονται και του σκοπού της επίμαχης ρυθμίσεως. Σε αντίθεση με την Απόφαση-Πλαίσιο 2002/584, το άρθρο 2, περ. γ', σημείο i, της Οδηγίας 2014/41 προβλέπει ρητά ότι ο εισαγγελέας περιλαμβάνεται στις αρχές που, όπως ο δικαστής, το δικαστήριο ή ο ανακριτής, θεωρούνται «αρχή έκδοσης». Η διάταξη αυτή καθορίζει ότι η αρμοδιότητα της αρχής στη συγκεκριμένη υπόθεση αρκεί για να χαρακτηριστεί ως «αρχή έκδοσης». Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 2, περ. γ', σημείο ii, οι εισαγγελείς εμπίπτουν στις «δικαστικές αρχές» που μπορούν να επικυρώσουν ΕΕΕ προτού διαβιβαστεί στην αρχή εκτέλεσης, όταν η εντολή εκδίδεται από άλλη αρχή εκτός αυτών που αναφέρονται στο σημείο i. Η ανεξαρτησία της αρχής αυτής από την εκτελεστική εξουσία του κράτους μέλους στο οποίο ασκεί τα καθήκοντά της δεν επηρεάζει τον χαρακτηρισμό της ως «αρχής έκδοσης» ή «δικαστικής αρχής». Επομένως, η έκδοση ή επικύρωση ΕΕΕ από εισαγγελέα προσδίδει στην εντολή τον χαρακτήρα δικαστικής απόφασης. Το ΔΕΕ καθόρισε το κανονιστικό νόημα της έννοιας με βάση το γράμμα και τον σκοπό της Οδηγίας.

⁴³ Βλ. και Απόφαση C-16/22, EU:C:2023:148, σκ. 27 και 28.

3.2. Προϋποθέσεις έκδοσης της ΕΕΕ

Η έκδοση της ΕΕΕ υπόκειται σε ορισμένες προϋποθέσεις, όπως ορίζονται στο άρθρο 6 παρ. 1 της Οδηγίας,⁴⁴ ενώ σύμφωνα με παράγραφο 2 η αξιολόγηση των εν λόγω προϋποθέσεων πραγματοποιείται πάντοτε από την αρχή έκδοσης. Πρώτη προϋπόθεση συνιστά η τήρηση της αρχής της αναλογικότητας κατά την έκδοση της ΕΕΕ, η οποία αναλύεται εκτενώς στο επόμενο κεφάλαιο. Η δεύτερη προϋπόθεση του άρθρου 6 παρ. 1 στοιχ. β' της Οδηγίας απαιτεί το ή τα προβλεπόμενα στην ΕΕΕ ερευνητικά μέτρα να «μπορούσαν να είχαν διαταχθεί υπό τις ίδιες προϋποθέσεις σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση». Η πρόβλεψη αυτής της προϋπόθεσης κρίνεται εύλογη καθώς έτσι αποφεύγονται οι καταστρατηγήσεις και αποτρέπεται ο κίνδυνος του λεγόμενου *forum shopping* (άγρα δωσιδικίας), δηλαδή της χρήσης της ΕΕΕ ως μέσου παράκαμψης του αυστηρότερου δικονομικού δικαίου του κράτους έκδοσης, προκειμένου να αποκτηθεί πρόσβαση σε αποδεικτικά στοιχεία που δεν θα ήταν άλλως διαθέσιμα στο πλαίσιο μιας αμιγώς εσωτερικής διαδικασίας.⁴⁵ Παράλληλα, η τήρηση της προϋπόθεσης αυτής προστατεύει τη θέση του καθ' ου, ο οποίος διαφορετικά θα μπορούσε να αιφνιδιαστεί από τη λήψη αποδεικτικών μέτρων που, υπό κανονικές συνθήκες, δεν θα ήταν επιτρεπτά στο πλαίσιο μιας αμιγώς εσωτερικής ποινικής διαδικασίας. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, η συλλογή αποδεικτικών μέσων κατά τον τρόπο αυτό θα μπορούσε να εγείρει ζήτημα παραδεκτού τους ενώπιον του δικαστηρίου που θα καλούνταν να τα αξιολογήσει. Από την άλλη, η αρχή έκδοσης δύναται να ζητήσει την εκτέλεση ερευνητικών μέτρων τα οποία δεν προβλέπονται κατ' ανάγκην από το δίκαιο του κράτους εκτέλεσης, εφόσον τα μέτρα αυτά προβλέπονται από το δίκαιο του κράτους έκδοσης και πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 6 της Οδηγίας. Όμως, στην περίπτωση που με την ΕΕΕ εντέλλεται η εκτέλεση ερευνητικού μέτρου που δεν υφίσταται στο κράτος μέλος εκτέλεσης εφαρμόζεται από την αρμόδια αρχή, κατά την κρίση της, το πλησιέστερο αντίστοιχο ερευνητικό μέτρο που προβλέπεται στο εθνικό της δίκαιο και μπορεί να επιτύχει ισοδύναμο αποτέλεσμα, σύμφωνα με το άρθρο 10 της Οδηγίας.

Μια ακόμη προϋπόθεση έκδοσης ΕΕΕ απορρέει από το άρθρο 6 παρ. 1 της Οδηγίας, αλλά παράλληλα διαπνέει και το σύνολο αυτής ως εργαλείου βασισμένου

⁴⁴ Συγκεκριμένα, απαιτείται: α) η έκδοση της ΕΕΕ να είναι απαραίτητη και ανάλογη προς τους σκοπούς της διαδικασίας στην οποία αφορά, λαμβάνοντας υπόψη τα δικαιώματα του υπόπτου ή κατηγορουμένου, και β) το ή τα ερευνητικά μέτρα που προβλέπει η ΕΕΕ να μπορούσαν να είχαν διαταχθεί υπό τις ίδιες προϋποθέσεις σε αντίστοιχη εθνική υπόθεση.

⁴⁵ I. Armada, ό.π. σελ. 18, A. Τζαννετής, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, ό.π., σελ. 87.

στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, που σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν ενδέχεται κατά την εφαρμογή της να οδηγεί σε παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ειδικότερα, η απαίτηση η έκδοση της ΕΕΕ να είναι απαραίτητη και αναλογική για τους σκοπούς της διαδικασίας του άρθρου 4 «λαμβανομένων υπόψη των δικαιωμάτων του υπόπτου ή κατηγορουμένου», θα μπορούσε να ερμηνευθεί όχι μόνο στο πλαίσιο της αρχής της αναλογικότητας, αλλά και ως αυτοτελές φίλτρο προστασίας των δικαιωμάτων υπεράσπισης.

3.3. Διαβίβαση της ΕΕΕ

Την έκδοση της ΕΕΕ ακολουθεί η άμεση διαβίβασή της από την αρχή έκδοσης στην αρχή εκτέλεσης σύμφωνα με το άρθρο 7 της Οδηγίας και το άρθρο 9 του Ν. 4489/2017. Συγκεκριμένα, η ΕΕΕ μπορεί να διαβιβαστεί είτε απευθείας είτε μέσω του συστήματος τηλεπικοινωνιών του Ευρωπαϊκού Δικαστικού Δικτύου (ΕΔΔ).⁴⁶ Στην αιτιολογική σκέψη 13 αναφέρεται επιπλέον ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί οποιοδήποτε μέσο διαβίβασης, ακόμα και της Eurojust ή άλλων διαύλων που χρησιμοποιούν οι δικαστικές αρχές ή οι αρχές επιβολής του νόμου. Επίσης, προβλέπεται η δυνατότητα των κρατών μελών να ορίσουν μια κεντρική αρχή ως αρμόδια για τη διοικητική διαβίβαση και παραλαβή της ΕΕΕ, καθώς και κάθε άλλης σχετικής επίσημης αλληλογραφίας. Στην περίπτωση που η αρχή εκτέλεσης δεν είναι γνωστή, η αρχή έκδοσης οφείλει να προβεί σε όλες τις αναγκαίες ενέργειες για τον εντοπισμό της κατ' άρθρο 7 παρ. 5 της Οδηγίας και 9 παρ. 4 του Ν. 4489/2017. Τέλος, σύμφωνα με την παρ. 6 του άρθρου 7 της Οδηγίας, εάν η αρχή που παραλαμβάνει την ΕΕΕ στο κράτος εκτέλεσης δεν διαθέτει την αρμοδιότητα να την αναγνωρίσει ή να λάβει τα απαιτούμενα μέτρα για την εκτέλεσή της, οφείλει να τη διαβιβάσει αυτεπαγγέλτως στην κατάλληλη αρχή εκτέλεσης και να ενημερώσει σχετικά την αρχή έκδοσης προς αποφυγή καθυστερήσεων και επιτάχυνση της διαδικασίας. Με γνώμονα την αποτελεσματικότητα της ΕΕΕ στην τελευταία παράγραφο της Οδηγίας ορίζεται ότι οποιοδήποτε ζήτημα προκύψει σχετικά με τη διαβίβαση ή τη γνησιότητα των εγγράφων που απαιτούνται για την εκτέλεση της ΕΕΕ επιλύεται μέσω άμεσης συνεργασίας μεταξύ των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης, ενώ, εφόσον χρειάζεται, μπορεί να παρέμβουν και οι κεντρικές αρχές των κρατών μελών για την ομαλή διευθέτηση των προβλημάτων. Στο άρθρο 8 της Οδηγίας, και

⁴⁶ Το οποίο δημιουργήθηκε με την κοινή δράση 98/428/ΔΕΥ του Συμβουλίου.

αντίστοιχα 10 του Ν. 4489/2017, ρυθμίζεται η περίπτωση που μια ΕΕΕ σχετίζεται με προγενέστερη ΕΕΕ και εκδίδεται, δηλαδή, συμπληρωματικά.

4. Αναγνώριση και εκτέλεση της ΕΕΕ

Η αναγνώριση και η εκτέλεση της ΕΕΕ συνιστούν τον πυρήνα της Οδηγίας καθώς μετατρέπουν την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης από μια θεωρητική έννοια σε ένα λειτουργικό εργαλείο διασυνοριακής συνεργασίας. Μέσω αυτής της διαδικασίας, οι αρχές εκτέλεσης και έκδοσης συγκλίνουν, έχοντας ως βάση τις αρχές της αμοιβαίας αναγνώρισης και αμοιβαίας εμπιστοσύνης, διασφαλίζοντας ότι η συλλογή αποδεικτικών στοιχείων διαπερνά τα εθνικά όρια χωρίς να παραβιάζονται τα θεμελιώδη δικαιώματα των εμπλεκομένων, ενώ ταυτόχρονα ενισχύεται η αποτελεσματικότητα της ποινικής δικαιοσύνης σε ενωσιακό επίπεδο.

4.1. Παραλαβή, αναγνώριση και (υπό όρους) εκτέλεση

Το πρώτο βήμα κατά την παραλαβή της ΕΕΕ από την αρμόδια αρχή εκτέλεσης αποτελεί, σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 16 της Οδηγίας, η γνωστοποίηση της παραλαβής της εντός προθεσμίας μίας εβδομάδας το αργότερο, ενώ, εάν έχει οριστεί κεντρική αρχή, η ανωτέρω υποχρέωση ισχύει για την κεντρική αρχή και για την αρχή εκτέλεσης που παραλαμβάνει την ΕΕΕ μέσω της κεντρικής αρχής. Επιπλέον, σε περιπτώσεις διαβίβασης μεταξύ αρχών εκτέλεσης, η υποχρέωση ενημέρωσης εκτείνεται σε όλες τις εμπλεκόμενες αρχές. Περαιτέρω, στη δεύτερη παράγραφο προβλέπεται η άμεση ενημέρωση της αρχής έκδοσης από την αρχή εκτέλεσης στις ακόλουθες τρεις περιπτώσεις· πρώτον, όταν η αρχή εκτέλεσης δεν μπορεί να λάβει απόφαση για την αναγνώριση ή εκτέλεση επειδή το έντυπο της ΕΕΕ είναι ελλιπές ή προδήλως εσφαλμένο, δεύτερον όταν κατά την εκτέλεση ενδέχεται να απαιτηθούν πρόσθετα ερευνητικά μέτρα που δεν είχαν προβλεφθεί ή δεν ήταν δυνατό να προσδιοριστούν κατά την έκδοση, δίνοντας έτσι στην αρχή έκδοσης τη δυνατότητα να παρέμβει, και τρίτον όταν η αρχή εκτέλεσης διαπιστώνει ότι δεν είναι σε θέση να τηρήσει τις διαδικασίες ή τις διατυπώσεις που όρισε ρητώς η αρχή έκδοσης σύμφωνα με το άρθρο 9.

Η αρχή εκτέλεσης, βάσει της παρ. 1 του άρθρου 9 της Οδηγίας και 11 παρ. 2 του Ν. 4489/2017, αναγνωρίζει άνευ ετέρου ΕΕΕ διαβιβασθείσα κατά την παρούσα οδηγία και μεριμνά για την εκτέλεσή της κατά τον ίδιο τρόπο και διαδικασία ωσάν να

επρόκειτο για ερευνητικό μέτρο διαταχθέν από αρχή του κράτους εκτέλεσης.⁴⁷ Η ρύθμιση του εν λόγω άρθρου αποτυπώνει με ιδιαίτερη σαφήνεια την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης. Ειδικότερα, η υποχρέωση της αρχής εκτέλεσης να «αναγνωρίζει άνευ ετέρου» την ΕΕΕ που της διαβιβάζεται συνεπάγεται ότι η εντολή αντιμετωπίζεται ως κατ' αρχήν ισοδύναμη με αντίστοιχη εθνική δικαστική απόφαση. Περαιτέρω, η πρόβλεψη ότι η εκτέλεση της ΕΕΕ λαμβάνει χώρα «κατά τον ίδιο τρόπο και διαδικασία» όπως ένα ερευνητικό μέτρο διαταχθέν από αρχή του κράτους εκτέλεσης επιβεβαιώνει ότι η αμοιβαία αναγνώριση δεν περιορίζεται σε τυπικό επίπεδο, αλλά εκτείνεται και στο στάδιο της ουσιαστικής εφαρμογής, προσδίδοντας στην δικαστική απόφαση περί έκδοσης της ΕΕΕ εξωεδαφική εκτελεστότητα.⁴⁸

Συνεχίζοντας στην ίδια παράγραφο θεσπίζονται ορισμένες εξαιρέσεις από την υποχρέωση της αρχής εκτέλεσης να εκτελέσει την ΕΕΕ και συγκεκριμένα η αρχή εκτέλεσης οφείλει να εκτελέσει την ΕΕΕ εκτός αν αποφασίσει να επικαλεσθεί κάποιων από τους λόγους μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης ή ένα εκ των λόγων αναβολής κατά την παρούσα οδηγία. Σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 9 της Οδηγίας η αρχή εκτέλεσης οφείλει, κατ' αρχήν, να τηρεί τις διατυπώσεις και τις διαδικασίες που έχουν ρητώς προσδιορισθεί από την αρχή έκδοσης, εφαρμόζεται δηλαδή εν προκειμένω ο κανόνας «forum regit actum», στοιχείο που αποσκοπεί στη διασφάλιση της χρηστικότητας και της αποδεικτικής αξίας των συλλεγέντων στοιχείων στο κράτος έκδοσης, καθώς σε περίπτωση που εφαρμοζόταν το δίκαιον του κράτους μέλους έκδοσης σύμφωνα με τον κανόνα «locus regit actum» θα ήταν πολύ πιθανό να εγείρεντο ζητήματα αποδεικτικής αξιοποίησης των αποδεικτικών στοιχείων στο κράτος μέλος εκτέλεσης.⁴⁹ Έχει διατυπωθεί, ωστόσο, και η άποψη ο κανόνας «forum regit actum» δεν είναι απολύτως συμβατός με το καθεστώς της αμοιβαίας αναγνώρισης.⁵⁰ Βέβαια, ο κανόνας αυτός ισχύει υπό δύο προϋποθέσεις, ήτοι να μην προβλέπεται αλλιώς στην οδηγία και να μην είναι οι προσδιορισθείσες διατυπώσεις

⁴⁷ Σημειωτέον ότι η φράση «άνευ ετέρου» δεν εμπεριέχεται στο κείμενο του άρθρου 11 παρ. 2 του Ν. 4489/2017.

⁴⁸ Βλ. και Α. Τζαννετή, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, ό.π., σελ. 85, σύμφωνα με τον οποίο «η λειτουργία του μηχανισμού της ΕΕΕ με βάση την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης συγκεκριμενοποιείται στα άρθρα 9 παρ. 1 της Οδηγίας και 11 παρ. 2 του Ν. 4489/2017».

⁴⁹ Α. Τζαννετής, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, ό.π., σελ. 86.

⁵⁰ Βλ. D. Świeczkowski & S. Steinborn, Verification in the Issuing State of Evidence Obtained on the Basis of the European Investigation Order, Review of European and Comparative Law, 2023, όπου αναφέρεται ότι ο κανόνας forum regit actum δεν εναρμονίζεται πλήρως με τη λογική της αμοιβαίας αναγνώρισης, η οποία προϋποθέτει ότι οι πράξεις που πραγματοποιούνται στο έδαφος άλλου κράτους μέλους γίνονται δεκτές και αναγνωρίζονται από το κράτος έκδοσης βάσει του δικαίου του κράτους εκτέλεσης.

και διαδικασίες αντίθετες προς τις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου του κράτους εκτέλεσης. Όσον αφορά τον όρο «θεμελιώδεις αρχές» για τον οποίο δεν δίνεται ορισμός στην Οδηγία επαφίεται στα κράτη μέλη να τον εξειδικεύσουν με βάση το εθνικό τους δίκαιο. Συνεπώς, κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ παρέχεται η δυνατότητα στο κράτος έκδοσης να υποδείξει τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να εκτελεστεί το αναγκαίο ερευνητικό μέτρο.

Στην παρ. 4 του άρθρου 9 της Οδηγίας δίνεται η δυνατότητα στην αρχή έκδοσης να ζητήσει τη συνδρομή μιας ή περισσότερων αρμόδιων αρχών του κράτους έκδοσης προκειμένου να υποστηρίξουν την αρχή εκτέλεσης κατά την υλοποίηση της ΕΕΕ, διασφαλίζοντας προφανώς την ορθή τήρηση των διατυπώσεων και των διαδικασιών που έχουν οριστεί. Η παρεχόμενη βοήθεια περιορίζεται στο πλαίσιο των δυνατοτήτων που οι εν λόγω αρχές θα είχαν σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση για την εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων που προβλέπονται στην ΕΕΕ. Συμπληρωματικά, στο άρθρο 9 παρ. 5 προβλέπεται η υποχρέωση τήρησης της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης από τις αρχές του κράτους έκδοσης. Επίσης, δεν έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν εξουσίες επιβολής του νόμου στο έδαφος του κράτους αυτού, εκτός αν η άσκηση των συγκεκριμένων εξουσιών επιτρέπεται ρητά από τη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης και έχει προηγουμένως συμφωνηθεί μεταξύ της αρχής έκδοσης και της αρχής εκτέλεσης. Υπέχουν πάντως, ποινική και αστική ευθύνη σύμφωνα με τα άρθρα 18 και 19 της Οδηγίας και αντίστοιχα 19 και 20 του Ν. 4489/2017. Έχει υποστηριχθεί ότι προκειμένου να αξιοποιηθεί η συγκεκριμένη δυνατότητα στο έπακρο θα πρέπει η παρουσία της δικαστικής αρχής του κράτους έκδοσης να ερμηνεύεται ως «ενεργή συμμετοχή».⁵¹ Έτσι διασφαλίζεται ότι η παρουσία και η συνδρομή των αρχών του κράτους έκδοσης δεν παραβιάζει το εθνικό δίκαιο του κράτους εκτέλεσης, ενώ ταυτόχρονα επιτυγχάνεται η ομαλή και νόμιμη συνεργασία κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ. Στην τελευταία παράγραφο του άρθρου 9 προκρίνεται για ακόμη μία φορά η συνεργασία μεταξύ των δικαστικών αρχών προκειμένου να ξεπεραστούν τα εμπόδια που ανακύπτουν κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ και συγκεκριμένα προβλέπεται ότι οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης έχουν τη δυνατότητα να επικοινωνούν με οποιοδήποτε μέσο θεωρούν κατάλληλο, προκειμένου να διευκολύνουν την ομαλή και αποτελεσματική εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου.

⁵¹ A. Mangiaracina, A New and Controversial Scenario in the Gathering of Evidence at the European Level: The Proposal for a Directive on the European Investigation Order, Utrecht L. R., Vol. 10 (2014), Issue 1, σελ. 121, σύμφωνα με την οποία κατά την εξέταση μάρτυρα, οι αρχές του κράτους έκδοσης θα πρέπει να μπορούν να απευθύνουν ερωτήσεις σε αυτόν.

Με άλλα λόγια, η Οδηγία παρέχει ευελιξία στα όργανα αυτά, ώστε να διασφαλίζεται η σωστή εκτέλεση της ΕΕΕ χωρίς γραφειοκρατικά εμπόδια, επιτρέποντας ταυτόχρονα ταχεία και σαφή συνεννόηση ανάμεσα στα κράτη μέλη.

Το άρθρο 10 της Οδηγίας, και το άρθρο 12 του Ν. 4489/2017, εισάγει έναν μηχανισμό λειτουργικής ευελιξίας στο στάδιο της εκτέλεσης της ΕΕΕ, προβλέποντας τη δυνατότητα προσφυγής σε εναλλακτικά ερευνητικά μέτρα αντί εκείνων που ρητώς αναφέρονται στην ΕΕΕ. Ειδικότερα, σύμφωνα και με την αιτιολογική σκέψη 10 του προοιμίου της Οδηγίας, η αρχή έκδοσης είναι κατ' αρχήν η αρμόδια να αποφασίζει για το προς εκτέλεση ερευνητικό μέτρο. Ωστόσο, η αρχή εκτέλεσης υποχρεούται, «κατά το δυνατόν», να επιλέξει άλλο ερευνητικό μέτρο όταν το εντελλόμενο ερευνητικό μέτρο είτε δεν προβλέπεται στη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης είτε δεν θα ήταν διαθέσιμο σε αντίστοιχη εγχώρια υπόθεση. Ως προς τη διαθεσιμότητα του ερευνητικού μέτρο αυτό σημαίνει ότι υφίσταται μεν στο δίκαιο του κράτους εκτέλεσης αλλά είναι κατά νόμο διαθέσιμο μόνο υπό αυστηρότερες ή ειδικές προϋποθέσεις, παραδείγματος χάριν όταν το μέτρο μπορεί να εκτελεστεί για αδικήματα συγκεκριμένης βαρύτητας, ρύθμιση που ισχύει και στη δική μας έννομη τάξη. Με τον τρόπο αυτό, η Οδηγία επιδιώκει να αποτρέψει την απόρριψη της ΕΕΕ για καθαρά τυπικούς ή συστημικούς λόγους που απορρέουν από τις διαφοροποιήσεις των εθνικών δικονομικών συστημάτων, ενισχύοντας έτσι την αποτελεσματικότητα της διασυνοριακής συλλογής αποδεικτικών στοιχείων.

Στην παρ. 3 του ίδιου άρθρου κατοχυρώνεται, επιπλέον, η ευχέρεια της αρχής εκτέλεσης να αντικαταστήσει το εντελλόμενο ερευνητικό μέτρο με άλλο «όταν το ερευνητικό μέτρο που επιλέγει η αρχή εκτέλεσης θα έχει το ίδιο αποτέλεσμα με το ερευνητικό μέτρο που προβλέπεται στην ΕΕΕ με λιγότερο οχληρό τρόπο», ρύθμιση που εδράζεται ευθέως στην αρχή της αναλογικότητας. Η κατεύθυνση αυτή επιβεβαιώνεται και στην αιτιολογική σκέψη 10 όπου αναφέρεται ρητώς η δυνατότητα επιλογής εναλλακτικού ερευνητικού μέτρου, υπό την προϋπόθεση ότι αυτό οδηγεί στο ίδιο αποτέλεσμα, αλλά συνεπάγεται μικρότερη επέμβαση στα θεμελιώδη δικαιώματα του ενδιαφερόμενου προσώπου. Εν προκειμένω, παρατηρείται μία απόκλιση από την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης σύμφωνα με την οποία η αρχή έκδοσης είναι η μόνη αρμόδια να επιλέξει το κατάλληλο ερευνητικό μέτρο. Η απόκλιση αυτή αιτιολογείται από το γεγονός ότι η αρχή εκτέλεσης, έχει σαφέστερη εικόνα των συνεπειών ενός συγκεκριμένου ερευνητικού μέτρου και βρίσκεται σε καταλληλότερη θέση από την αρχή έκδοσης για να εκτιμήσει την αναλογικότητα της

πράξης.⁵² Σε όλες τις ως άνω περιπτώσεις σύμφωνα με την παρ. 4 του άρθρου 10 η αρχή εκτέλεσης προτού προσφύγει σε εναλλακτικό ερευνητικό μέτρο ενημερώνει σχετικώς την αρχή έκδοσης η οποία μπορεί να αποφασίσει να αποσύρει ή να συμπληρώσει την ΕΕΕ, κατ' αυτόν τον τρόπο αποφεύγεται η εκτέλεση ερευνητικού μέτρου το οποίο εν τέλει θα ήταν αποδεικτικώς μη αξιοποιήσιμο στο κράτος έκδοσης.

Τέλος, βάσει της παρ. 5 του ίδιου άρθρου, όταν το εντελλόμενο με την ΕΕΕ ερευνητικό μέτρο δεν προβλέπεται από το δίκαιο του κράτους εκτέλεσης ή δεν θα μπορούσε να διαταχθεί σε αντίστοιχη εγχώρια υπόθεση και «όταν δεν υπάρχει άλλο ερευνητικό μέτρο που θα είχε το ίδιο αποτέλεσμα με αυτό που ζητείται», η αρχή εκτέλεσης οφείλει να ενημερώσει την αρχή έκδοσης ότι δεν είναι δυνατό να παρασχεθεί η συνδρομή που ζητήθηκε, απορρίπτοντας την ΕΕΕ.

Στην παρ. 2 του άρθρου 10 της Οδηγίας απαριθμούνται μια σειρά ερευνητικών μέτρων τα οποία κατά την κρίση του ενωσιακού νομοθέτη πρέπει να είναι πάντα διαθέσιμα στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου του κράτους εκτέλεσης.⁵³ Στην περίπτωση, συνεπώς, που η εκτέλεση της ΕΕΕ συνεπάγεται τη διεξαγωγή ενός τέτοιου ερευνητικού μέτρου η αρχή εκτέλεσης οφείλει να εκτελέσει την ΕΕΕ δίχως να μπορεί να επικαλεστεί τη μη ύπαρξη του μέτρου αυτού στο εθνικό της δίκαιο ή τη μη δυνατότητα εκτέλεσης σε αντίστοιχη εγχώρια υπόθεση. Η ανωτέρω διάταξη θεωρείται δικαιολογημένη καθώς τα μέτρα που κατοχυρώνει είναι κατά κανόνα μη παρεμβατικά ή ελάχιστα επεμβατικά, γεγονός που περιορίζει την πιθανότητα προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων.⁵⁴ Με τον τρόπο αυτό, το άρθρο 10 παρ. 2 της Οδηγίας επιβάλλει στην ουσία τη νομοθετική πρόβλεψη των απαριθμούμενων ερευνητικών μέτρων σε όλα τα κράτη μέλη, προωθώντας έτσι μια μορφή «συγκεκριαλισμένης εναρμόνισης» των ποινικοοικονομικών ρυθμίσεων σε ενωσιακό επίπεδο.⁵⁵

⁵² F. Zimmermann, S. Glaser, A. Motz, Mutual Recognition and its Implications for the Gathering of Evidence in Criminal proceedings: a Critical Analysis of the Initiative for a European Investigation Order, *European Criminal Law Review*, σελ 69.

⁵³ Τα μέτρα αυτά είναι α) απόκτηση πληροφοριών ή αποδεικτικών στοιχείων που βρίσκονται ήδη στην κατοχή της αρχής εκτέλεσης και, εφόσον οι εν λόγω πληροφορίες ή τα αποδεικτικά στοιχεία θα μπορούσαν να έχουν αποκτηθεί σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο του κράτους εκτέλεσης, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας ή για τους σκοπούς της ΕΕΕ, β) απόκτηση πληροφοριών που περιέχονται σε βάσεις δεδομένων τις οποίες τηρούν αστυνομικές ή δικαστικές αρχές και στις οποίες έχει άμεση πρόσβαση η αρχή εκτέλεσης στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, γ) εξέταση μάρτυρα, θύματος, υπόπτου ή τρίτου στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης, δ) οποιοδήποτε μη παρεμβατικό ερευνητικό μέτρο κατά τα οριζόμενα στο δίκαιο του κράτους εκτέλεσης, ε) αναγνώριση προσώπων που έχουν συνδρομή σε έναν συγκεκριμένο αριθμό τηλεφώνου ή διεύθυνση IP.

⁵⁴ Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ. 225.

⁵⁵ Βλ. Α. Τζαννετή, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, ό.π., σελ. 91.

Με το άρθρο 19 της Οδηγίας, όπως και με το αντίστοιχο άρθρο 21 του Ν. 4489/2017, προβλέπεται ότι κάθε κράτος μέλος πρέπει να διασφαλίζει ότι οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης σέβονται τον εμπιστευτικό χαρακτήρα της έρευνας. Η αρχή εκτέλεσης, σύμφωνα με το εθνικό της δίκαιο, διαφυλάσσει τα πραγματικά περιστατικά και την ουσία της ΕΕΕ, περιορίζοντας την αποκάλυψή τους μόνο στα αναγκαία για την εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου, και ενημερώνει άμεσα την αρχή έκδοσης σε περίπτωση αδυναμίας τήρησης της εμπιστευτικότητας. Αντίστοιχα, η αρχή έκδοσης δεν αποκαλύπτει τα αποδεικτικά στοιχεία ή τις πληροφορίες που έλαβε, εκτός αν η κοινοποίησή τους είναι απαραίτητη για τη διεξαγωγή των ερευνών ή διαδικασιών που αναφέρονται στην ΕΕΕ. Επιπλέον, κάθε κράτος μέλος λαμβάνει μέτρα για να διασφαλίσει ότι τράπεζες και άλλα τρίτα πρόσωπα δεν αποκαλύπτουν στους ενδιαφερομένους ή σε τρίτους τη διαβίβαση πληροφοριών ή την ύπαρξη έρευνα.⁵⁶ Η εν λόγω ρύθμιση θεωρείται εύλογη δεδομένου ότι η ΕΕΕ εκδίδεται στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών που πρέπει να χαρακτηρίζονται από μυστικότητα.

Το τελευταίο βήμα για την επιτυχή ολοκλήρωση της ΕΕΕ συνιστά η διαβίβαση των αποδεικτικών στοιχείων από την αρχή εκτέλεσης στο κράτος έκδοσης, ή στην αρμόδια αρχή αυτού. Βάσει του άρθρου 13 της Οδηγίας και του άρθρου 15 του Ν. 4489/2017 η αρχή εκτέλεσης διαβιβάζει «χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση» και, αντίστοιχα, «αμελλητί» τα αποδεικτικά μέσα. Στην παρ. 3 προβλέπεται ότι η αρχή εκτέλεσης μπορεί να ζητήσει να επιστραφούν τα αποδεικτικά στοιχεία μόλις παύσουν να είναι αναγκαία στο κράτος έκδοσης, διασφαλίζοντας έτσι τον έλεγχο των στοιχείων που έχουν διαβιβαστεί. Τέλος, η παράγραφος 4 παρέχει τη δυνατότητα προσωρινής διαβίβασης στοιχείων που ήδη χρησιμοποιούνται σε άλλη διαδικασία, υπό την προϋπόθεση ότι αυτά θα επιστραφούν στο κράτος εκτέλεσης μόλις δεν είναι πλέον απαραίτητα ή σε χρόνο που θα συμφωνηθεί μεταξύ των αρμόδιων αρχών, διασφαλίζοντας ευελιξία χωρίς να θίγεται η κυριότητα και η διαχείριση των αποδεικτικών στοιχείων. Στο εν θέματι άρθρο προβλέπονται και δύο λόγοι αναστολής διαβίβασης των αποδεικτικών μέσων, ήτοι όσο εκκρεμεί η απόφαση για τυχόν ένδικο μέσο που έχει ασκήσει ο καθ' ου κατά της ΕΕΕ και σε περίπτωση που η αποστολή των στοιχείων θα προκαλούσε σοβαρή και μη αναστρέψιμη ζημία στο ενδιαφερόμενο πρόσωπο.

⁵⁶ Αξίζει να σημειωθεί ότι στον ελληνικό νόμο ενσωμάτωσης προβλέφθηκαν αυστηρές ποινικές και διοικητικές κυρώσεις για την παράβαση της ανωτέρω υποχρέωσης από τα πιστωτικά ιδρύματα σύμφωνα με τον Ν. 3691/2008, οι οποίες όμως καταργήθηκαν από τον Ν. 4557/2018, χωρίς να έχει ληφθεί μέριμνα για την αντικατάστασή τους στην εν θέματι διάταξη.

4.2. Λόγοι αναβολής εκτέλεσης της ΕΕΕ

Οι λόγοι αναβολής της αναγνώρισης ή της εκτέλεσης μιας ΕΕΕ προβλέπονται στο άρθρο 15 της Οδηγίας και στο άρθρο 17 του Ν. 4489/2017. Συγκεκριμένα, η δυνατότητα αυτή, η οποία συνδέεται στενά με την άσκηση κρατικής κυριαρχίας αφού το κράτος εκτέλεσης αποφασίζει να ασκήσει αυτό την ποινική του δικαιοδοσία,⁵⁷ παρέχεται μόνο σε δύο περιπτώσεις. Πρώτον, όταν η εκτέλεση της ΕΕΕ θα μπορούσε να παραβλάψει τη διεξαγωγή μιας ήδη εκκρεμούσας ποινικής έρευνας ή δίωξης, για χρονικό διάστημα που κρίνεται αναγκαίο από το κράτος εκτέλεσης, και δεύτερον, όταν τα ζητούμενα αντικείμενα, έγγραφα ή δεδομένα χρησιμοποιούνται ήδη στο πλαίσιο άλλης διαδικασίας, μέχρις ότου η χρήση τους ολοκληρωθεί και αυτά καταστούν εκ νέου διαθέσιμα. Από το γράμμα της διάταξης προκύπτει ότι η διαδικασία εξαιτίας της οποίας δεν εκτελείται η ΕΕΕ πρέπει να διεξάγεται ήδη ενώ σε περίπτωση που το έγκλημα για τη διερεύνηση του οποίου εκδόθηκε η ΕΕΕ τελέστηκε στο κράτος μέλος εκτέλεσης ή τίθεται ζήτημα εφαρμογής της αρχής «ne bis in idem» τότε δύναται να απορριφθεί η εκτέλεση της ΕΕΕ σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν ανωτέρω.⁵⁸ Με την παύση των λόγων αναβολής, η αρχή εκτέλεσης υποχρεούται να προβεί άμεσα στην εκτέλεση της ΕΕΕ και να ενημερώσει σχετικά την αρχή έκδοσης με κάθε μέσο που επιτρέπει τεκμηρίωση.

4.3. Λόγοι μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης της ΕΕΕ

Σύμφωνα με τον *Τζαννετή*⁵⁹ η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης περιορίζει δραστικά τους λόγους που μπορεί να δικαιολογήσουν την άρνηση του κράτους εκτέλεσης να παράσχει τη ζητούμενη δικαστική συνεργασία. Επίσης, όσο περισσότερους λόγους άρνησης προβλέπει το νομικό πλαίσιο δηλαδή, τόσο λιγότερο πιθανό είναι τελικά να εκδοθεί ένα αίτημα καθώς έχει μεγαλύτερες πιθανότητες να απορριφθεί.⁶⁰

Οι υπό εξέταση λόγοι αναφέρονται στο άρθρο 11 της Οδηγίας και στο άρθρο 13 του Ν. 4489/2017. Οι λόγοι αυτοί απορρέουν είτε από την αρχή της κρατικής κυριαρχίας είτε από την υποχρέωση των κρατών μελών για τήρηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων.⁶¹ Σημειωτέον ότι, ενώ στην Οδηγία όλοι οι λόγοι μη αναγνώρισης ή μη

⁵⁷ Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ. 229.

⁵⁸ Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ. 230.

⁵⁹ Α. Τζαννετής, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, ό.π., σελ. 88.

⁶⁰ R. Zaharieva, The European Investigation Order and the Joint Investigation Team - which road to take: a practitioner's perspective, ERA Forum, 18, 2017, σελ. 6.

⁶¹ Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ. 246.

εκτέλεσης είναι δυνητικοί, ο Έλληνας νομοθέτης κατά την ενσωμάτωση της τους κατέστησε όλους υποχρεωτικούς, αγνοώντας την βούληση του ενωσιακού νομοθέτη και καθιστώντας την εκτέλεση της ΕΕΕ δυσχερή. Έχει υποστηριχθεί ότι η επιλογή αυτή έγινε καθ' υπέρβαση της ανατιθέμενης από το άρθρο 288 εδ. δ' ΣΛΕΕ αρμοδιότητας «πλήττεται η ομοιόμορφη εφαρμογή της Οδηγίας από το ελληνικό κράτος και, συνακόλουθα, θίγεται το επιδιωκόμενο με αυτήν αποτέλεσμα».⁶² Ο πρώτος λόγος φορά περιπτώσεις στις οποίες υφίστανται ασυλίες ή προνόμια βάσει του εθνικού δικαίου του κράτους εκτέλεσης, καθώς και ειδικοί κανόνες περί ποινικής ευθύνης που σχετίζονται με την ελευθερία του Τύπου και της έκφρασης. Ο δεύτερος λόγος συνδέεται άμεσα με την προστασία της εθνικής ασφάλειας και των ευαίσθητων πληροφοριών του κράτους εκτέλεσης. Εύλογα, η εκτέλεση μιας ΕΕΕ μπορεί να απορριφθεί όταν θα έβλαπτε ουσιώδη συμφέροντα εθνικής ασφάλειας, θα έθετε σε κίνδυνο την πηγή των πληροφοριών ή θα απαιτούσε τη χρήση διαβαθμισμένων πληροφοριών σχετικών με δραστηριότητες συλλογής πληροφοριών. Ο τρίτος λόγος αφορά την περίπτωση που η ΕΕΕ έχει εκδοθεί στο πλαίσιο διοικητικών διαδικασιών που αναφέρονται στο άρθρο 4 περ. β' και, επιπρόσθετα, το εντελλόμενο ερευνητικό μέτρο δεν θα ήταν επιτρεπτό βάσει του δικαίου του κράτους εκτέλεσης σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Ο τέταρτος λόγος κατοχυρώνει ρητώς την αρχή *ne bis in idem* ως λόγο μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης της ΕΕΕ, απαγορεύοντας τη λήψη ερευνητικών μέτρων όταν αυτά θα συνδέονταν με έγκλημα για το οποίο ο ύποπτος ή κατηγορούμενος έχει ήδη διωχθεί, αθωωθεί ή καταδικαστεί με οριστική ποινική απόφαση εντός της ΕΕ.⁶³ Ο πέμπτος λόγος εφαρμόζεται όταν το υπό διερεύνηση από το κράτος έκδοσης της ΕΕΕ έγκλημα έχει τελεστεί εν όλω ή εν μέρει στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης, χωρίς όμως αυτό να συνιστά αξιόποινη πράξη κατά το δίκαιό του. Ο έκτος λόγος, ο οποίος θα αναλυθεί εκτενώς κατωτέρω, αφορά την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου και επιτρέπει την άρνηση όταν υπάρχουν σοβαροί λόγοι να θεωρηθεί ότι η εκτέλεση της ΕΕΕ θα ήταν ασύμβατη με τις υποχρεώσεις του κράτους εκτέλεσης βάσει του άρθρου 6 ΣΕΕ και του ΧΘΔΕΕ. Ο προτελευταίος λόγος προβλέπει ότι η εκτέλεση της ΕΕΕ απορρίπτεται όταν η συμπεριφορά για την οποία έχει εκδοθεί δεν συνιστά αδίκημα κατά τη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης. Εξ αντιδιαστολής προκύπτει ότι το διττό αξιόποινο δεν τίθεται ως όρος για την εκτέλεση της ΕΕΕ. Από την εν λόγω ρύθμιση εξαιρούνται οι

⁶² Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ. 246.

⁶³ Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ. 292.

περιπτώσεις κατά τις οποίες η ΕΕΕ αφορά σε εγκλήματα που αναφέρονται στις 32 κατηγορίες αδικημάτων του παραρτήματος Δ, υπό την προϋπόθεση ότι η τέλεσή τους τιμωρείται στο κράτος έκδοσης με στερητική της ελευθερίας ποινή ή μέτρο στέρησης της ελευθερίας μέγιστης διάρκειας τουλάχιστον τριών ετών. Τέλος, ο όγδοος λόγος άρνησης σχετίζεται με περιπτώσεις κατά τις οποίες το εντελλόμενο ερευνητικό μέτρο υπόκειται, βάσει της νομοθεσίας του κράτους εκτέλεσης, σε περιορισμούς ως προς το είδος των αδικημάτων για τα οποία μπορεί να διαταχθεί. Επίσης, σημαντική εξαίρεση στους λόγους μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης που προβλέπονται στις περιπτώσεις ζ' και η' της παραγράφου 1 εισάγει η δεύτερη παράγραφος του άρθρου 11, ορίζοντας ότι αυτοί δεν εφαρμόζονται στα ερευνητικά μέτρα που απαριθμούνται στο άρθρο 10 παρ. 2 της Οδηγίας. Έτσι περιορίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό ο κανόνας του διττού αξιοποίνου. Πριν, όμως, από τη λήψη απόφασης περί μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης της ΕΕΕ η παρ. 4 του άρθρου 11 καθιερώνει μια ουσιώδη διαδικαστική εγγύηση, προβλέποντας προηγούμενη διαβούλευση μεταξύ της αρχής εκτέλεσης και της αρχής έκδοσης στις περιπτώσεις α', β', δ', ε' και στ' της παρ. 1. Έτσι, προκρίνεται η συνεργασία μεταξύ των δικαστικών αρχών των κρατών μελών, ακόμα και όταν συντρέχουν σοβαροί λόγοι άρνησης.

Κεφάλαιο τρίτο: Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά την έκδοση και αναγνώριση ή εκτέλεση της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας

1. Η ρητή πρόβλεψη στην Οδηγία 2014/41/ΕΕ και στον Ν. 4489/2017 της ρήτρας επιφύλαξης της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως όριο στην αμοιβαία αναγνώριση

Η Οδηγία για την ΕΕΕ, μολοντί αποτελεί το δεύτερο καίριο εργαλείο εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης ποινικών αποφάσεων στον ενωσιακό χώρο μετά το ΕΕΣ, συνιστά, το πρώτο νομοθετικό εγχείρημα του δευτερογενούς ενωσιακού δικαίου στο οποίο επιχειρείται η εξισορρόπηση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης από την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου η ποινική διαδικασία. Η πλημμελής ή, σε ορισμένες περιπτώσεις, ανεπαρκής διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων στα εθνικά δίκαια των κρατών μελών κατά την εφαρμογή της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ οδήγησε τόσο τη θεωρία και όσο και διάφορους φορείς να επισημάνουν, ήδη κατά την εξέταση της πρωτοβουλίας για την ΕΕΕ, την ανάγκη να τεθούν με τις διατάξεις της Οδηγίας για την ΕΕΕ σαφή όρια στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης.⁶⁴ Εν προκειμένω, η σημασία των θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων είναι αδιαμφισβήτητη, καθώς η ΕΕΕ εφαρμόζεται κατά το στάδιο της συλλογής των αποδεικτικών στοιχείων, τα οποία θα καθορίσουν σε μεγάλο βαθμό την έκβαση της ποινικής διαδικασίας στο κράτος έκδοσης και θα οδηγήσουν σε αθώωση ή καταδίκη του καθ' ου. Ήδη μπορεί να λεχθεί ότι τα διδάγματα που αντλήθηκαν από την πρακτική εφαρμογή του ΕΕΣ, ιδίως σε σχέση με τη «σύγκρουση» μεταξύ της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και της διασφάλισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων, λήφθηκαν υπόψη από τον ενωσιακό νομοθέτη ως καθοριστικοί παράγοντες κατά τη διαμόρφωση του κανονιστικού πλαισίου της παρούσας Οδηγίας.⁶⁵ Η έμφαση αυτή αποτυπώνεται στις αιτιολογικές σκέψεις του προοιμίου της Οδηγίας και διατρέχει, στη συνέχεια, σειρά διατάξεων του κυρίως σώματός της, επιβεβαιώνοντας τον κεντρικό ρόλο που αποδίδεται στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πλαίσιο εφαρμογής της ΕΕΕ. Η ίδια κανονιστική κατεύθυνση

⁶⁴ F. Zimmermann, S. Glaser, A. Motz, ό.π., σελ. 79.

⁶⁵ Βλ. R. Garcimartín Montero, *The European Investigation Order and the Respect for Fundamental Rights in Criminal Investigations*, 2017, Vol. 12(1), eucrim, pp45-50, η οποία επισημαίνει ότι ο ενωσιακός νομοθέτης, ήδη από το στάδιο προετοιμασίας της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας, επέδειξε περιορισμένη μέριμνα για τα δικαιώματα υπεράσπισης και τις δικονομικές εγγυήσεις, μια στάση που, σε κάποιο βαθμό, φαίνεται να αποτυπώνεται και στο τελικό κείμενο της Οδηγίας.

ισχύει και στο εσωτερικό δίκαιο, καθόσον ο Ν. 4489/2017, με τον οποίο ενσωματώθηκε η Οδηγία 2014/41/ΕΕ στην ελληνική έννομη τάξη, υιοθετεί στο μεγαλύτερο μέρος του ρητώς τις διατάξεις της Οδηγίας που αφορούν την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ήδη στην υπόθεση C-584/19⁶⁶ το ΔΕΕ επεσήμανε ότι, στην Οδηγία 2014/41, υπάρχει ένα «κανονιστικό πλαίσιο το οποίο περιλαμβάνει σύνολο εγγυήσεων τόσο κατά το στάδιο της έκδοσης ή της επικύρωσης όσο και κατά την εκτέλεση της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας, προκειμένου να διασφαλίζεται η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του προσώπου το οποίο αυτή αφορά».

Στο άρθρο 11 παρ. 1 περ. στ' της Οδηγίας και 13 παρ. 1 περ. στ' του Ν. 4489/2017 προβλέπεται η δυνατότητα του κράτους εκτέλεσης να αρνηθεί την αναγνώριση ή εκτέλεση της ΕΕΕ σε περίπτωση που υφίστανται σοβαροί λόγοι να θεωρηθεί ότι η εκτέλεση του εντελλόμενου ερευνητικού μέτρου θα ήταν ασύμβατη με τις υποχρεώσεις του κράτους εκτέλεσης, όπως αυτές εξειδικεύονται στο άρθρο 6 ΣΕΕ και τον ΧΘΔΕΕ. Για πρώτη φορά εμπεριέχεται σε νομοθέτημα του ευρύτερου πεδίου της «δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» γενική ρήτρα επιφύλαξης για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η οποία μπορεί να ερμηνευθεί ως «ρήτρα επιφύλαξης της ενωσιακής δημόσιας τάξης».⁶⁷ Η συγκεκριμένη διάταξη έχει χαρακτηριστεί «βήμα προόδου» σε σχέση με τα υπόλοιπα μέσα αμοιβαίας αναγνώρισης διότι επί μακρόν επικρατούσε η αντίληψη ότι σε έναν χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, θεμελιωμένου στην αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, δεν μπορούσε να ανακύψει ζήτημα προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.⁶⁸ Μάλιστα, στο εν λόγω άρθρο ορίζεται ότι «με την επιφύλαξη του άρθρου 1 παράγραφος 4, η αναγνώριση ή η εκτέλεση μιας ΕΕΕ μπορεί να απορριφθεί [...]», ωστόσο η επιφύλαξη υπέρ του άρθρου 1 παρ. 4 της Οδηγίας δεν συμπεριλήφθηκε ρητώς στο άρθρο 13 παρ. 1 εδ. α' του Ν. 4489/2017 και δη υπέρ του άρθρου 2 παρ. 3 του Νόμου. Από την απουσία ρητής παραπομπής στο άρθρο 2 παρ. 3 του Ν. 4489/2017 στο άρθρο 13 παρ. 1 εδ. α' δεν προκύπτει περιορισμός της υποχρέωσης των ελληνικών αρχών να σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα κατά την αναγνώριση ή εκτέλεση της ΕΕΕ, δεδομένου ότι η σχετική διάταξη έχει γενική ισχύ αφού απορρέει άμεσα από το ενωσιακό δίκαιο. Η συγκεκριμένη διάταξη της Οδηγίας, ήτοι το άρθρο

⁶⁶ Απόφαση C-584/19, ECLI:EU:C:2020:1002.

⁶⁷ Ο. Τσόλκα / Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ. 73.

⁶⁸ Δ. Ζημιανίτης, Το τρέχον πλαίσιο δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις στην ΕΕ: Δυναμική και τάσεις, σε «Ποινική Δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Τάσεις και Προκλήσεις», Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ. 341.

1 παρ. 4, αποτελεί προφανώς την «ειδική διάταξη» τη θέσπιση της οποίας επιτάσσει η αιτιολογική σκέψη 18 του προοιμίου της Οδηγίας, η οποία διευκρινίζει ότι, κατά τα ισχύοντα και με άλλες νομικές πράξεις του τομέα της αμοιβαίας αναγνώρισης, η Οδηγία για την ΕΕΕ δεν μεταβάλλει την υφιστάμενη υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών νομικών αρχών, όπως αυτές κατοχυρώνονται στο άρθρο 6 ΣΕΕ και στον ΧΘΔΕΕ.

Όπως εκτέθηκε στο αντίστοιχο κεφάλαιο, όλοι οι λόγοι άρνησης αναγνώρισης ή εκτέλεσης της ΕΕΕ είναι δυνητικοί. Ωστόσο, ο συγκριμένος λόγος θα έπρεπε να είναι υποχρεωτικός καθώς αφορά την προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου. Όσον αφορά τη δική μας έννομη τάξη δεν τίθεται τέτοιο ζήτημα καθώς, όπως προαναφέρθηκε, όλοι οι λόγοι μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης της ΕΕΕ είναι, σύμφωνα με τον νόμο ενσωμάτωσης, υποχρεωτικοί, γεγονός που εν προκειμένω ενισχύει την προστασία των δικαιωμάτων του καθ' ου.⁶⁹

Συγκεκριμένα, το κράτος εκτέλεσης τίθεται στο κέντρο της ΕΕΕ καθώς καλείται είτε να αποστείλει τα αποδεικτικά στοιχεία, εφόσον τα έχει ήδη στην κατοχή του, είτε να διεξαγάγει τα εντελλόμενα ερευνητικά μέτρα προκειμένου να τα συλλέξει. Κατά κανόνα το κράτος εκτέλεσης οφείλει να εκτελέσει την ΕΕΕ σύμφωνα με την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης γι' αυτό και οι λόγοι μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης πρέπει να ερμηνεύονται στενά καθώς μια ευρεία εφαρμογή τους θα έπληττε την αποτελεσματικότητα της ΕΕΕ και θα δημιουργούσε αμφιβολίες ως προς την αμοιβαία εμπιστοσύνη που πρέπει να υφίσταται μεταξύ των κρατών μελών της Ένωσης. Ωστόσο, επειδή κατά την εφαρμογή του ΕΕΣ αμφισβητήθηκαν οι έννοιες της «αμοιβαίας εμπιστοσύνης» και της «λειτουργικής ισοδυναμίας των εθνικών ποινικών συστημάτων», οι οποίες, σύμφωνα με τη λογική των οργάνων της Ένωσης, άλλοτε φαινόταν να θεμελιώνουν και άλλοτε να δικαιολογούν την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης,⁷⁰ κρίθηκε εύλογη η κατοχύρωση της συγκεκριμένης ρήτρας ως λόγου μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης, η διαπίστωση του οποίου οδηγεί σε απόρριψη της εκτέλεσης της ΕΕΕ. Όπως, άλλωστε, επισημαίνεται και στην αιτιολογική σκέψη 19 του προοιμίου της Οδηγίας μπορεί η δημιουργία του χώρου

⁶⁹ Δ. Γιαννουλόπουλος, «Ελεύθερη» κυκλοφορία των αποδείξεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση και αποδεικτικές απαγορεύσεις σε «Ποινική Δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Τάσεις και Προκλήσεις», Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ. 376.

⁷⁰ Ο. Τσόλκα, Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο «διάλογος» μεταξύ του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΠοινΧρ 2018, σελ 425.

ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης της ΕΕ να βασίζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη καθώς και στο τεκμήριο συμμόρφωσης των άλλων κρατών μελών με το δίκαιο της ΕΕ και ιδίως με τα θεμελιώδη δικαιώματα, όμως, το τεκμήριο είναι μαχητό. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ.⁷¹ Επίσης, προκειμένου να εφαρμοστεί το άρθρο 11 παρ. 1 περ. στ' αναγκαία προϋπόθεση είναι να υπάρχουν «σοβαροί λόγοι» που να δικαιολογούν την εκτίμηση ότι η αναγνώριση ή η εκτέλεση της ΕΕΕ θα ήταν ασύμβατη με τις υποχρεώσεις του κράτους εκτέλεσης. Οι λόγοι αυτοί δεν απαιτείται να αποδεικνύονται πλήρως, αλλά αρκεί να πιθανολογούνται επαρκώς, ερμηνεία που προκύπτει βάσει του αγγλικού και γαλλικού κειμένου της Οδηγίας. Σύμφωνα με τις προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Αθανάσιου Ράντου στην υπόθεση *Bissilli*⁷² «το όριο που πρέπει να πληρούται, προκειμένου μία καταγγελλόμενη παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων στο κράτος μέλος έκδοσης να δικαιολογεί άρνηση εκτέλεσης στο κράτος μέλος εκτέλεσης, είναι ιδιαίτερος υψηλό». Ο ίδιος παραπέμπει στη νομολογία του ΔΕΕ για την ερμηνεία του άρθρου 1 παρ. 3 της Απόφασης-Πλαίσιο 2002/584, σχετικά με την άρνηση εκτέλεσης ΕΕΣ για λόγους σχετικούς με την παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων, επισημαίνοντας ότι ναι μεν δεν μπορεί να εφαρμοστεί απευθείας στις περιπτώσεις των ΕΕΕ αλλά μπορεί να εφαρμοστεί κατ' αναλογία όταν εξετάζεται η άρνηση εκτέλεσης ΕΕΕ για λόγους που συνδέονται με παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων, αφού και τα δύο εργαλεία στηρίζονται στην αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών.

Η εκτίμηση της συνδρομής των ανωτέρω προϋποθέσεων εναπόκειται, κατ' αρχήν, στην αρχή εκτέλεσης, η οποία καλείται να αξιολογήσει τόσο τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στην ΕΕΕ όσο και κάθε άλλο σχετικό δεδομένο που αφορά τον καθ' ου η εντολή και το κράτος έκδοσης. Στο πλαίσιο αυτό, η αρχή εκτέλεσης δύναται, εφόσον ανακύπτουν ζητήματα ερμηνείας του ενωσιακού δικαίου, να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατ' άρθρο 267 ΣΛΕΕ, καθόσον θεωρείται «δικαστήριο» κατά την πάγια νομολογία του.⁷³ Η διατύπωση της διάταξης υποδηλώνει ότι απαιτείται η διαπίστωση αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της εκτέλεσης του εντελλόμενου ανακριτικού μέτρου και της ενδεχόμενης παραβίασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ωστόσο, όσο ισχυρά και αν

⁷¹ Βλ. Απόφαση C-404/15 και C-659/15 PPU, ECLI:EU:C:2016:198, ιδίως σκ. 82, 83, 88, 104.

⁷² Απόφαση C-325/24, ECLI:EU:C:2025:491.

⁷³ Ο. Τσόλκα / Δ. Αρβανίτης, ο.π., σελ. 31.

είναι τα διαθέσιμα τεκμήρια ως προς τον σεβασμό ή μη των θεμελιωδών δικαιωμάτων, δεν μπορούν ποτέ να οδηγήσουν σε πλήρη βεβαιότητα, δεδομένου ότι η εκτίμηση αφορά μελλοντικά γεγονότα, τα οποία είναι εκ φύσεως αβέβαια.⁷⁴ Κατά την *Montero*⁷⁵ τα κράτη μέλη ενδέχεται να αποδέχονται χωρίς ιδιαίτερες επιφυλάξεις την εκτέλεση μιας ΕΕΕ που προέρχεται από κράτος με συγκρίσιμο ή ανώτερο επίπεδο προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδίως όταν υφίσταται και μια παγιωμένη σχέση δικαστικής συνεργασίας. Αντιθέτως, όταν η ΕΕΕ εκδίδεται από κράτος μέλος στο οποίο οι εγγυήσεις προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν είναι επαρκώς κατοχυρωμένες ή σαφώς διατυπωμένες, οι αρμόδιες αρχές του κράτους εκτέλεσης ενδέχεται να εμφανίζονται περισσότερο επιφυλακτικές ως προς την αναγνώριση και εκτέλεσή της. Σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την εκτίμηση του κατά πόσον ένα συμβαλλόμενο κράτος διατρέχει τον κίνδυνο να εκθέσει ένα άτομο σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση με την απόφαση του *Mamatkulov and Askarov v. Turkey*⁷⁶ αποφάνθηκε ότι λαμβάνει υπόψη «εκείνα τα πραγματικά περιστατικά που ήταν γνωστά ή όφειλαν να είναι γνωστά στο συμβαλλόμενο κράτος κατά τον χρόνο της έκδοσης».

Πρέπει να επισημανθεί ότι στην Οδηγία δεν γίνεται διάκριση των δικαιωμάτων σε απόλυτα και σχετικά, διαφυλάσσοντας έτσι ευρεία προστατευτική εμβέλεια στην διάταξη, η οποία κατ' ελάχιστον περιλαμβάνει τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στα άρθρα 1, 3, 4, 6, 7, 8, 20, 21, 47-50 ΧΘΔΕΕ, καθώς ο Χάρτης αποτελεί το μόνο κείμενο που μνημονεύεται ρητώς στον λόγο άρνησης. Στη βάση του συγκεκριμένου λόγου άρνησης τίθενται το άρθρο 6 ΣΕΕ και ο ΧΘΔΕΕ, σε μια προσπάθεια ενδεχομένως του ενωσιακού νομοθέτη να αποτρέψει τα κράτη μέλη από το να αρνούνται να εκτελέσουν ΕΕΕ υιοθετώντας πρότυπα προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων βάσει του εθνικού τους δικαίου, γεγονός το οποίο δεν είναι συμβατό με την αρχή της υπεροχής του δικαίου της ΕΕ και έχει κριθεί ότι απαγορεύεται στη σχετική απόφαση του ΔΕΕ *Melloni*.⁷⁷ Λαμβάνοντας ως βάση το σκεπτικό του ΔΕΕ στην προαναφερθείσα απόφαση μπορεί να λεχθεί ότι το κράτος εκτέλεσης δεν μπορεί να παρεμποδίσει την εφαρμογή πράξεων του δικαίου της Ένωσης απολύτως σύμφωνων προς τον ΧΘΔΕΕ, ήτοι εν προκειμένω την εκτέλεση

⁷⁴ *I. Armada*, ό.π., σελ. 25.

⁷⁵ *R. Garcimartín Montero*, ό.π., σελ. 4.

⁷⁶ Βλ. *Mamatkulov and Askarov* (Grand Chamber) App No 46827/99, 46951/99 (ECtHR, 4 February 2005).

⁷⁷ Απόφαση C-399/11, ECLI:EU:C:2013:107.

της ΕΕΕ, καθόσον οι πράξεις αυτές δεν θα σέβονταν τα διασφαλιζόμενα από το Σύνταγμα του κράτους αυτού θεμελιώδη δικαιώματα. Εφόσον οι τελευταίες συμμορφώνονται με τον ΧΘΔΕΕ, τεκμαίρεται ισοδύναμη προστασία και η ΕΕΕ πρέπει να εκτελεστεί, παρά το γεγονός ότι, εάν επρόκειτο για αμιγώς εθνική υπόθεση, θα εφαρμόζονταν υψηλότερα πρότυπα και η ΕΕΕ δεν θα εκτελούνταν. Η προσέγγιση του ΔΕΕ αναμένεται με ενδιαφέρον. Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι, η πρόβλεψη της ρήτηρας επιφύλαξης της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ στην Οδηγία 2014/41/ΕΕ και στον Ν. 4489/2017 ως λόγου άρνησης αναγνώρισης ή εκτέλεσης της ΕΕΕ αποτελεί σαφέστατα θετική εξέλιξη. Παρ' όλα αυτά καθίσταται σαφές ότι μόνη η θέσπιση του συγκεκριμένου λόγου δεν διασφαλίζει την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου αφού αυτή εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως η κρίση του κράτους εκτέλεσης και η νομολογιακή ερμηνεία του λόγου.

2. Η αρχή ne bis in idem ως λόγος μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης της ΕΕΕ

Η αρχή ne bis in idem, η οποία διασφαλίζει ότι κανείς δεν διώκεται ούτε τιμωρείται δύο φορές για την ίδια αξιόποινη πράξη, αποτελεί θεμελιώδη αρχή του δικαίου της Ένωσης. Συγκεκριμένα, η αρχή κατοχυρώνεται στο άρθρο 54 ΣΕΣΣ και ιδίως στο άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ σύμφωνα με το οποίο «κανείς δεν διώκεται ούτε τιμωρείται ποινικά για αδίκημα για το οποίο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικασθεί εντός της Ένωσης με οριστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου σύμφωνα με το νόμο». Η αρχική παράλειψή της ως λόγου άρνησης στην πρωτοβουλία για την ΕΕΕ και οι σχετικές αντιδράσεις που ακολούθησαν⁷⁸ είχαν ως αποτέλεσμα την ενσωμάτωσή της τελικά στο άρθρο 11 παρ. 1 περ. δ' της Οδηγίας για την ΕΕΕ, και αντίστοιχα στο άρθρο 13 παρ. 1 περ. δ' του Ν. 4489/2017, σύμφωνα με τα οποία η αρχή εκτέλεσης μπορεί να απορρίψει την εκτέλεση μιας ΕΕΕ όταν αυτή αντίκειται στην αρχή ne bis in idem. Και ο λόγος αυτός θα έπρεπε να είχε προβλεφθεί ως υποχρεωτικός λόγω της κατοχύρωσης της αρχής στον ΧΘΔΕΕ ωστόσο, όπως και οι υπόλοιποι, είναι δυνητικός. Ορθά, όμως, ο Έλληνας νομοθέτης τον κατοχύρωσε ως υποχρεωτικό. Ακόμα και χωρίς τη ρητή ύπαρξη σχετικού λόγου άρνησης η αρχή εκτέλεσης θα ήταν υποχρεωμένη να απορρίψει ΕΕΕ εφόσον διαπίστωνε παραβίαση της αρχής ne bis in

⁷⁸ S. Peers, The proposed European Investigation Order: Assault on human rights and national sovereignty σε Statewatch—monitoring the state and civil liberties in Europe, σελ. 6 (προσβάσιμο σε <https://www.statewatch.org/media/documents/analyses/no-96-european-investigation-order.pdf>), F. Zimmermann, S. Glaser, A. Motz, ό.π., σελ. 79.

idem, η οποία σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 17 του προοιμίου της Οδηγίας συνιστά θεμελιώδη αρχή δικαίου, όπως αναγνωρίζεται στον ΧΘΔΕΕ και αναπτύσσεται μέσω της νομολογίας του ΔΕΕ. Επίσης, η ανωτέρω σκέψη επισημαίνει, προς ενίσχυση των όσων αναφέρθηκαν, ότι η αρχή εκτέλεσης θα «πρέπει να έχει το δικαίωμα να αρνείται την εκτέλεση μιας ΕΕΕ εάν η εκτέλεσή της θα αντέβαινε στην αρχή αυτήν». Σε κάθε περίπτωση, η αρχή εκτέλεσης θα μπορούσε προαιρετικά να στηριχθεί στα άρθρα 1 παρ. 4 και 11 παρ. 1 περ. στ' της Οδηγίας, ενώ η ελληνική αρχή στα άρθρα 2 παρ. 3 και 13 παρ. 1 περ. στ' του Ν. 4489/2017. Από την άλλη, σύμφωνα με την αρχή *lex mitior*, όταν η ΕΕΕ έχει εκδοθεί κατόπιν αιτήματος του υπόπτου ή κατηγορουμένου και προς όφελός του η αρχή δεν μπορεί να απορρίψει την εκτέλεσή της.

Στο πλαίσιο της ΕΕΕ η αρχή αποκτά ιδιαίτερη σημασία καθώς η διασυνοριακή εκτέλεση του εντελλόμενου ερευνητικού μέτρου αυξάνει τον κίνδυνο άσκησης πολλαπλών διώξεων για το ίδιο αδίκημα. Ο κίνδυνος αυτός είναι πολύ μεγάλος στις περιπτώσεις που περισσότερα κράτη έχουν ποινική αξίωση για το ίδιο βιοτικό συμβάν. Η αρχή παραβιάζεται σε περίπτωση που η εκδοθείσα ΕΕΕ αφορά την συλλογή αποδεικτικών στοιχείων για έγκλημα για το οποίο ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος κατά του οποίου εκδόθηκε η ΕΕΕ έχει ήδη διωχθεί καταδικασθεί ή αθωωθεί με οριστική δικαστική απόφαση εντός της ΕΕ.⁷⁹ Κατά τη νομολογία του ΔΕΕ, στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω αρχή εμπίπτουν και οι διαδικασίες κατά τις οποίες έχει παύσει η ποινική δίωξη κατόπιν απόφασης του εισαγγελέα.⁸⁰ Διαπιστώνεται επίσης, ότι ορισμένες προβληματικές διατάξεις της Οδηγίας αλλά και του Ν. 4489/2017 μπορούν να οδηγήσουν σε παραβίαση της αρχής. Ειδικότερα, το άρθρο 13 παρ. 4 της Οδηγίας, άρθρο 15 παρ. 4 στον Ν. 4489/2017, επιτρέπει τη διαβίβαση προσωρινώς αποδεικτικών στοιχείων λόγω της χρησιμότητάς τους σε άλλη διαδικασία στο κράτος εκτέλεσης χωρίς να ορίζεται ρητά η απαγόρευση αξιοποίησής τους για τη δίωξη του ίδιου αδικήματος. Αντίστοιχα, στο άρθρο 15 της Οδηγίας και στο άρθρο 17 του Ν. 4489/2017 προβλέπεται η αναβολή της εκτέλεσης μιας ΕΕΕ προκειμένου να μην παραβλεφθεί μια εν εξελίξει ποινική έρευνα ή δίωξη ή σε περίπτωση που τα αποδεικτικά μέσα χρησιμοποιούνται ήδη σε διαφορετική διαδικασία.

⁷⁹ Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ. 292.

⁸⁰ Απόφαση C-187/01 και C-385/01, ECLI:EU:C:2003:87.

Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 13 παρ. 4 της Οδηγίας, σε περίπτωση που η αρχή εκτέλεσης θεωρεί ότι συντρέχει λόγος άρνησης βάσει της παρ. 1 περ. δ', συμβουλευεται την αρχή έκδοσης, ζητώντας τις απαραίτητες πληροφορίες πριν αποφασίσει τη μη αναγνώριση ή εκτέλεση της ΕΕΕ. Σκοπός της συγκεκριμένης πρόβλεψης είναι να περιοριστούν οι περιπτώσεις άρνησης, δεδομένου ότι δεν είναι πάντα εύκολο να εξακριβωθεί αν η άλλη ποινική διαδικασία αφορά το ίδιο αδίκημα. Με βάση το ίδιο σκεπτικό, στην αιτιολογική σκέψη 17 του προοιμίου της Οδηγίας προβλέπεται ότι τα κράτη μέλη καλούνται να μην εφαρμόζουν τον συγκεκριμένο λόγο άρνησης αναγνώρισης ή εκτέλεσης όταν, λόγω του ότι η ΕΕΕ αφορά κατά βάση το προκαταρκτικό στάδιο μιας ποινικής διαδικασίας, «σκοπός της είναι να βεβαιώσει πιθανή σύγκρουση με την αρχή *ne bis in idem* ή όταν η αρχή έκδοσης έχει παράσχει διαβεβαίωση ότι τα αποδεικτικά στοιχεία που διαβιβάστηκαν συνεπεία της εκτέλεσης της ΕΕΕ δεν θα χρησιμοποιηθούν για την άσκηση δίωξης κατά προσώπου ή την επιβολή κυρώσεων σε πρόσωπο το οποίο έχει δικαστεί τελεσιδίκως σε άλλο κράτος μέλος για τα ίδια πραγματικά περιστατικά.». Ο περιορισμός εφαρμογής της αρχής με την παρούσα σκέψη θα μπορούσε να βασιστεί στο γεγονός ότι η ΕΕΕ αφορά προπαρασκευαστικά μέτρα που αποσκοπούν στη διερεύνηση μίας υπόθεσης. Εντούτοις, σύμφωνα με τον *Μαρτίνη*⁸¹ η σκέψη αυτή επιδέχεται αντίλογο επί τη βάσει δύο λόγων. Πρώτον η διαπίστωση σύγκρουσης της ΕΕΕ με την αρχή δεν απαιτεί την εκτέλεση της ΕΕΕ, αλλά ενδεχόμενη σύγκρουση μπορεί να διαπιστωθεί με τη διαβίβαση της σχετικής απαλλακτικής ή καταδικαστικής απόφασης ή διάταξης στο πλαίσιο και της διαβούλευσης μεταξύ των αρχών που προβλέπεται στο άρθρο 13 παρ. 4 του Ν. 4489/2017 (αντίστοιχα στο άρθρο 11 παρ. 4 της Οδηγίας). Δεύτερον, η διαβεβαίωση του κράτους έκδοσης σχετικά με τη μη άσκηση νέας ποινικής δίωξης ή τη μη επιβολή ποινής κατά του ίδιου προσώπου για τα ίδια πραγματικά περιστατικά βάσει των διαβιβαζόμενων μέσω της ΕΕΕ αποδεικτικών στοιχείων καθιστά την εκτέλεση της ΕΕΕ άνευ αντικειμένου αφού δεν υφίσταται πρακτικός λόγος για την υλοποίησή της.

⁸¹ *Μ. Μαρτίνης*, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας: ζητήματα αιχμής στο πεδίο των λόγων άρνησης αναγνώρισης και εκτέλεσής της, Ελληνική Δικαιοσύνη, 5/2023.

3. Ειδικότερες εκφάνσεις της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε επιμέρους διατάξεις της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ και του Ν. 4489/2017

3.1. Το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

Το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής κατοχυρώνεται ρητά στο άρθρο 7 ΧΘΔΕΕ σύμφωνα με το οποίο κάθε άτομο έχει δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και των επικοινωνιών του. Το συγκεκριμένο δικαίωμα είναι ιδιαίτερα ευάλωτο⁸² στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, καθώς ο ύποπτος ή κατηγορούμενος συνήθως δεν είναι πρόθυμος να συνεργαστεί με τις ανακριτικές αρχές, με συνέπεια αυτές προς τον σκοπό συλλογής αποδεικτικών στοιχείων να λαμβάνουν μέτρα τα οποία περιορίζουν την ιδιωτική του σφαίρα.⁸³ Πράγματι, κατά τη διεξαγωγή ερευνητικών μέτρων βάσει της εκτέλεσης μιας ΕΕΕ για τη συλλογή αποδείξεων στο πλαίσιο μιας ποινικής διαδικασίας είναι πολύ πιθανό τα μέτρα να συνεπάγονται σοβαρές επεμβάσεις στην ιδιωτική σφαίρα του καθ' ου η ΕΕΕ, αλλά ακόμα και τρίτων προσώπων, τα οποία ενδεχομένως να ελέγχονται «αντανακλαστικά».⁸⁴ Οι επεμβάσεις αυτές ενδέχεται ανάλογα με την περίπτωση να οδηγήσουν σε προσβολή του δικαιώματος. Ωστόσο, η Οδηγία αλλά και ο νόμος ενσωμάτωσής της στην ημεδαπή έννομη τάξη δεν περιέχουν ειδική διάταξη, η οποία να προστατεύει το εν λόγω θεμελιώδες δικαίωμα, παρά μόνο κάποιες αναφορές. Από την αιτιολογική σκέψη 16 του προοιμίου της Οδηγίας συνάγεται ότι τα ερευνητικά μέτρα που παραβιάζουν το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή θεωρούνται παρεμβατικά γι' αυτό και παρατηρείται ότι όσα μέτρα έχουν οριστεί από την Οδηγία ως μέτρα που πρέπει πάντοτε να είναι διαθέσιμα σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ. 2 αυτής δεν είναι ιδιαίτερα παρεμβατικά και συνεπώς δεν υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να θίξουν το εν λόγω δικαίωμα. Από την άλλη, στο κεφάλαιο της Οδηγίας για τα ορισμένα διερευνητικά μέτρα» καθώς και στο κεφάλαιο για την παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών προβλέπονται ορισμένα ερευνητικά μέτρα που ενδέχεται λόγω της φύσης τους να είναι πιο εύκολο να παραβιάσουν το δικαίωμα σεβασμού στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή. Ωστόσο, επειδή η ΕΕΕ μπορεί να εκδοθεί για οποιοδήποτε ερευνητικό μέτρο καθίσταται σαφές ότι δεν μπορεί εκ των προτέρων να

⁸² Βλ. και *I. Armada*, ό.π., σελ. 9. η οποία αναφέρει ότι το συγκεκριμένο δικαίωμα «αποτελεί ενδεχομένως το πλέον ευάλωτο θεμελιώδες δικαίωμα στο προκαταρκτικό στάδιο της ποινικής διαδικασίας».

⁸³ *R. Garcimartín Montero*, ό.π., σελ. 3.

⁸⁴ *Δ. Αρβανίτης*, ό.π., σελ. 277.

εξασφαλισθεί η προστασία του εν λόγω δικαιώματος αλλά αυτό θα κριθεί κατά περίπτωση από την αρχή εκτέλεσης η οποία οφείλει να απορρίψει την εκτέλεση μιας ΕΕΕ όταν κρίνει ότι αυτή θίγει το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του καθ' ου.

3.2. Η προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της ποινικής έρευνας και, συνακόλουθα, της εφαρμογής της ΕΕΕ. Ωστόσο, η επίτευξη μιας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ των δικαιωμάτων του υποκειμένου των δεδομένων και της ανάγκης εκτέλεσης ανακριτικών πράξεων αποτελεί ένα λεπτό και απαιτητικό έργο. Η διαβίβαση, συλλογή και αξιοποίηση προσωπικών δεδομένων από τις αρχές έκδοσης και εκτέλεσης που αφορούν τον ύποπτο, τον κατηγορούμενο ή τρίτα πρόσωπα στο πλαίσιο διασυνοριακών ερευνητικών μέτρων εγείρει σοβαρά ζητήματα συμμόρφωσης με το δικαίωμα προστασίας των προσωπικών δεδομένων, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 8 του ΧΘΔΕΕ. Σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο κάθε άτομο έχει δικαίωμα να προστατεύονται τα προσωπικά του δεδομένα και η συλλογή και χρήση αυτών των δεδομένων πρέπει να γίνεται νόμιμα, για συγκεκριμένους σκοπούς και είτε με τη συγκατάθεση του ατόμου είτε για άλλους νόμιμους λόγους. Συνεπώς, κατά την έκδοση, αναγνώριση και εκτέλεση της ΕΕΕ πρέπει οι αρμόδιες αρχές να διασφαλίζουν την προστασία των προσωπικών δεδομένων του καθ' ου ώστε να μην αντίκεινται όλες οι προηγούμενες ενέργειες στα άρθρα 7 και 8 ΧΘΔΕΕ. Ο ενωσιακός νομοθέτης έλαβε υπόψη του την εν λόγω γνωμοδότηση στην οποία αναφέρεται ρητά στην αιτιολογική σκέψη 46 του προοιμίου της Οδηγίας για την ΕΕΕ. Στο άρθρο 20 της Οδηγίας ορίζεται ότι τα κράτη μέλη πρέπει να φροντίζουν ώστε τα προσωπικά δεδομένα να προστατεύονται και να χρησιμοποιούνται μόνο βάσει της Απόφασης-Πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου, καθώς και των αρχών της σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης της 28^{ης} Ιανουαρίου 1981 και του συμπληρωματικού της πρωτοκόλλου. Η πρόσβαση σε αυτά τα δεδομένα πρέπει να είναι περιορισμένη, ώστε να εξασφαλίζεται η ασφάλεια και η ιδιωτικότητα των ατόμων. Η απόφαση-πλαίσιο στην οποία παραπέμπει η Οδηγία έχει καταργηθεί και αντικατασταθεί από την Οδηγία (ΕΕ) 2016/680, σύμφωνα με την οποία οι παραπομπές που γίνονταν στην καταργηθείσα απόφαση-πλαίσιο νοούνται πλέον ως παραπομπές στην ίδια. Η ίδια πρόβλεψη υπάρχει και στο άρθρο 22 του Ν. 4489/2017, το οποίο παραπέμπει στον Ν.

2472/1997 ωστόσο ο νόμος αυτός έχει καταργηθεί από τον ισχύοντα πλέον Ν. 4624/2019. Δεδομένου ότι ο σεβασμός των προσωπικών δεδομένων αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα, ενδεχόμενη παραβίασή του θα μπορούσε να εγκαθιδρύσει λόγο μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης της ΕΕΕ βάσει του άρθρου 11 παρ. 1 περ. στ' της Οδηγίας και του άρθρου 13 παρ. 1 περ. στ' του Ν. 4489/2017. Στην Οδηγία και στον Ν. 4489/2017 δεν δίνεται ορισμός των φορέων του δικαιώματος στην προστασία προσωπικών δεδομένων, πρέπει όμως να γίνει δεκτό, ότι στην προστατευτική εμβέλεια των διατάξεων εμπίπτουν ο ύποπτος, ο κατηγορούμενος και κάθε τρίτος του οποίου το δικαίωμα μπορεί να παραβιαστεί από την εκτέλεση της ΕΕΕ.

Στην αιτιολογική σκέψη 41 του προοιμίου της Οδηγίας προβλέπεται ότι κατά την εφαρμογή της, τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν ότι η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων γίνεται με διαφάνεια και ότι τα άτομα έχουν τη δυνατότητα να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους και να ασκήσουν ένδικα μέσα για την προστασία τους σε περίπτωση παραβίασής τους. Ωστόσο, στο άρθρο 14 της Οδηγίας όπου προβλέπονται τα ένδικα μέσα ουδεμία αναφορά γίνεται σχετικώς. Στην αιτιολογική σκέψη που ακολουθεί ορίζεται ότι τα προσωπικά δεδομένα που συλλέγονται βάσει της οδηγίας πρέπει να επεξεργάζονται μόνο όταν είναι απολύτως αναγκαίο και ανάλογο για σκοπούς όπως η πρόληψη, η διερεύνηση, η διαπίστωση και η δίωξη ποινικών αδικημάτων ή η εκτέλεση ποινών, καθώς και για την άσκηση του δικαιώματος υπεράσπισης. Πρόσβαση σε τέτοιες πληροφορίες θα πρέπει να έχουν μόνο εξουσιοδοτημένα πρόσωπα, μέσω κατάλληλων διαδικασιών επαλήθευσης ταυτότητας. Κατοχυρώνεται, δηλαδή, η αρχή της αναλογικότητας, η οποία διέπει άλλωστε όλα τα ερευνητικά μέτρα που εκδίδονται καθώς μια ΕΕΕ μπορεί να εκδοθεί μόνο όταν η αρχή έκδοσης κρίνει ότι η έκδοσή της είναι απαραίτητη και αναλογική άρα και εν προκειμένω, προκρίνεται η αναγκαιότητα και η αναλογικότητα της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων που συλλέγονται κατά την έκδοση της ΕΕΕ.

Η Οδηγία, η οποία διέπει τη διαδικασία επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων κατά την έκδοση, αναγνώριση και εκτέλεση μιας ΕΕΕ είναι, όπως προαναφέρθηκε, η Οδηγία (ΕΕ) 2016/680, και όχι ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων.⁸⁵ Στην εν λόγω Οδηγία ρυθμίζεται, σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1, η προστασία των φυσικών προσώπων «έναντι της επεξεργασίας δεδομένων

⁸⁵ Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ. 285.

προσωπικού χαρακτήρα από αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, της διερεύνησης, της ανίχνευσης ή της δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων, περιλαμβανομένων της προστασίας από απειλές κατά της δημόσιας ασφάλειας και της αποτροπής τους». Έχει, βέβαια, επικριθεί η εν λόγω Οδηγία ότι στοχεύει να κάνει πιο εύκολη και γρήγορη την ανταλλαγή πληροφοριών στο πλαίσιο της ποινικής καταστολής.⁸⁶ Και ενώ η Οδηγία προβλέπει ότι η ανταλλαγή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μεταξύ αρμόδιων αρχών εντός της ΕΕ εφόσον η ανταλλαγή αυτή απαιτείται από το ενωσιακό δίκαιο ή το δίκαιο των κρατών μελών δεν περιορίζεται ούτε απαγορεύεται λόγω της προστασίας των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Ωστόσο, στο πλαίσιο εφαρμογής μιας ΕΕΕ, όπου εκτελούνται ερευνητικά μέτρα και διαβιβάζονται αποδεικτικά στοιχεία μεταξύ των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης πρέπει να διασφαλίζεται από τις εμπλεκόμενες αρχές η προστασία των προσωπικών δεδομένων των ενδιαφερόμενων μερών, αφού οι ίδιες θα έχουν την ευθύνη.

3.3. Η αρχή της αναλογικότητας

Όπως αναπτύχθηκε ανωτέρω, κατά το άρθρο 6 παρ. 1 της Οδηγίας και το άρθρο 7 παρ. 2 περ. α' του Ν. 4489/2017, η έκδοση μιας ΕΕΕ επιτρέπεται μόνο εφόσον είναι «απαραίτητη και αναλογική» για τους σκοπούς της διαδικασίας για την οποία εκδίδεται. Αντίστοιχη αξιολόγηση πρέπει να διενεργείται και κατά τη διαδικασία επικύρωσης, όταν αυτή απαιτείται. Εν προκειμένω, τίθεται, δηλαδή, ως προϋπόθεση για την έκδοση της ΕΕΕ η τήρηση της αρχής της αναλογικότητας. Η αρχή αυτή αποτελεί θεμελιώδη αρχή του ενωσιακού δικαίου, καθώς απορρέει σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 3 ΣΕΕ από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και κατοχυρώνεται στο άρθρο 52 παρ. 1 ΧΘΔΕΕ και, συνεπώς, η ρητή συμπερίληψή της στην Οδηγία δεν ήταν απαραίτητη. Παρ' όλα αυτά, η ρητή αναφορά της ενισχύει τη νομική σαφήνεια και διασφαλίζει ότι οι αρμόδιες αρχές των κρατών μελών την λαμβάνουν υπόψη κατά την εφαρμογή και εκτέλεση των προβλεπόμενων διαδικασιών. Συνεπώς αξιολογείται ως θετική.⁸⁷ Έχει υποστηριχθεί, μάλιστα, ότι η συγκεκριμένη ρητή πρόβλεψη στην Οδηγία για την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας και δη ως ορίου στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισεως, η οποία για

⁸⁶ European Agency of Fundamental Rights, Fundamental Rights Report 2017, Βιέννη, 2017, σελ. 161 (προσβάσιμο σε https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-fundamental-rights-report-2017_en.pdf).

⁸⁷ Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ. 195.

πρώτη φορά περιέχεται σε κείμενο του δευτερογενούς ενωσιακού δικαίου, την καθιστά «ιδιαιτέρως σημαντική και πρωτοποριακή».⁸⁸ Είναι σαφές ότι η εισαγωγή ειδικής πρόβλεψης για την αρχή της αναλογικότητας δεν έγινε τυχαία. Προέκυψε ως αποτέλεσμα της έντονης επιστημονικής και δικαστικής συζήτησης γύρω από το ΕΕΣ, αλλά και των αντιδράσεων σε πολλά κράτη μέλη λόγω της υπερβολικής ευκολίας με την οποία τα εντάλματα αυτά εκδίδονταν και εκτελούνταν. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί, ωστόσο, ότι κατά τη διαβούλευση για την Οδηγία η πλειοψηφία των κρατών μελών ήταν αντίθετη στη θέσπιση της αρχής της αναλογικότητας ως λόγου άρνησης εκτέλεσης της ΕΕΕ, καθώς θεωρήθηκε ότι μία τέτοια πρόβλεψη θα έθετε υπό αμφισβήτηση τη δικαστική συνεργασία βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και της αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Έτσι, η αρχή δεν συμπεριλήφθηκε στους λόγους μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης του άρθρου 11 της Οδηγίας.

Στην αιτιολογική σκέψη 11 του προοιμίου της Οδηγίας ρητά αναφέρεται ότι η εκτέλεση του εκάστοτε εντελλόμενου με την ΕΕΕ ερευνητικού μέτρου θα πρέπει να δείχνει⁸⁹ «αναλογική» και ότι η αρχή έκδοσης θα πρέπει να επαληθεύσει «εάν τα απαιτούμενα αποδεικτικά στοιχεία είναι αναγκαία και αναλογικά για τους σκοπούς της διαδικασίας, εάν το επιλεγθέν ερευνητικό μέτρο είναι αναγκαίο και αναλογικό για τη συλλογή των στοιχείων και κατά πόσον, μέσω της έκδοσης ΕΕΕ, κάποιο άλλο κράτος μέλος θα πρέπει να μετάσχει στη συλλογή των στοιχείων». Ακόμα, στην αιτιολογική σκέψη 12 του προοιμίου της Οδηγίας επισημαίνεται ότι, όταν εκδίδεται μια ΕΕΕ, οι αρμόδιες αρχές πρέπει πάνω απ' όλα να σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα του προσώπου που αφορά η διαδικασία και οποιοδήποτε ερευνητικό μέτρο περιορίζει αυτά τα δικαιώματα επιτρέπεται μόνο αν είναι αναγκαίο και αναλογικό και αν υπηρετεί έναν σημαντικό σκοπό γενικού συμφέροντος. Επιπλέον, αναφορά στην αρχή της αναλογικότητας γίνεται και στην αιτιολογική σκέψη 26 του προοιμίου όπου αναφέρεται ότι σε ορισμένες περιπτώσεις θα πρέπει οι δικαστικές αρχές να εξετάζουν αν, αντί της έκδοσης ΕΕΣ, η ΕΕΕ θα αποτελούσε αποτελεσματικό και ανάλογο μέσο στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας και, ιδίως, κατά πόσον η εξέταση του υπόπτου ή κατηγορουμένου μέσω εικονοτηλεδιάσκεψης

⁸⁸ Γ. Πυρομάλλης, Η αρχή της αναλογικότητας στις διαδικασίες του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Συλλήψεως, σε «Ποινική Δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Τάσεις και Προκλήσεις», Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ. 192.

⁸⁹ Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ. 196 σύμφωνα με τον οποίο περισσότερο σύμφωνο με τις αρχές της ενωσιακής δημόσιας τάξης θα ήταν να είχε επιλεγεί το ρήμα «είναι» αντί του «δείχνει».

θα μπορούσε να προσφέρει μια αποτελεσματική και λιγότερο επεμβατική εναλλακτική λύση.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η αρχή έκδοσης οφείλει, κατ' αρχήν, να αξιολογεί αν το ερευνητικό μέτρο που διατάσσεται με την ΕΕΕ είναι αναγκαίο και πρόσφορο για την επίτευξη των σκοπών της συγκεκριμένης ποινικής διαδικασίας και αν τελεί σε εύλογη σχέση αναλογικότητας με τη βαρύτητα της υπό διερεύνηση πράξης και την ένταση της επέμβασης στα δικαιώματα του ενδιαφερόμενου προσώπου. Ωστόσο, ποικίλες απόψεις έχουν διατυπωθεί σχετικά με το εάν η αρχή εκτέλεσης μπορεί να ελέγξει κατά την εκτέλεση του εντελλόμενου ερευνητικού μέτρου εάν γίνεται σεβαστή η αρχή της αναλογικότητας. Σχετικά έχει υποστηριχθεί από τον *Πυρομάλλη* ότι «στο κράτος εκτελέσεως δεν αφήνεται περιθώριο για αντίστοιχο έλεγχο της ΕΕΕ, την οποία οφείλει να εκτελέσει, ακόμη και εάν διαπιστώνει ότι πρόκειται για δυσανάλογο αίτημα», ο οποίος θεωρεί ότι αυτό προκύπτει και από το γεγονός ότι η παραβίαση της αναλογικότητας δεν προβλέπεται ως λόγος αρνήσεως εκτελέσεως της ΕΕΕ. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μια τέτοια ερμηνεία θεωρείται λανθασμένη από δογματική άποψη, γιατί υπονομεύει την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, στην οποία άλλωστε βασίζεται η ΕΕΕ.⁹⁰ Αντίστοιχα, ο *Τζαννετής*⁹¹ έχει υποστηρίξει ότι ο έλεγχος και από την αρχή εκτέλεσης της αναλογικότητας του ερευνητικού μέτρου που έχει επιλέξει η αρχή έκδοσης είναι ασύμβατος με την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης. Από την άλλη, κατά τον *Αρβανίτη*⁹², μπορεί να υποστηριχθεί ότι, αφού τα άρθρα 11 παρ. 1 περ. στ' της Οδηγίας και 13 παρ. 1 περ. στ' του Ν. 4489/2017, παραπέμπουν στον ΧΘΔΕΕ και αφού η αρχή κατοχυρώνεται στο άρθρο 52 παρ. 1 αυτού, τότε η αρχή εκτέλεσης υποχρεούται αν θεωρήσει ότι η εκτέλεση από την ίδια μιας ΕΕΕ θίγει την αρχή της αναλογικότητας να την απορρίψει.

Στην Οδηγία θεσπίζεται μια σειρά δυνατοτήτων της αρχής εκτέλεσης σε περίπτωση που ανακύψουν αμφιβολίες σχετικά με το εάν το εντελλόμενο ερευνητικό μέτρο είναι όντως αναλογικό. Αρχικά, σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 3 της Οδηγίας, η αρχή εκτέλεσης όταν έχει λόγους να θεωρεί ότι δεν πληρείται η προϋπόθεση της αναλογικότητας μπορεί να «συμβουλευθεί» την αρχή έκδοσης «σχετικά με τη σημασία της εκτέλεσης της ΕΕΕ», η οποία εν τέλει μπορεί να την ανακαλέσει. Όπως

⁹⁰ Γ. Πυρομάλλης, ό.π., σελ. 193.

⁹¹ Α. Τζαννετής, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, ό.π., σελ. 92.

⁹² Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ. 288.

προκύπτει από τη διάταξη, ακόμα κι αν η αρχή εκτέλεσης θεωρεί ότι το ερευνητικό μέτρο είναι δυσανάλογο ή υπερβολικά επαχθές, οφείλει να το εφαρμόσει εάν η αρχή έκδοσης δεν ανακαλέσει την ΕΕΕ, ενεργώντας προφανώς κατά παράβαση της αρχής της αναλογικότητας και συνακόλουθα, παραβιάζοντας υποχρεώσεις του που απορρέουν από την ενωσιακή δημόσια τάξη. Στο άρθρο 7 παρ. 4 του Ν. 4489/2017 δεν συμπεριλήφθηκε ως αντικείμενο διαβούλευσης «η σημασία της εκτέλεσης της ΕΕΕ» αλλά μόνο η συνδρομή των προϋποθέσεων έκδοσης. Σε περίπτωση που η αρχή έκδοσης δεν ανακαλέσει την ΕΕΕ την οποία η αρχή εκτέλεσης θεωρεί δυσανάλογη μπορεί να εφαρμόσει ένα διαφορετικό ερευνητικό μέτρο από αυτό που προβλέπει η ΕΕΕ, εφόσον το επιλεγμένο μέτρο πετυχαίνει τον ίδιο σκοπό αλλά με μικρότερη επέμβαση στα δικαιώματα του καθ' ου, σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ. 3. Η δυνατότητα αυτή αναλύεται και στην αιτιολογική σκέψη 10 του προοιμίου της Οδηγίας.⁹³ Κατά τον *Ζημιανίτη*⁹⁴, η διάταξη περί προσφυγής σε εναλλακτικά ερευνητικά μέτρα όταν το αιτούμενο δεν προβλέπεται στην εσωτερική νομοθεσία ή για παρόμοια εσωτερική υπόθεση κρίνεται σημαντική και ουσιαστικά λειτουργεί ως ένας έμμεσος λόγος άρνησης, επί τη βάσει της αρχής της αναλογικότητας.

Τέλος, πρέπει να αναφερθεί και η υπόθεση *M.N. (Encrochat)*⁹⁵ όπου το ΔΕΕ έκρινε ότι στο πλαίσιο της ΕΕΕ, η γενικευμένη, χωρίς διακρίσεις, συλλογή κρυπτογραφημένων δεδομένων, ακόμη και όταν δεν υπάρχει συγκεκριμένη υπόνοια τέλεσης εγκλήματος για τα πολυάριθμα φυσικά πρόσωπα που αφορούν, δεν συνιστά κατ' ανάγκην παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας ούτε των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους. Συγκεκριμένα, δέχθηκε ότι «το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2014/41 δεν απαιτεί η έκδοση ΕΕΕ για τη διαβίβαση αποδεικτικών στοιχείων που βρίσκονται ήδη στην κατοχή των αρμόδιων αρχών του κράτους εκτέλεσης να εξαρτάται κατ' ανάγκην από την ύπαρξη τεκμηρίου τελέσεως σοβαρής αξιόποινης πράξης, στηριζόμενου σε συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά, σε βάρος κάθε ενδιαφερομένου κατά τον χρόνο έκδοσης της ΕΕΕ, εφόσον τέτοια

⁹³ Σύμφωνα με την οποία «η αρχή εκτέλεσης οφείλει, κατά το δυνατόν, να χρησιμοποιεί άλλου είδους ερευνητικό μέτρο αν το ζητούμενο δεν υφίσταται στο εθνικό της δίκαιο ή αν δεν θα ήταν διαθέσιμο σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Η διαθεσιμότητα θα πρέπει να αναφέρεται σε περιπτώσεις όπου το ζητούμενο ερευνητικό μέτρο υφίσταται μεν στο δίκαιο του κράτους εκτέλεσης αλλά είναι κατά νόμον διαθέσιμο μόνο σε ορισμένες καταστάσεις, π.χ. όταν το μέτρο μπορεί να εκτελεστεί για αδικήματα συγκεκριμένης βαρύτητας, κατά προσώπων για τα οποία υπάρχει ήδη ένας ορισμένος βαθμός υποψίας ή με τη συναίνεση αυτών. Η αρχή εκτέλεσης θα πρέπει επίσης να μπορεί να προσφύγει σε άλλο είδος ερευνητικού μέτρου αν αυτό δίνει το ίδιο αποτέλεσμα με το μέτρο της ΕΕΕ με τρόπο ενέχοντα μικρότερη παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του εν λόγω προσώπου».

⁹⁴ Δ. Ζημιανίτης, ό.π., σελ. 341.

⁹⁵ Απόφαση C-670/22, ECLI:EU:C:2024:372.

απαίτηση δεν απορρέει από το δικαίο του κράτους έκδοσης» και ότι «η διάταξη αυτή δεν αποκλείει επίσης την έκδοση ΕΕΕ, όταν η ακεραιότητα των δεδομένων που αποκτήθηκαν από το μέτρο παρακολούθησης δεν μπορεί να εξακριβωθεί λόγω της εμπιστευτικότητας των τεχνικών μέσων που χρησιμοποιήθηκαν για το μέτρο, υπό την προϋπόθεση ότι διασφαλίζεται το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη στο πλαίσιο μεταγενέστερης ποινικής διαδικασίας. Η ακεραιότητα των διαβιβαζόμενων αποδεικτικών στοιχείων μπορεί, κατ' αρχήν, να αξιολογηθεί μόνο κατά τον χρόνο κατά τον οποίο οι αρμόδιες αρχές έχουν πράγματι στη διάθεσή τους τα εν λόγω αποδεικτικά στοιχεία και όχι κατά το προγενέστερο στάδιο έκδοσης της ΕΕΕ».

4. Τα ποινικοδικονομικά δικαιώματα υπόπτων και κατηγορουμένων κατά τη διαδικασία έκδοσης και αναγνώρισης ή εκτέλεσης της ΕΕΕ

4.1. Η αιτιολόγηση της ΕΕΕ

Η ΕΕΕ, σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1 της Οδηγίας και το άρθρο 2 παρ. 1 του Ν. 4489/2017, όπως εκτέθηκε και ανωτέρω, αποτελεί δικαστική απόφαση, η οποία εκδίδεται ή επικυρώνεται από δικαστική αρχή κράτους μέλους, με σκοπό τη διενέργεια ενός ή περισσότερων συγκεκριμένων ερευνητικών μέτρων σε άλλο κράτος μέλος, για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας. Ως δικαστική απόφαση οφείλει να πληροί τις νόμιμες προϋποθέσεις προκειμένου μα μην θίγονται τα δικαιώματα του καθ' ου. Συγκεκριμένα, η αιτιολόγηση των δικαστικών αποφάσεων δεν προβλέπεται ρητά στον ΧΘΔΕΕ σε ξεχωριστό άρθρο, ωστόσο σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ⁹⁶ συνιστά προϋπόθεση της δίκαιης δίκης. Εκτός των άλλων, η επαρκής και έγκαιρη γνώση των λόγων μιας δικαστικής απόφασης αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την ουσιαστική άσκηση των δικαιωμάτων άμυνας και των προβλεπόμενων ενδίκων μέσων. Η αιτιολόγηση της ΕΕΕ αποτελεί αναγκαίο στοιχείο του κύρους της, καθώς διασφαλίζει αφενός τη δυνατότητα ελέγχου της από τη δικαστική αρχή του κράτους εκτέλεσης και αφετέρου την προστασία των ποινικοδικονομικών δικαιωμάτων του υπόπτου ή κατηγορουμένου. Ειδικότερα, η δικαστική αρχή που εκδίδει ή επικυρώνει την ΕΕΕ οφείλει να αιτιολογεί επαρκώς την αναγκαιότητα και την αναλογικότητα του εντελλόμενου ερευνητικού μέτρου σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό της ποινικής διαδικασίας. Αυτό προκύπτει από το

⁹⁶ Βλ. Απόφαση C-283/05, ECLI:EU:C:2006:787, σκ. 28, σύμφωνα με την οποία όταν ο ενδιαφερόμενος στερείται της δυνατότητας να πληροφορηθεί την αιτιολογία της απόφασης εντός της νόμιμης προθεσμίας, παραβιάζεται το δικαίωμά του σε δίκαιη δίκη, καθώς η άσκηση ένδικου μέσου δεν μπορεί να είναι ούτε έγκαιρη ούτε αποτελεσματική.

άρθρο 5 παρ. 1 της Οδηγίας και, αντίστοιχα, το άρθρο 8 παρ. 1 του Ν. 4489/2017, όπου προβλέπεται ότι στο ελάχιστο περιεχόμενο έκδοσης της ΕΕΕ περιλαμβάνονται και οι λόγοι έκδοσής της, οι οποίοι συμπληρώνονται υποχρεωτικώς στην ενότητα Ζ όπου ζητείται συνοπτική έκθεση των πραγματικών περιστατικών, περιγραφή των διερευνώμενων αξιόποινων πράξεων, το στάδιο της έρευνας και τους λόγους ενδεχόμενων παραγόντων κινδύνων. Επίσης, για συγκεκριμένα ερευνητικά μέτρα, που προβλέπει η Οδηγία και τα οποία κρίνονται ιδιαιτέρως παρεμβατικά καθιερώνεται σύμφωνα με τις αντίστοιχες διατάξεις υποχρέωση ειδικής αιτιολογίας για την αναγκαιότητα εκτέλεσής τους από την αρχή έκδοσης. Η πρόβλεψη αυτή είναι χρήσιμη τόσο για τον καθ' ου όσο και για την αρχή εκτέλεσης, αφενός γιατί έτσι ο καθ' ου μπορεί να ασκήσει τα δικαιώματά του και αφετέρου διότι η αρχή εκτέλεσης δύναται να εξετάσει αν συντρέχουν όλοι οι προβλεπόμενοι από την Οδηγία ή τον νόμο ενσωμάτωσης όροι για την αναγνώριση και εκτέλεσή της. Συγκεκριμένα, ο καθ' ου λαμβάνοντας γνώση των λόγων έκδοσης της ΕΕΕ και των εντελλόμενων με αυτή μέτρων μπορεί να επικαλεστεί ενώπιον της αρχής εκτέλεσης την τυχόν έλλειψη κάποιας προϋπόθεσης έκδοσης ή ακόμα και την ύπαρξη κάποιου λόγου μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης και τέλος, μπορεί να προσφύγει κατά της ΕΕΕ βάσει των προβλεπόμενων ενδίκων μέσων.

4.2. Το δικαίωμα υποβολής αίτησης έκδοσης της ΕΕΕ

Η δυνατότητα έκδοσης μιας ΕΕΕ δεν περιορίζεται μόνο στην αρμόδια αρχή έκδοσης αλλά κατά το άρθρο 1 παρ. 3 της Οδηγίας και το άρθρο 7 παρ. 1 του Ν. 4489/2017 και ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος, είτε αυτοπροσώπως είτε μέσω δικηγόρου που ενεργεί εξ ονόματός του, έχει τη δυνατότητα να ζητήσει την έκδοση ΕΕΕ στο πλαίσιο των δικαιωμάτων υπεράσπισης που προβλέπει το εθνικό δίκαιο και η ποινική δικονομία. Σύμφωνα με τη διάταξη τις ειδικότερες προϋποθέσεις άσκησης του εν λόγω δικαιώματος καλούνται να προσδιορίσουν οι εθνικοί νομοθέτες των κρατών μελών. Η διάταξη αυτή μπορεί να αποτελέσει σημαντικό εργαλείο για την υπεράσπιση του υπόπτου ή κατηγορουμένου ο οποίος στην περίπτωση αυτή δεν θεωρείται ως ο καθ' ου η ΕΕΕ.⁹⁷ Ωστόσο, ανακύπτουν ζητήματα κατά την εξέταση του δικαιώματος υποβολής αίτησης έκδοσης μιας ΕΕΕ από τον ύποπτο ή κατηγορούμενο. Αρχικά, η αρμόδια δικαστική αρχή δεν δεσμεύεται από το αίτημα και τα εθνικά δίκαια ενδέχεται να μην προβλέπουν ένδικα μέσα σε περίπτωση

⁹⁷ Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ. 355.

άρνησής της.⁹⁸ Επιπροσθέτως, η υποβολή ενός τέτοιου αιτήματος στην αρμόδια αρχή ενδεχομένως να οδηγούσε στην αποκάλυψη της υπερασπιστικής γραμμής του υπόπτου ή κατηγορουμένου. Έτσι ενδέχεται να υπονομευτεί η αρχή της ισότητας των όπλων.⁹⁹ Πρέπει να σημειωθεί ότι το εν λόγω δικαίωμα ήδη παρέχεται ρητώς σε υπόπτους και κατηγορουμένους στο πλαίσιο της ελληνικής έννομης τάξης σύμφωνα με το άρθρο 102 ΚΠΔ, στο οποίο θα περιλαμβάνονταν και τα αιτήματα για έκδοση ΕΕΕ, εάν δεν υπήρχε ειδικότερη διάταξη.

4.3. Το τεκμήριο αθωότητας

Το τεκμήριο αθωότητας αποτελεί θεμελιώδη αρχή του ποινικού δικαίου, η οποία διασφαλίζει ότι κάθε ύποπτος ή κατηγορούμενος θεωρείται αθώος μέχρις ότου αποδειχθεί η ενοχή του σύμφωνα με το νόμο.¹⁰⁰ Στον ΧΘΔΕΕ απαντάται στο άρθρο 48. Στην Οδηγία αναφορά στο τεκμήριο αθωότητας γίνεται μόνο στην αιτιολογική σκέψη 12 του προοιμίου της όπου προβλέπεται ότι «όταν εκδίδει ΕΕΕ, η αρχή έκδοσης δίνει ιδιαίτερη σημασία στην εξασφάλιση του πλήρους σεβασμού των δικαιωμάτων κατά το άρθρο 48 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το τεκμήριο αθωότητας και το δικαίωμα της υπεράσπισης σε ποινική διαδικασία αποτελούν ακρογωνιαίο λίθο των θεμελιωδών δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στον Χάρτη όσον αφορά τον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης.». Στο πλαίσιο εφαρμογής της ΕΕΕ θα πρέπει να διασφαλίζεται από τις εμπλεκόμενες αρχές τήρηση του τεκμηρίου αθωότητας και συγκεκριμένα δεν θα πρέπει να δημιουργούνται υπόνοιες ή συνέπειες που να υπονομεύουν την αθωότητα του υπόπτου ή κατηγορουμένου. Ειδικότερα, σύμφωνα με τις προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Αθανάσιου Ράντου στην απόφαση *Bissilli*¹⁰¹ η αρχή έκδοσης «οφείλει να δίνει ιδιαίτερη σημασία στην εξασφάλιση του πλήρους σεβασμού των δικαιωμάτων κατά το άρθρο 48 του Χάρτη και, ιδίως, στο τεκμήριο αθωότητας [...]εναπόκειται εντούτοις στην αρχή εκτέλεσης να εκτιμήσει εάν η επίμαχη ΕΕΕ συνιστά παράβαση του άρθρου 6 ΣΕΕ ή των άρθρων 47 και 48 του Χάρτη, βάσει ουσιαστικών και,

⁹⁸ Βλ. και άρθρο 171 παρ. 1 περ. δ' ΚΠΔ.

⁹⁹ *R. Belfiore*, *The European Investigation Order in Criminal Matters: developments in Evidence-gathering across the EU*, *EuCLR* 2015, σελ. 322.

¹⁰⁰ Βλ. και άρθρο 71 ΚΠΔ με το οποίο κατοχυρώνεται ρητά το τεκμήριο αθωότητας στην ελληνική έννομη τάξη.

¹⁰¹ Απόφαση C-325/24, *ECLI:EU:C:2025:491*.

επομένως, αντικειμενικών και συγκεκριμένων στοιχείων.». Τέλος, υπενθυμίζεται ότι κατά την εφαρμογή της ΕΕΕ εφαρμόζεται παράλληλα και η Οδηγία (ΕΕ) 2016/343.¹⁰²

4.4. Το δικαίωμα πληροφόρησης

Το δικαίωμα πληροφόρησης αποτελεί βασική πτυχή των ποινικοοικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων, συνδέεται άμεσα με τις εγγυήσεις της δίκαιης δίκης, άρθρα 47 εδ. β' και 48 παρ. 2 ΧΘΔΕΕ, και της αποτελεσματικής υπεράσπισης. Στο πλαίσιο της ΕΕΕ το δικαίωμα αυτό διασφαλίζει ότι ο ύποπτος ή κατηγορούμενος ενημερώνεται από τις αρμόδιες κάθε φορά αρχές για την ύπαρξη και το περιεχόμενο της ΕΕΕ, καθώς και για τους λόγους έκδοσής της ώστε να μπορεί να ασκήσει αποτελεσματικά τα προβλεπόμενα ένδικα μέσα. Το δικαίωμα αυτό δεν είναι απόλυτο αλλά υπόκειται σε νόμιμους περιορισμούς. Ωστόσο, παρά τη μεγάλη σημασία του εν λόγω δικαιώματος δεν υπάρχει ρητή κατοχύρωσή του σε καμία διάταξη της Οδηγίας, αλλά ούτε και στον νόμο ενσωμάτωσής της στη χώρα μας. Αναφορά γίνεται μόνο στο άρθρο 14 παρ. 3 της Οδηγίας και στο άρθρο 16 παρ. 3 του Ν. 4489/2017, όπου ορίζεται ότι, εφόσον δεν θίγεται η ανάγκη διασφάλισης της εμπιστευτικότητας της έρευνας, οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης οφείλουν, λαμβάνοντας τα κατάλληλα μέτρα, να διασφαλίζουν την παροχή πληροφοριών σχετικά με τις δυνατότητες άσκησης των ένδικων μέσων βάσει του εθνικού δικαίου, όταν προσήκει η εφαρμογή τους, και σε χρόνο που να καθιστά δυνατή την ουσιαστική και αποτελεσματική άσκησή τους.

Καθώς, λοιπόν, δεν υπάρχει μία ειδική αναφορά στο εν λόγω δικαίωμα και επειδή σε πολλές περιπτώσεις το ενδιαφερόμενο πρόσωπο δεν γνωρίζει καν ότι βρίσκεται υπό έρευνα, σύμφωνα με τον *Sayers*,¹⁰³ θα πρέπει να υπάρχει ρητά διατυπωμένο δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με τα μέτρα που λαμβάνονται στο πλαίσιο της ΕΕΕ, ενώ η παράλειψη ενημέρωσης επιτρέπεται μόνο όταν υπάρχουν σαφείς και δικαιολογημένοι λόγοι που θα έβλαπταν την έρευνα. Οποιοσδήποτε περιορισμός του εν λόγω δικαιώματος πρέπει να τεκμηριώνεται, να έχει χρονικό όριο και να μπορεί να ελεγχθεί εκ των υστέρων, ώστε να διασφαλίζεται ότι δεν γίνεται κατάχρηση και ότι ο ύποπτος ή κατηγορούμενος μπορεί να υπερασπιστεί τα δικαιώματά του.

¹⁰² Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας.

¹⁰³ D. Sayers, *The European investigation order travelling without a roadmap*, CEPS / Liberty and Security in Europe, 2011, σελ. 19.

Η υποχρέωση διασφάλισης του δικαιώματος πληροφόρησης του υπόπτου και του κατηγορουμένου προκύπτει και από την αιτιολογική σκέψη 15 του προοιμίου της Οδηγίας για την ΕΕΕ, στην οποία ορίζεται ότι, κατά την εφαρμογή της, λαμβάνεται υπόψη η Οδηγία 2012/13/ΕΕ¹⁰⁴. Η τελευταία αφορά το δικαίωμα ενημέρωσης των υπόπτων ή κατηγορουμένων για τα δικαιώματά τους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, όπως, ενδεικτικά, το δικαίωμα ενημέρωσης σε σχέση με την ποινική κατηγορία και το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας. Σχετικώς, ο Άρειος Πάγος, με την υπ' αριθμ. 319/2021 απόφασή του, έκρινε ότι, κατά την εκτέλεση ΕΕΕ με την οποία ο καθ' ου καλείται σε απολογία, ο περιορισμός του δικαιώματος πλήρους γνώσης των στοιχείων της δικογραφίας, ήτοι του δικαιώματος πληροφόρησης, είναι μη νόμιμος, καθώς «[...]όχι μόνον από κανένα διεθνές κείμενο δεν επάγεται η δυνατότητα περιορισμών ως προς την πληρότητα γνώσεως των στοιχείων της δικογραφίας που πρέπει να διασφαλίζεται στον απολογούμενο, προκειμένου να μπορεί να αμυνθεί λυσιτελώς, κατά της κατηγορίας ή των εν γένει εις βάρος του ως υπόπτου αιτιάσεων, ενώ επί πλέον παραβλέπει την εκ του Ν.4489/2017 απορρέουσα υποχρέωση της ελληνικής δικαστικής αρχής ως αρχής εκτελέσεως, να εκτελέσει την ΕΕΕ, καθ' ον τρόπον και υπό τις προϋποθέσεις που θα εκτελούσε την ήδη μέσω ΕΕΕ αιτουμένη ανακριτική πράξη ως αν επρόκειτο περί ανακριτικής πράξεως ελληνικής δικαστικής αρχής [...]». Συνεπώς, μπορεί να λεχθεί ότι ο Άρειος Πάγος, ερμηνεύοντας τον Ν. 4489/2017 αλλά και την Οδηγία 2014/41/ΕΕ, υιοθέτησε σαφή θέση υπέρ της πλήρους προστασίας του δικαιώματος πληροφόρησης του καθ' ου η ΕΕΕ. Η αξία της απόφασης για την πρακτική εφαρμογή του θεσμού είναι ιδιαίτερος σημαντική καθώς καθιστά σαφές ότι η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης δεν δύναται να λειτουργήσει εις βάρος των θεμελιωδών δικονομικών εγγυήσεων, που απορρέουν από το πρωτογενές και παράγωγο ενωσιακό δίκαιο.

Ειδική υποχρέωση ενημέρωσης των υπόπτων και κατηγορουμένων σχετικά με τα δικαιώματά τους εγκαθιδρύουν τα άρθρα 24 και 25 της Οδηγίας, στον Ν. 4489/2017 26 και 27 αντίστοιχα. Σημειωτέον ότι, ακόμη κι αν δεν υπήρχε σχετική πρόβλεψη στην Οδηγία, το κράτος εκτέλεσης θα εφάρμοζε το εθνικό του νομικό πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο θα έπρεπε, κατά τα ισχύοντα στην ενωσιακή έννομη τάξη, να είχαν παρασχεθεί οι οριζόμενες πληροφορίες.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Η Οδηγία 2012/13/ΕΕ ενσωματώθηκε παρ' ημίν με τον Ν. 4236/2014.

¹⁰⁵ Δ. Αρβανίτης, Η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας, ο.π., σελ. 363.

Σημειωτέον, όμως, ότι η φύση ορισμένων ερευνητικών μέτρων καθιστά υποχρεωτική τη μυστική διεξαγωγή τους. Γι' αυτό και ο Γενικός Εισαγγελέας Michal Bobek αναφέρει στη σκέψη 49 των προτάσεών του στην υπόθεση *Ganapozon II*¹⁰⁶ ότι «καίτοι [...] πρέπει να εφαρμόζονται πλήρως οι εγγυήσεις των δικονομικών δικαιωμάτων και πρέπει να τηρούνται καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας, η εφαρμογή των ίδιων διαδικαστικών προϋποθέσεων στα επιμέρους ερευνητικά μέτρα ενδέχεται να θίξει την πρακτική αξία των εν λόγω μέτρων ή, εν πάση περιπτώσει, αρκετών εξ αυτών. Πράγματι, η υποχρέωση αρχικής κοινοποιήσεως στον ενδιαφερόμενο της έρευνας, της κατασχέσεως ή της διαρκούς παρακολούθησης των τραπεζικών (ή άλλων) ενεργειών του, με την ταυτόχρονη παροχή σε αυτόν της δυνατότητας δικαστικής προσβολής τους, υπονομεύει, στην πράξη, οποιονδήποτε πρακτικό σκοπό του συγκεκριμένου ερευνητικού μέτρου.» Εντούτοις, απαιτείται στενή ερμηνεία των περιπτώσεων κατά τις οποίες αποκλείεται η πληροφόρηση του καθ' ου.¹⁰⁷

4.5. Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης

Ο διασυνοριακός χαρακτήρας της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας αναδεικνύει προβλήματα που συνδέονται με τη γλωσσική πολυμορφία των διαδικασιών. Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης αποτελεί προϋπόθεση εκ των ων ουκ άνευ για την ουσιαστική συμμετοχή του υπόπτου ή κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία και για την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισής του, όπως το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων, σε περίπτωση που η ΕΕΕ δεν είναι στη γλώσσα του. Η Οδηγία δεν προβλέπει σε ειδική διάταξη την υποχρέωση μετάφρασης της ΕΕΕ ωστόσο αυτή συνάγεται από την αναφορά της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ¹⁰⁸ για το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση στην αιτιολογική σκέψη 15 του προοιμίου της Οδηγίας. Στο πλαίσιο της ανωτέρω Οδηγίας παρέχεται το δικαίωμα μετάφρασης της ΕΕΕ ως ουσιώδους εγγράφου κατ' άρθρο 3 παρ. 1 αυτής. Εν προκειμένω, πρέπει να διασφαλιστεί προς όφελος του κατηγορουμένου τόσο η μετάφραση του εντύπου της ΕΕΕ όσο και η διεξαγωγή των ερευνητικών μέτρων παρουσία μεταφραστή ή διερμηνέα κατά περίπτωση.

Ειδικά το δικαίωμα διερμηνείας αφορά συγκεκριμένα ερευνητικά μέτρα που διεξάγονται κατ' επιταγή της ΕΕΕ όπως όταν εντέλλεται με αυτήν η εξέταση του

¹⁰⁶ Απόφαση C-852/19, ECLI:EU:C:2021:346.

¹⁰⁷ Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ. 364.

¹⁰⁸ Παρ' ημίν ενσωματώθηκε με τον Ν. 4236/2014.

υπόπτου ή κατηγορουμένου με εικονοτηλεδιάσκεψη ή με άλλου είδους οπτικοακουστική μετάδοση σύμφωνα με το άρθρο 24 παρ. 1 της Οδηγίας. Η εν λόγω διάταξη ρυθμίζει λεπτομερώς τη διαδικασία και συγκεκριμένα προβλέπει την υποχρέωση της αρχής εκτέλεσης να ενημερώσει τους υπόπτους ή κατηγορουμένους σχετικά με τα δικαιώματά τους όπως αυτά κατοχυρώνονται στο δίκαιο του κράτους εκτέλεσης αλλά και την υποχρέωση να φροντίζει ώστε το εξεταζόμενο πρόσωπο να επικουρείται από διερμηνέα, εφόσον έχει υποβληθεί προς τούτο αίτημα από το κράτος έκδοσης ή από το προς εξέταση πρόσωπο.

Ακόμα, και κατά την εξέταση μαρτύρων ευρισκόμενων σε άλλο κράτος μέλος, είναι ιδιαίτερα πιθανό η εξέταση να μη γίνει στη γλώσσα του κράτους στο οποίο διεξάγεται η κύρια ποινική διαδικασία. Ανακύπτει, λοιπόν, το ερώτημα κατά πόσο και σε ποιο βαθμό θα παρέχονται υπηρεσίες μετάφρασης ή διερμηνείας προς όφελος της υπεράσπισης.

Η αρχή έκδοσης οφείλει να μεταφράζει την ΕΕΕ, εφόσον η σχετική έρευνα δεν έχει εμπιστευτικό χαρακτήρα, πριν τη διαβίβαση αν είναι εφικτό, αλλιώς πριν την αναγνώριση ή εκτέλεση. Ωστόσο, κατά βάση η αρχή εκτέλεσης θα έχει την υποχρέωση μετάφρασης της ΕΕΕ ή διερμηνείας κατά την εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων.

4.6. Το δικαίωμα σε συνήγορο

Το δικαίωμα σε συνήγορο αποτελεί θεμελιώδη εγγύηση για την προστασία των δικαιωμάτων του υπόπτου ή κατηγορουμένου, καθώς του εξασφαλίζει ουσιαστική συμμετοχή στην ποινική διαδικασία. Στο πλαίσιο της ΕΕΕ, οι ρυθμίσεις της οποίας προκρίνουν την ταχεία και αποτελεσματική διασυνοριακή συλλογή αποδείξεων σε βάρος ορισμένες φορές των δικαιωμάτων του καθ' ου, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, η παρουσία και η συμμετοχή συνηγόρου καθίσταται ιδιαίτερος κρίσιμη. Παρά την ουσιώδη σημασία του, η Οδηγία δεν περιέχει ειδική διάταξη η οποία να κατοχυρώνει ρητώς το δικαίωμα σε συνήγορο στο πλαίσιο της ΕΕΕ, όμως αναφορά στον συνήγορο γίνεται στο άρθρο 1 παρ. 3 αυτής, και στο αντίστοιχο άρθρο 7 παρ. 1 του Ν. 4489/2017, σχετικά με το δικαίωμα υποβολής αιτήματος έκδοσης της ΕΕΕ από τον ύποπτο ή κατηγορούμενο, όπου αναφέρεται ότι το αίτημα μπορεί να υποβάλει και ο δικηγόρος του εξ ονόματός του. Εν προκειμένω, επαφίεται στα κράτη μέλη να προσδιορίσουν τον τρόπο και τον χρόνο άσκησης του συγκεκριμένου υπερασπιστικού δικαιώματος που προβλέπει η Οδηγία. Επιπροσθέτως, η αιτιολογική σκέψη 15 του

προοιμίου της Οδηγίας παραπέμπει ρητά στην Οδηγία 2013/48/ΕΕ¹⁰⁹ για το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, η οποία, στο πλαίσιο της ενίσχυσης των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων, επιβάλλει την παροχή δικηγόρου καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας, συμπεριλαμβανομένης της ενημέρωσης για τα δικαιώματά του και της ενεργής συμμετοχής σε κρίσιμες ανακριτικές πράξεις. Συγκεκριμένα, στο πεδίο εφαρμογής της ανωτέρω Οδηγίας εμπίπτει κάθε πρόσωπο που θεωρείται ύποπτο ή κατηγορούμενο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας από τη στιγμή που ενημερώνεται επίσημα από τις αρμόδιες αρχές ενός κράτους μέλους ότι θεωρείται ύποπτο ή κατηγορείται για την τέλεση αξιόποινης πράξης, ανεξαρτήτως του αν έχει στερηθεί την ελευθερία του. Η εφαρμογή της εκτείνεται καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας, μέχρι να αποφασιστεί οριστικά αν το πρόσωπο τέλεσε ή όχι την αξιόποινη πράξη, συμπεριλαμβανομένης, κατά περίπτωση, της επιμέτρησης της ποινής και της εκδίκασης τυχόν προσφυγής. Επομένως, εμπίπτει στην προστατευτική εμβέλεια της Οδηγίας και ο καθ' ου η ΕΕΕ. Το δικαίωμα σε συνήγορο ισχύει τόσο στο κράτος έκδοσης όσο και στο κράτος εκτέλεσης, δεδομένου ότι ο ύποπτος ή κατηγορούμενος πρέπει να μπορεί να ασκήσει αποτελεσματικά τα δικαιώματά του σε όλα τα στάδια της διαδικασίας, σύμφωνα με την Οδηγία είτε στο ένα κράτος είτε στο άλλο.

4.7. Το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων

Το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων κατά της ΕΕΕ και των εντελλόμενων με αυτή ερευνητικών μέτρων μπορεί να αναλύεται τελευταίο στην παρούσα, αποτελεί, ωστόσο, ένα από τα σημαντικότερα δικαιώματα, καθώς μέσω αυτού διασφαλίζεται η αποτελεσματική δικαστική προστασία του υπόπτου ή κατηγορουμένου και παρέχεται η δυνατότητα άρσης ή αποκατάστασης προσβολών των θεμελιωδών δικαιωμάτων του, ιδίως όταν πρόκειται για ιδιαίτερος παρεμβατικά ερευνητικά μέτρα.

Πράγματι, στην Οδηγία προβλέπεται η δυνατότητα άσκησης ενδίκων μέσων κατά της έκδοσης, αναγνώρισης και εκτέλεσης της ΕΕΕ. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 14 της Οδηγίας αναφέρεται ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να διασφαλίζουν ότι, σε σχέση με τα ερευνητικά μέτρα που διατάσσονται μέσω ΕΕΕ, είναι διαθέσιμα ένδικα μέσα αντίστοιχα με εκείνα που προβλέπονται για παρόμοιες εγχώριες περιπτώσεις και ότι οι ουσιαστικοί λόγοι για την έκδοση της ΕΕΕ προσβάλλονται μόνο με ένδικα μέσα στο κράτος έκδοσης «με την επιφύλαξη των διασφαλίσεων των θεμελιωδών

¹⁰⁹ Παρ' ημίν ενσωματώθηκε με τον Ν. 4478/2017.

δικαιωμάτων στο κράτος εκτέλεσης». Σχετικά με τα ένδικα μέσα, το ΔΕΕ στην υπόθεση *Gavanozon*,¹¹⁰ ήτοι στην απόφαση επί της πρώτης αίτησης προδικαστικής απόφασης που είχε υποβληθεί σε αυτό (κατ' άρθρο 267 ΣΛΕΕ) για την ερμηνεία της Οδηγίας, είχε αποφανθεί ότι η δικαστική αρχή κράτους μέλους δεν οφείλει, κατά την έκδοση ΕΕΕ, να περιγράψει, στην ενότητα αυτή, τα ένδικα μέσα που προβλέπονται ενδεχομένως στο κράτος μέλος της αρχής αυτής κατά της έκδοσης τέτοιας εντολής.

Στην αιτιολογική σκέψη 22 του προοιμίου της Οδηγίας ορίζεται ότι τα ένδικα μέσα θα πρέπει να είναι «τουλάχιστον ισοδύναμα» με τα προβλεπόμενα σε αντίστοιχη εγχώρια υπόθεση. Η υποχρέωση των κρατών μελών, που εισάγεται με το συγκεκριμένο άρθρο και αναλύεται στην ανωτέρω αιτιολογική σκέψη, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα ένδικα μέσα πρέπει να βασίζονται στην αρχή της ισοδυναμίας.¹¹¹ Σύμφωνα με την αρχή αυτή «οι προϋποθέσεις των αξιώσεων που απορρέουν από το ενωσιακό δίκαιο δεν πρέπει να συνεπάγονται δυσμενέστερη μεταχείριση από εκείνη, την οποία επιφυλάσσει η ρύθμιση που διέπει παρόμοιες καταστάσεις υπαγόμενες στο εσωτερικό δίκαιο».¹¹² Σύμφωνα με τις προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Michal Bobek στην υπόθεση *Gavanozon II* «η απαίτηση ισοδυναμίας φαίνεται να αποτελεί συνέπεια της δυσχέρειας που αναγνωρίστηκε στο πλαίσιο των προπαρασκευαστικών εργασιών για την εξεύρεση συγκεκριμένων λύσεων οι οποίες να σέβονται την ποικιλομορφία των συστημάτων ενδίκων μέσων που υφίστανται σε εθνικό επίπεδο για τα διάφορα ερευνητικά μέτρα τα οποία προοριζόταν να καλύψει η οδηγία.».¹¹³ Πράγματι, ήδη από την πρωτοβουλία για την Οδηγία, είχε επισημανθεί το γεγονός ότι, όταν τα ένδικα μέσα προβλέπονται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο των κρατών μελών, οδηγούμαστε αναπόφευκτα σε διαφορετικά επίπεδα δικαστικής προστασίας μεταξύ των κρατών μελών.¹¹⁴

Στο άρθρο 14 μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής δύο περιπτώσεις αναφορικά με τα ένδικα μέσα. Στην πρώτη παράγραφο διαπιστώνεται ότι τα ένδικα μέσα που προβλέπονται κατά αυτής στρέφονται μόνο κατά των εντελλόμενων με την ΕΕΕ ερευνητικών μέτρων στο κράτος εκτέλεσης. Ενώ στη δεύτερη παράγραφο του εν λόγω άρθρου ορίζεται ότι οι ουσιαστικοί λόγοι έκδοσης της ΕΕΕ προσβάλλονται

¹¹⁰ Απόφαση C-324/17, ECLI:EU:C:2019:892.

¹¹¹ Δ. Μπλίτσα, Διακρατική συλλογή και αξιοποίηση ποινικών αποδείξεων στην ΕΕ: Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας και οι αποδείξεις στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2025, σελ. 161.

¹¹² Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ. 373. Βλ. και Απόφαση C-234/17, σκ. 12.

¹¹³ Απόφαση C-852/19, ECLI:EU:C:2021:902, ιδίως σκ. 45.

¹¹⁴ D. Sayers, ό.π., σελ. 19.

αποκλειστικά στο κράτος έκδοσής της,¹¹⁵ και, εάν ο ενδιαφερόμενος υποβάλει τυχόν τέτοιους λόγους στο κράτος εκτέλεσης, αυτό διαβιβάζει τις σχετικές πληροφορίες στο κράτος έκδοσης. Ωστόσο, ο καθ' ου μπορεί να επικαλεστεί ουσιαστικούς λόγους και ενώπιον της αρχής εκτέλεσης, η οποία, εάν τους θεωρήσει βάσιμους, μπορεί εν συνεχεία να συμβουλευθεί την αρχή έκδοσης. Στην παρ. 5 του άρθρου 16 της Οδηγίας προβλέπεται ότι οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης αλληλοενημερώνονται για τα ένδικα μέσα που ασκούνται κατά της έκδοσης, αναγνώρισης ή εκτέλεσης της ΕΕΕ.

Σημαντική, εν προκειμένω, είναι η επιφύλαξη της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο κράτος εκτέλεσης που προβλέπεται στο τέλος της δεύτερης παραγράφου. Έτσι, κατ' εξαίρεση όταν συντρέχει περίπτωση παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων οι ουσιαστικοί λόγοι έκδοσης της ΕΕΕ μπορούν να προσβληθούν και ενώπιον του κράτους εκτέλεσης,¹¹⁶ το οποίο στην περίπτωση αυτή, όπως εκτέθηκε στο αντίστοιχο κεφάλαιο, μπορεί να απορρίψει την εκτέλεση της ΕΕΕ κατ' άρθρο 11 παρ. 1 περ. στ' της Οδηγίας.

Η σημασία της άσκησης ενδίκων μέσων επισημαίνεται και από τον Γενικό Εισαγγελέα Yves Bot στις προτάσεις του στην υπόθεση *Gavanozov* I¹¹⁷ ο οποίος επεσήμανε, στη σκέψη 70, ότι το ένδικο μέσο για την αμφισβήτηση των ουσιαστικών λόγων έκδοσης της ΕΕΕ αποτελεί μία εκ των διασφαλίσεων που προβλέπει η Οδηγία χωρίς τις οποίες ο μηχανισμός της ΕΕΕ δεν μπορεί να ενεργοποιηθεί. Συνακόλουθα, στη σκέψη 89 αναφέρει ότι «ο νομοθέτης της Ένωσης περιέβαλε την εφαρμογή της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας με διασφαλίσεις με σκοπό την προστασία των δικαιωμάτων των προσώπων που αφορούν τα ερευνητικά μέτρα. Επομένως, αν κράτος μέλος επιλέξει να μην μεταφέρει συναφώς την οδηγία 2014/41, να μην θεσπίσει τις διασφαλίσεις αυτές και, κατά συνέπεια, να μην σεβαστεί την ισορροπία, που απορρέει από την οδηγία αυτή, μεταξύ του παρεμβατικού χαρακτήρα των ερευνητικών μέτρων και της δυνατότητας αμφισβήτησής τους, δεν μπορεί να επωφεληθεί του μηχανισμού της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.». Ακόμα, επεσήμανε στη σκέψη 93 ότι το άρθρο 14 παρ. 2 της Οδηγίας «δεν δημιουργεί, αυτό καθ'

¹¹⁵ Δ. Αρβανίτης, ό.π., σελ. 373-374.

¹¹⁶ Βλ. και L. Bachmaier Winter, Transnational evidence: Towards the transposition of Directive 2014/41 Regarding the european investigation order in criminal Matters, ό.π., σελ. 13, σύμφωνα με την οποία ο κανόνας αυτός αναφέρεται στην υποχρέωση της αρχής εκτέλεσης να διασφαλίζει τον πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, στην δυνατότητα άρνησης εκτέλεσης όταν υπάρχουν σοβαροί λόγοι να θεωρηθεί ότι η εκτέλεση θα προκαλέσει παραβίαση αυτών των δικαιωμάτων ή στην δυνατότητα διαβούλευσης με την αρχή έκδοσης όταν εγείρονται αμφιβολίες σχετικά με την αναλογικότητα του ζητούμενου ερευνητικού μέτρου.

¹¹⁷ Απόφαση C- 324/17, ECLI:EU:C:2019:892.

εαυτό, στο κράτος έκδοσης, πολύ περισσότερο στο κράτος εκτέλεσης, ένδικο μέσο το οποίο παρέχει τη δυνατότητα αμφισβήτησης των ουσιαστικών λόγων για την έκδοση ευρωπαϊκής εντολής έρευνας» και έτσι «ιδιώτης δεν μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 14 της οδηγίας 2014/41 ενώπιον εθνικού δικαστηρίου, προκειμένου να αμφισβητήσει τους ουσιαστικούς λόγους για την έκδοση ευρωπαϊκής εντολής έρευνας, όταν το εθνικό δίκαιο δεν προβλέπει ένδικα μέσα στο πλαίσιο παρόμοιων εθνικών διαδικασιών.». Ωστόσο, η μη πρόβλεψη κανενός ενδίκου μέσου συνιστά πλημμελή μεταφορά της Οδηγίας.

Καθοριστικής σημασίας απόφαση σχετικά με τα ένδικα μέσα κατά της ΕΕΕ και την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου η ΕΕΕ είναι η υπόθεση *Gavanozon II*, στην οποία το ΔΕΕ είχε κληθεί να απαντήσει στα εξής ερωτήματα: πρώτον, εάν είναι συμβατή με το άρθρο 14 παρ. 1 έως 4 και το άρθρο 1 παρ. 4 της Οδηγίας για την ΕΕΕ, τις αιτιολογικές σκέψεις 18 και 22 αυτής, καθώς και με τα άρθρα 47 και 7 του Χάρτη, συνδυαστικά με τα άρθρα 13 και 8 της ΕΣΔΑ, εθνική ρύθμιση η οποία δεν προβλέπει κανένα ένδικο μέσο για την προσβολή της ΕΕΕ με αντικείμενο τη διεξαγωγή έρευνας σε κατοικία και σε επαγγελματικές εγκαταστάσεις, την κατάσχεση ορισμένων αντικειμένων και την εξέταση μάρτυρα και, δεύτερον, εάν, υπό αυτές τις περιστάσεις, είναι δυνατή η έκδοση ΕΕΕ. Στην απόφασή του το ΔΕΕ, αρχικά, επεσήμανε την υποχρέωση εξασφάλισης τήρησης από τα κράτη μέλη, όταν εφαρμόζουν δίκαιο της Ένωσης, του άρθρου 47 ΧΘΔΕΕ, στο οποίο κατοχυρώνεται το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, κάθε ατόμου του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα που διασφαλίζονται από το ενωσιακό δίκαιο. Εν συνεχεία, τόνισε ότι για μέτρα που συνεπάγονται σοβαρή επέμβαση στη σφαίρα των δικαιωμάτων των προσώπων, όπως το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, της κατοικίας και των επικοινωνιών και το δικαίωμα κάθε προσώπου να είναι κύριος των νομίμως κτηθέντων αγαθών του, να τα χρησιμοποιεί, να τα διαθέτει και να τα κληροδοτεί, πρέπει κάθε άτομο να διαθέτει πρόσφορα μέσα ένδικης προστασίας, τα οποία θα του επιτρέπουν, αφενός να αμφισβητήσει τη νομιμότητα και την αναγκαιότητα των μέτρων και, αφετέρου, να ζητήσει επανόρθωση σε περίπτωση που τα μέτρα διατάχθηκαν ή εκτελέστηκαν παρανόμως. Συναφώς, και κατά την εκτέλεση μιας ΕΕΕ, πρέπει το κράτος μέλος έκδοσής της να μεριμνά, ώστε, τα πρόσωπα που αφορά, να έχουν δυνατότητα προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου του ίδιου κράτους μέλους, η οποία να τους παρέχει τη δυνατότητα να αμφισβητήσουν την αναγκαιότητα και το σύννομο της αποφάσεως αυτής,

τουλάχιστον ως προς τους ουσιαστικούς λόγους στους οποίους στηρίχθηκε η έκδοση της ΕΕΕ. Ομοίως, και στην περίπτωση που η ΕΕΕ αφορά την εξέταση μάρτυρα με εικονοτηλεδιάσκεψη, η οποία είναι δυνατό να βλάψει τον ενδιαφερόμενο, πρέπει αυτός να έχει στη διάθεσή του μέσο ένδικης προστασίας κατά της εν λόγω αποφάσεως. Έτσι, το ΔΕΕ επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, αποφάνθηκε ότι «το άρθρο 14 της Οδηγίας 2014/41, σε συνδυασμό με το άρθρο 24 § 7 της Οδηγίας αυτής και το άρθρο 47 του Χάρτη, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε κανονιστική ρύθμιση κράτους μέλους εκδόσεως ευρωπαϊκής εντολής έρευνας η οποία δεν προβλέπει κανένα μέσο ένδικης προστασίας κατά της εκδόσεως ευρωπαϊκής εντολής έρευνας έχουσας ως αντικείμενο τη διενέργεια έρευνας και κατασχέσεως, καθώς και τη διοργάνωση εξετάσεως μάρτυρα με εικονοτηλεδιάσκεψη». Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος, το ΔΕΕ επισημαίνοντας, αρχικά, ότι η ΕΕΕ βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, η οποία αποτελεί τον «ακρογωνιαίο λίθο» της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις και η οποία στηρίζεται με τη σειρά της στην αμοιβαία εμπιστοσύνη, τόνισε ότι η τήρηση του δικαίου της Ένωσης και των θεμελιωδών δικαιωμάτων αποτελεί, πρωτίστως, ευθύνη του εκάστοτε κράτους μέλους έκδοσης ΕΕΕ. Συνεχίζοντας, σημείωσε ότι η έλλειψη δυνατότητας, στο κράτος μέλος έκδοσης, να προσβληθεί η αναγκαιότητα και η νομιμότητα μιας ΕΕΕ - είτε αφορά έρευνα και κατάσχεση είτε εξέταση μάρτυρα μέσω εικονοτηλεδιάσκεψης - τουλάχιστον ως προς τους ουσιαστικούς λόγους στους οποίους στηρίζεται, συνιστά παραβίαση του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη, ενώ στην επόμενη σκέψη του ανέφερε ότι τα κράτη μέλη, βάσει της αρχής της καλόπιστης συνεργασίας σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 3 ΣΕΕ, οφείλουν να διασφαλίζουν στο έδαφός τους την πλήρη εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης και να λαμβάνουν κάθε αναγκαίο μέτρο για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις Συνθήκες και τις πράξεις της Ένωσης. Καταλήγοντας το ΔΕΕ έκρινε ότι «το άρθρο 6 της οδηγίας 2014/41, σε συνδυασμό με το άρθρο 47 του Χάρτη και το άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στην έκδοση, από την αρμόδια αρχή κράτους μέλους, ευρωπαϊκής εντολής έρευνας με αντικείμενο τη διενέργεια έρευνας και κατασχέσεως καθώς και τη διοργάνωση εξετάσεως μάρτυρα με εικονοτηλεδιάσκεψη όταν η ρύθμιση του κράτους μέλους αυτού δεν προβλέπει κανένα μέσο ένδικης προστασίας κατά της εκδόσεως μιας τέτοιας ευρωπαϊκής εντολής έρευνας». Με την ως άνω απόφαση του ΔΕΕ αναδείχθηκε ο καίριος ρόλος

του Δικαστηρίου στη διασφάλιση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Το Δικαστήριο επεσήμανε την υποχρέωση διασφάλισης των δικαιωμάτων του καθ' ου η ΕΕΕ από τα κράτη μέλη προκειμένου να μπορούν να αξιοποιήσουν το εργαλείο της ΕΕΕ και να επωφεληθούν από την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης στον τομέα της διασυνοριακής συλλογής αποδείξεων. Ενδεχομένως, η υπό κρίση απόφαση να υποδηλώνει μια μεταστροφή στη θεώρηση της σχέσης μεταξύ αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων και της αμοιβαίας αναγνώρισης, θέτοντας την αποτελεσματική προστασία ως αναγκαία προϋπόθεση για τη συμμετοχή στο ευρύτερο ενωσιακό σύστημα.

Επιπλέον, σημαντική για το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων του υπόπτου ή κατηγορουμένου είναι η παρ. 7 το άρθρου 14 της Οδηγίας, που επιβάλλει ρητώς στα κράτη μέλη να διασφαλίζουν, με την επιφύλαξη της εφαρμογής των εθνικών δικονομικών κανόνων, ότι, στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών στο κράτος έκδοσης, κατά την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων που συγκεντρώθηκαν δυνάμει μιας ΕΕΕ, γίνονται σεβαστά τα δικαιώματα της υπεράσπισης και τηρείται η νομιμότητα της διαδικασίας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο πλαίσιο των ενδίκων μέσων παρουσιάζει και η προαναφερθείσα υπόθεση *M.N. (EncroChat)*¹¹⁸, η οποία αφορούσε τη διασυνοριακή αξιοποίηση δεδομένων θέσης, κίνησης και επικοινωνίας που συλλέχθηκαν μέσω μαζικής παρακολούθησης κρυπτογραφημένων επικοινωνιών. Η υπόθεση ανέδειξε τις δυσχέρειες που ανακύπτουν όταν αποδεικτικά στοιχεία συλλέγονται σε ένα κράτος μέλος και διαβιβάζονται σε άλλα, χωρίς τα θιγόμενα πρόσωπα να έχουν σαφή και αποτελεσματική δυνατότητα αμφισβήτησης της νομιμότητας της συλλογής τους. Εν προκειμένω, ένα από τα ζητήματα που ανέκυψαν αφορούσε την ύπαρξη προσήκοντων ενδίκων βοηθημάτων, ικανών να διασφαλίσουν ουσιαστικό έλεγχο της τήρησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδίως του δικαιώματος σε αποτελεσματική δικαστική προστασία και σεβασμού της ιδιωτικής ζωής. Συγκεκριμένα, το ΔΕΕ επεσήμανε ξανά τη σημασία των ενδίκων μέσων κατά της ΕΕΕ και των εντελλόμενων με αυτή ερευνητικών μέτρων, τα οποία πρέπει να είναι ισοδύναμα με τα προβλεπόμενα σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Επίσης, σημείωσε ότι το άρθρο 14 παρ. 7 της οδηγίας για την ΕΕΕ «επιβάλλει ρητώς στα κράτη μέλη να διασφαλίζουν, με την επιφύλαξη της εφαρμογής των εθνικών δικονομικών κανόνων, ότι, στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών στο κράτος έκδοσης, κατά την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων που συγκεντρώθηκαν δυνάμει μιας ΕΕΕ, γίνονται σεβαστά

¹¹⁸ Απόφαση C-670/22, ECLI:EU:C:2024:372.

τα δικαιώματα της υπεράσπισης και τηρείται η νομιμότητα της διαδικασίας, όπερ σημαίνει ότι αποδεικτικό στοιχείο για το οποίο ένας διάδικος δεν είναι σε θέση να υποβάλει παρατηρήσεις με αποτελεσματικό τρόπο πρέπει να αποκλείεται από την ποινική διαδικασία». Καταλήγοντας το ΔΕΕ αποφάνθηκε, επί του πέμπτου προδικαστικού ερωτήματος της υπό κρίσης υπόθεσης, ότι «στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας κατά προσώπου υπόπτου για αξιόποινες πράξεις, το εθνικό ποινικό δικαστήριο υποχρεούται να απορρίπτει πληροφορίες και αποδεικτικά στοιχεία, εάν το εν λόγω πρόσωπο δεν είναι σε θέση να υποβάλει με αποτελεσματικό τρόπο παρατηρήσεις επί των εν λόγω πληροφοριών και αποδεικτικών στοιχείων και εφόσον πρόκειται για πληροφορίες και στοιχεία ικανά να ασκήσουν σημαντική επιρροή στην εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών». Σημειωτέον ότι αναγκαία προϋπόθεση για να μπορεί ο καθ' ου η ΕΕΕ, ύποπτος ή κατηγορούμενος, να ασκήσει επιτυχώς τα ένδικα μέσα που του παρέχονται, είτε από το κράτος έκδοσης είτε από το κράτος εκτέλεσης, είναι να έχει λάβει γνώση της έκδοσης της ΕΕΕ και των ερευνητικών μέτρων.

Στον Ν. 4489/2017 τα ένδικα μέσα προβλέφθηκαν στο άρθρο 16 στο οποίο γίνεται μια γενική αναφορά σε «ένδικα βοηθήματα και ένδικα μέσα», χωρίς περαιτέρω εξειδίκευση τους. Ωστόσο, για την αποτελεσματική εφαρμογή του θεσμού στην πράξη, καθίσταται αναγκαία η σαφής και συγκεκριμένη ρύθμιση των διαθέσιμων ένδικων μέσων.

Συμπεράσματα

Η Οδηγία 2014/41/ΕΕ για την ΕΕΕ ως εργαλείου εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, σαφώς αποτελεί θετικό βήμα προς την ενίσχυση της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις στον ενωσιακό χώρο και συμβάλλει με τη σειρά της στη δημιουργία ενός «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης». Μέσα από την ανάλυση των διατάξεων της αναδείχθηκαν όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που την καθιστούν καλύτερη από το προϊσχύσαν «κατακερματισμένο και περίπλοκο» νομικό πλαίσιο. Ο ενωσιακός νομοθέτης με τη θέσπιση της ΕΕΕ επιχείρησε να καταστήσει ταχεία και αποτελεσματική τη διασυνοριακή συλλογή αποδεικτικών στοιχείων, απλοποιώντας κατά πολύ τη διαδικασία και ενισχύοντας τη συνεργασία μεταξύ των δικαστικών αρχών των κρατών μελών. Στην Οδηγία δεν παραβλέπεται το γεγονός ότι η ΕΕΕ αποσκοπεί στην εκτέλεση ερευνητικών μέτρων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και εκ της φύσεώς της λειτουργεί παρεμβατικά ως προς τα δικαιώματα του καθ' ου, καθώς εμπεριέχονται αρκετές διατάξεις οι οποίες παρέχουν εγγυήσεις για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων με πιο σημαντική τη ρήτρα επιφύλαξης της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κρίσιμο ρόλο στην εφαρμογή, ή μη, των προστατευτικών διατάξεων της Οδηγίας διαδραματίζουν οι δικαστικές αρχές των κρατών μελών αλλά και το ΔΕΕ, το οποίο ήδη έχει ερμηνεύσει μέσω των αποφάσεων του ορισμένες διατάξεις της Οδηγίας, σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν ανωτέρω. Γι' αυτό και είναι σημαντική η υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων στο ΔΕΕ, κατ' άρθρο 267 ΣΛΕΕ, από τα εθνικά δικαστήρια των κρατών μελών. Εν κατακλείδι, η αξία της Οδηγίας είναι αδιαμφισβήτητη για την καταπολέμηση της διασυνοριακής εγκληματικότητας και την ενίσχυση της ασφάλειας στον ενωσιακό χώρο. Ωστόσο, η επιδίωξη της ασφάλειας δεν μπορεί να αποσυνδέεται από την ουσιαστική απονομή της δικαιοσύνης ούτε να επιτυγχάνεται εις βάρος της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Πηγές - Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αρβανίτης Δ., Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας. (Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 2021).

Γιαννουλόπουλος Δ., «Ελεύθερη» κυκλοφορία των αποδείξεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση και αποδεικτικές απαγορεύσεις σε «Η Ποινική Δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Τάσεις και Προκλήσεις», (Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2020).

Δημητρακόπουλος Ι., Διοικητικές Κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα Σύνταγμα - ΕΣΔΑ - Δίκαιο ΕΕ, (Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2014).

Ζημιανίτης Δ., Το τρέχον πλαίσιο δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις στην ΕΕ: Δυναμική και τάσεις σε «Η Ποινική Δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Τάσεις και Προκλήσεις», (Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2020).

Καϊάφα - Γκμπάντι Μ., Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο και Συνθήκη της Λισσαβώνας (Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 2011).

Καϊάφα - Γκμπάντι Μ., και Παπακυριάκου Θ., Στοιχεία ενωσιακού ποινικού δικαίου. (Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 2019).

Κιούπης Δ., Μουζάκης Δ., Παπαδοπούλου Ρ. - Ε., Το Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισσαβώνας, (Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2011).

Κυριτσάκη Ι., Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και η αρχή του διττού αξιόποινου, (Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 2009).

Μαρτίνης Μ., Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας: ζητήματα αιχμής στο πεδίο των λόγων άρνησης αναγνώρισης και εκτέλεσής της, Ελληνική Δικαιοσύνη, 5/2023.

Μπλίτσα Δ., Διακρατική συλλογή και αξιοποίηση ποινικών αποδείξεων στην ΕΕ: Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας και οι αποδείξεις στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, (Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2025).

Πυρομάλλης Γ., Η αρχή της αναλογικότητας στις διαδικασίες του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης σε «Η Ποινική Δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Τάσεις και Προκλήσεις», (Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2020).

Τζαννετής Α., Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας - Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ με το Ν. 4489/2017, ΠοινΧρ ΞΗ/2018.

Τζαννετής Α., Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του εκζητουμένου στην ενωσιακή ποινική συνεργασία. (Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 2020).

Τζέμος Β., «Γενική θεωρία θεμελιωδών δικαιωμάτων και πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο», Δημόσιο Δίκαιο, Επιστημονικό Περιοδικό Ένωσης Ελλήνων Δημοσιολόγων (ΕΕΔ) Έτος 2018 (3), Τεύχος 2, 3 (Απρίλιος - Σεπτέμβριος).

Τριανταφύλλου Γ., Διεθνής δικαστική συνδρομή στην ποινική απόδειξη, Οι γενικές αρχές. (Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 2009).

Τσόλκα Ο., «Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ο «διάλογος» μεταξύ του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», Ποινικά Χρονικά (2018).

Τσόλκα Ο. / Αρβανίτης Δ., Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις - Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ και άλλες διατάξεις, Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι: ερμηνεία κατ' άρθρον, (Π.Ν. Σάκκουλας, 2021).

Ξενόγλωσση

Armada I., “The European investigation order and the lack of European standards for gathering evidence: Is a Fundamental Rights-Based Refusal the Solution?” New Journal of European Criminal Law Volume 6, Issue 1, 2015, doi: <https://doi.org/10.1177/203228441500600103>

Bachmaier Winter L., “Transnational evidence: Towards the transposition of Directive 2014/41 Regarding the european investigation order in criminal Matters”, Eu crim Issue 2, (2015).

Bachmaier Winter L., “Cross-border Investigation of Tax Offences in the EU: Scope of Application and Grounds for Refusal of the European Investigation Order”, Vol. 7, 1/2017, EuCLR (2017).

Belfiore R., “The European Investigation Order in Criminal Matters: developments in Evidence-gathering across the EU”, *EuCLR* (2015).

Garcimartín Montero R., “The European Investigation Order and the Respect for Fundamental Rights in Criminal Investigations” 2017, Vol. 12(1), *eucrim*: doi: <https://doi.org/10.30709/eucrim-2017-006>

Mangiaracina A., “A New and Controversial Scenario in the Gathering of Evidence at the European Level: The Proposal for a Directive on the European Investigation Order”, *Utrecht L. R.*, Vol. 10 Issue 1, (2014).

Mitsilegas V., “The Limits of Mutual Trust in Europe’s Area of Freedom, Security and Justice: From Automatic Inter-State Cooperation to the Slow Emergence of the Individual”, *Yearbook of European Law* Volume 31, Issue 1, (2012): doi: <https://doi.org/10.1093/yel/yes023>

Peers S., “The proposed European Investigation Order: Assault on human rights and national sovereignty σε Statewatch—monitoring the state and civil liberties in Europe”, doi: <https://www.statewatch.org/media/documents/analyses/no-96-european-investigation-order.pdf>

Sayers D., “The European investigation order travelling without a roadmap”, *CEPS / Liberty and Security in Europe*, (2011).

Scala V., “Protection of Fundamental Rights and Criminal Law”, (2015), Vol.10(3), *eucrim*: doi: <https://doi.org/10.30709/eu-crim-2015-013>

Świeczkowski D. & Steinborn S., *Verification in the Issuing State of Evidence Obtained on the Basis of the European Investigation Order*, *Review of European and Comparative Law*, 2023, doi: <https://doi.org/10.31743/recl.16567>

Xanthopoulou E., “Mutual trust and rights in EU criminal and asylum law: three phases of evolution and the uncharted territory beyond blind trust”, *Common Market Law Review* Volume 55, Issue 2, (2018): doi: <https://doi.org/10.54648/cola2018034>

Zaharieva R., “The European Investigation Order and the Joint Investigation Team - which road to take: a practitioner’s perspective”, *ERA Forum*, 18, 2017.

Zimmermann F., Glaser S., Motz A., “Mutual Recognition and its Implications for the Gathering of Evidence in Criminal proceedings: a Critical Analysis of the Initiative for a European Investigation Order Frank Zimmermann” EuCLR.